سیاسي مبارزه

فیض محمد ځلاند

دځوان کهول دسیاسي روښتیا د پاره

Download from:aghalibrary.com

لړلیك

د پیل خبرې ۷

ځوانان او سیاست؟ ۷

د بریالۍ مبارزې نهه ګامونه ۱۲

مرکزي که فدرالي نظام! ۳٤

ځوانان او ټولنه.. ٤۰

د بدلون مدیریت... ٤٤

د بابا په کور کې ګل‌خان ٤۷

په ځان پورې خندا! ٥۱

د افغان ناسیونالېزم اېډیال طراح....................................... ٥٦

د نېلسن منډېلا ژوند او پیغام.. ٦۲

ملې اجماع په څه مانا ٦٦

د مورنۍ ژبې په اړه د پوهنې وزارت پڅ دریځ.......................... ۷۰

د محکوم نظام باغي ولسمشر ۷۷

د نه تاوتریخوالي لار، د څه لپاره؟ ۸۱

ملي یووالی د اوسني نظام خلاف ۸٦

د ملي یووالي که انتقالي یا ائتلافي حکومت؟؟.......................... ۹۲

ملي یووالی د ګړنګ پر غاړه... ۹٦

ملي وحدت د شعار تر بریده ۱۰۰

پاکستان سره څه ډول تړون ته اړتیا ده؟ ۱۰٤

سیاسي سقوط د چا لخوا؟ ۱۱۳

بې لومړیتوبه ولسمشر ۱۱۸

په ارگ کې له عامه ذهنیت سره لوبه ۱۲۲

په افغان حکومت د بې باورۍ منطق ۱۲۷

افغانستان د امنیتي رژیم په لومه کې ۱۳۱

پوتین د غچ په لټه! ۱۳۵

سمه لار، ملي ویښتیا ۱٤۰

سعودي د ترکستان په لار ۱٤۳

سیاسي نقد ۱٤۷

ټلواله د قومي سیاست په لومه کې ۱۵۱

د ټلوالې په خېټه درد دی ۱۵۵

ټرمپ، نړۍ او افغانستان ۱٦۱

په نړیوال سیاست د ټرمپ اغېز! ۱٦۳

د رهبرۍ په لور ۱٦۸

د افغانستان پر سر د امریکا او ایران پټې خبرې ۱۷۳

د افغانستان په بې ثباتۍ کې د امریکا کردار ۱۷۹

د افغانستان په شمال کې ویروونکې جگړه ۱۸۳

جگړه په پښتون - افغان تپل شوې ده ۱۸۸

د افغانستان راتلونکی ١٩٢

او افغان (ملت) جوړونې ته اړتیا ١٩٢

اخځونه ٢٠١

بودا له بامیانو کډه کېږي ٢٠٢

له پاکستان سره څه کول په کار دي؟؟ ٢٠٦

ډیورند لا ژوندی دی ٢١٠

کوکنار په ارگ کې! ٢١٥

رایه چاته ورکړو؟ ٢٢٠

د غني او عبدالله ترمنځ نانندرې ٢٢٤

دپای خبرې ! ٢٣٠

د ډاکتر فیض محمد ځلاند قلم او مبارزه ٢٣٠

محمد نبي صلاحي ٢٣٠

د پیل خبرې

ځوانان او سیاست؟

سیاست د انساني ژوند په هره برخه کې احساسېږي. د سیاست علم د همدې محسوس اغېز له مخې ورځ تر بلې خپل ارزښت غښتلی کوي. په یوویشتمې پېړۍ کې، د سیاست د علم او پوهې ارزښت له دې امله هم د پام وړ دی چې نړۍ ورځ تر بلې نږدې کېږي. د هېوادونو تر منځ د سرحدونو ماتېدل، د ګڼو سیاسي مفاهیمو بدلون او د هېوادونو د سیاسي تګلارو اغېز یو پر بل د دې لامل شوی چې نړۍ د سیاست علم ته له هر بل وخته زیاته پاملرنه وکړي.

جورج اوریل وایي، د انساني ژوند هېڅ حرکت، شی یا کړنه له سیاسته بې اغېزې نه ده، د انسان هر ډول کړنه، کردار او عمل سیاسي دی. له دې امله د سیاست زده کړه د انسان ژوند ته ارزښت ورکوي، انسان پیاوړی کوي او په ډېرو نالیدلو، نا ویلو یې پوهوي.

د چرچیل دا وینا ډېره مشهوره ده چې سیاست لوبه نه بلکې یوه جدي دنده ده، له همدې امله د سیاست په سمه توګه ترسره کول، د هر چا د وس خبره نه ده.

په ګران وطن افغانستان کې هم دا اړتیا احساسېږي چې افغان ځوان کهول د سیاست په ژورو ځان پوه کړي. په دې وروستیو کې، د دولتي پوهنتونونو د نوو څانګو، د ولایتي دولتي پوهنتونونو د پراختیا تر څنګ د خصوصي پوهنتونونو راتلل د سیاسي علومو د زده کړې د تندې د ماتېدو ښه مرکزونه ګڼلی شو، خو دا چې په سیاسي علومو کې ګڼ مفاهیم، تګلارې، تیوریانې لا هم موږ واردوو، اړتیا لیدل کېږي چې موږ ژباړو ته مخه کړو، د نورو هېوادونو د سیاسي تګلارو، څېړنو، څېرنو او شننو څخه ځان خبر کړو.

په دې برخه کې د پوهنتونونو، څېړنیزو مرکزونو او ګوندونو تر څنګ د رسنیو کردار هم ډېر د پام وړ دی، څو ګڼ د کورني سیاست اړخونه علمي کړي، په خپلو ګردي مېزونو، تبصرو، سیاسي پروګرامونو کې د سیاسي زده کړو پوهانو ته ځای ورکړي، څو وکولای شو د سیاست پېچلو مسلو ته ګټورې حللارې پیداکړو.

په دې کتاب کې هڅه شوې چې د سیاست د علم ګڼ تیوریک بحثونه د ګران وطن په روان ناورین کې د عملي اړخ له ذکره سره را برسېره کړای شي، ځوانان وهڅولی شي چې څنګه د روانو حالاتو سیاسي پرتلیز جاج ته مخه کړي، څنګه ځوانان په ورکه کې لار پیدا کولی شي او څه باید وشي تر څو موږ له شته ستونزو د وتلو لار پیدا کړو.

کوښښ شوی چې له دې لارې هم د سیاسي علومو له محصلینو سره مرسته وشي او هم د سیاست د علم له لوستونکو سره، په دې

توګه کولای شو د لوستو افغانانو د پوهې کچه لوړه کړو، عامه پوهاوي ته لار اواره کړو او په افغان سیاست کې د رغنده کردار د لوبولو لپاره وړتیاوې برابرې کړو.

کتاب تر ډېره د نېټې له ذکره سره، د مقالو ټولګه ده چې د لسګونو مقالو له منځه د (سیاسي مبارزې) د عنوان د پاره د فرعي عنوانونو په توګه انتخاب شوي دي. تر ډېره کتاب کې کوښښ شوی چې پېچلي سیاسي تیوریې د سیاست د ډګر له عملي اړخ سره یو ځای بیان شي.

سیاست د سیاسي نظام او حکومت د زده کړې علم دی. کوم ولس چې په سیاسي علومو سمبال وي، هغوی کولای شي په کورني او نړیوال سیاست کې له بل هر چا ښه ولوبېږي. د سیاست معاصر علم لا هم پخپلو کلاسیکو بنسټونو ولاړ ګڼل کېږي. له دې امله د سیاسي علومو مطالعه له هرې زاويې تل د کلاسیکو فلسفو په څېړنه او مطالعه پیلېږي.

د سیاسي علومو معاصرې تیوریانې د نوي پېر د سیاسي لوبو چورلیز بحث ته لار اواروي. په دې توګه دا کتاب تاسو لوستونکو ته د سیاست د پېچلو مفاهیمو ژورې په اسانه او خوږه پښتو ژبه وړاندې کوي چې دا کار د دولت جوړونې، ملت جوړونې، سیاسي ټیکاو او پرمختګ بهیر روښانه کوي، لوستونکو ته ګڼ درسونه په ګوته کوي چې په تاریخي لحاظ د هېوادونو له پرمختګ او سوکالۍ سره تړلي ښکاري.

د ډونلډ ټرمپ وروستۍ څرګندونې هم باید له یاده ونه باسو، هغه وایي نن سبا ښه خلک په حکومت نه ګډېږي، سیاست د بېکاره

خلکو په لومه کې بند شوی دی. په کتاب کې ځکه ځای، ځای له تریخ سیاسي نقد څخه استفاده شوې تر څو ځوانان د ولسي- مبارزې د نقد او سیاسي مقاومت له ار سره بلد کړای شي، کوښښ شوی چې ځوانانو ته په دې برخه کې نوې خبرې، نوې لېدونه وړاندې شي کومو ته چې باید افغان ځوان جدي پام وکړي، حکومت، دولت له بدو خلکو خلاص کړي، پر ځای یې ښه خلک وګوماري او یا یې ورته وټاکي، څو د ګران وطن روانه غمیزه ژر پای ته ورسېږي.

سیاسي علوم د ټولنیزو پېښو، مسلو او کردارونو سیاسي اړخ تر مطالعې لاندې نیسي- د سیاسي علومو له لارې انسان کولای شي خپله نړۍ، چېرته چې ژوند کوي، په ښه او اغېزمنه توګه وپېژني، په دې توګه د سیاسي علومو زده کړیال کولای شي په هغو وړو او سترو بدلونونو چې د ده شاوخوا کې دي، مثبت اغېز وښندي.

له سیاسي اقتصاد څخه تر سیاسي فلسفې، جغرافیې، ستراتیژیکو موخو، دا هر څه د سیاسي افکارو چوڼلیز بحثونه راولاړوي، له دې امله د سیاست زده کړه لازمي ده، څو موږ له دې لارې د ژوند کولو حق تر لاسه کړو او د انساني ژوند د ټولو اړتیاوو په سم وېش کې برخه ولرو.

په پای کې لازمې ده چې د اکسوس کتابپلورنځي او وایګل چاپ څخه مننه وکړم چې زما تورو کرښو ته یې د کتاب سینګار په نصیب کړ، د ارنګه حتمي ده چې له ګران ډاکتر صیب رحیم هلال، قدرمن حبیب وقار او ذاکر جلالي صیب څخه مننه وکړم

چې د کتاب په اپډېټ، سم سمې او سمبالښت کې راسره له زړه مرسته وکړه.

له ټاسو لوستونکو هم مننه چې د کتاب لوستلو ته خپل ارزښتناک وخت ورکوي. زما کار به نیمګړتیاوې ولري، هیله ده په سمون کې یې را سره مرسته وکړئ.

په مینه، په درنښت !

فیض محمد خلاند

کابل، افغانستان

۲۰۱۷/۱۱/۲۷

د بریالۍ مبارزې نهه گامونه[1]

مبارزه له انساني ژوند سره تړلې هڅه، جد و جهد دی چې د سوکالۍ او پرمختګ په لوري د یون په مانا هم یادېږي. په نړۍ کې له مبارزې، خوشالۍ، سوکالۍ او بریالیتوب پرته ژوند ناشونی دی. مبارزه دوامداره حرکت مخ په پورته، خوځښت مخ په وړاندې او کوښښ د خنډونو لرې کولو ته وايي. مبارزه د خنډونو، دېوالونو او ګړنګونو له مخې لرې کول دي.

د بشري ژوند ټول پرمختګونه، سوکالي او رڼایي له انساني مبارزې او کوښښ سره نېښتي تکلونه دي. دا چې څنګه کولای شو پر ځای او سمه مبارزه وکړو، په لنډه توګه یې په لاندې نهو ګامونو کې را نغاړو:

لومړی ګام: پرمختګ او بدلون

د پرمختګ او بدلون له پاره لومړی ګام له اوسني خراب، ناوړه او بد حالت څخه د خپګان او ناخوښۍ اظهار دی، له بېکاره، ناوړه او بې ګټې ژوند څخه ناخوښي ښکاره کړئ، د خپل بې کیفیته او بې ګټې ژوند د بدلون هوډ وکړئ. د نوې لارې د تاکلو په لټه کې

---

[1] August ٤, ٢٠١٥

شي، پرته له دې امکان نلري چې روښانه او سوکاله منزل ته ورسېږئ. مخ په وړاندې بدلونونه تعریف کړئ او د دې بدلونونو د منلو له پاره ځان چمتو کړئ.

هله پرمختګ کولای شئ چې کله پرمختګ د ځان له پاره تعریف کړئ، خوشالي هدف نه دی، بریالی ژوند خپله د خوشالۍ د راتلو سبب ګرځي. پوښتنه دا ده چې څه ډول ژوند غواړئ؟ د دې پوښتنې د ځوابولو له پاره ځان ته هدف وټاکئ، د هدف د ترلاسه کولو له پاره ولوله، انګېزه او شوق وروزئ، د بدلونونو هیله او انرژي ځان کې را وټوکوئ.

دویم ګام: ستونزې او فرصتونه

د فرصت او ستونزې تر منځ توپیر زموږ د سلوک او چلند ډول دی، هره ستونزه یو فرصت دی او هر فرصت له ځان سره ستونزې لري. تاسو باید ځان ته فرصتونه جوړ کړئ. دا کار باید پخپله وینه، مینه، اوښکو او خولو ترسره کړئ. کله چې تاسو د غرونو هومره ستونزې تر سترګو کوئ، دا په اصل کې د غرونو هومره لوړ او ډېر فرصتونه دي، هر غر په سر لار لري، بس لږ همت او هوډ ته اړتیا لرئ چې د لوړ غره څوکې ته وخېژئ او بېرته ترې اوارې ته را کوز شئ. کله چې په مخ کې ستونزې وینئ، هغو ته د فرصتونو په سترګه وګورئ، په دې توګه خپل خپګان په خوښۍ بدلولای شئ.

دریم گام: سخت کار او لاسته راوړنې

کله چې مو ستونزې لویې په نظر درځي، اړ یاست چې خپله حوصله او هوډ له ستونزو لوړ کړئ، خپل هوډ کلک کړئ او د مخ په وړاندې ستونزو د حل په لوري په زغرده او قوت سره حرکت وکړي. د سترو بریالیتوبونو د ترلاسه کولو له پاره کله هم لنډه لار موجوده نه وي، له سختو ګړنګونو، لوړو ژورو باید تېر شئ، څو لوړو ته ورسئ.

د کار په ترسره کولو کې کوښښ وکړئ، ګټورې او معقولې لارې د کار د ترسره کېدا له پاره را پیدا کړئ، باید په دې پوه شئ چې د ښه شي د جوړولو له پاره ظریف او له مینې ډک کار ته اړتیا ده. هر سهار باید خپل کارونه پلان کړئ او پلان شوي کارونه باید په منظمه توګه ترسره کړئ.

څلورم ګام: تمرکز

کله هم چې غواړئ کوم کار ترسره کړئ، خپلې سترګې باید پرانیستې وساتئ، فکري تمرکز باید ولرئ، ځان ډاډمن کړئ چې پوه یاست په هغه څه چې تاسو یې غواړئ ترلاسه کړئ، خپل هدف په سمه توګه وپېژنئ. هېڅوک په پټو سترګو ښه نشي ویشتلای.

د ګڼو خلکو ستونزه د توانایي یا وړتیاوو له کمښت یا کمزوري نه را پیدا کېږي، بلکې د فکري تمرکز له نه شتون څخه ستونزې را ولاړېږي، موږ ټول څلور ویشت ساعته ورځ او اووه ورځې اونۍ لرو، که تاسو د کارونو په ترسره کولو کې پاتې راځئ، باید د خپل فکري

تمرکـز د سـمولو پـه اړه فکـر وکـړئ، ستاسـو فکـري تمرکـز ستاسـو د کـارونو پـه سـم تـرسره کولـو کـې لویـه مرسـته کـولای شي. د سـم فکـري تمرکـز لـه لارې تاسـو لـه خپلـو هلـو ځلـو او مبـارزې هغـه څـه تـر لاسـه کـولای شـئ، د کومـو پـه اړه چې تاسـو خوبونـه وینـئ، د کومـو چـې تاسـو غوښتنه او هیله لرئ، پرته له دې په ناسمه روان یاست.

پنځم ګام: مثبت فکر

زمـوږ فکـري قـوه زمـوږ د شـتون پـه اړه پرېکـړه کـوي، خپـل فکـر د ځـان په اړه سـم کـړئ، څـو د سمو کـارونو پـه تـرسره کولـو کـې بریـالي شـئ. تاسـو هغـه ډول ژونـد کـوئ، څنګـه چې فکـر کـوئ، کـوم څـه چـې نـن تجربـه کـوئ، هغـه ستاسـو د فکـر او سـوچ پایلـه ده. کـوم چـې تاسـو پـرون د نـن پـه اړه کـړي دي. کـه غـواړئ دې تـریخ حقیقـت تـه بـدلون ورکـړئ، یـوازینی لار یـې د خپـل فکـر د بـدلون لار ده. کـوم وخـت چې تاسـو پـه اندېښـنه، وېـره او زړه نـازړه تـوب کـې تېـروئ، کـه د هغـه نیمایـي هـم د مثبـت فکـر پـه تـرسره کولـو تېـر کـړئ، کلـه بـه هـم پـه ژوند کې اندېښنه ونلرئ.

شپږم ګام: تېروتنه

ګانـدي وایـي چـې خپلـواکي خپلـه مانـا هغـه وخـت لـه لاسـه ورکـوي کلـه چـې تاسـې د تېروتنـو خپلـواکي ونلـرئ. کلـه هـم چـې تاسـو کـار تـرسره کـوئ، لـه تېروتنـې سره بـه مـخ کېـږئ، ښـه خبـره دا ده کلـه چې تاسې لـه فکـر او زړه نـه د کـار پـه تـرسره کولـو کـې کـار اخلـئ، ستاسـې کـړې تېروتنـې بـه هـم تاسـې سـمې لارې او هـدف تـه د

رسېدو په لوري سموي. ژوند هغه دی، کوم چې تاسې غواړئ. د پرون تېروتنې هېرې کړئ، د هغو د نه تکرار هوډ وکړئ، نن ژوند وکړئ او د سبا له پاره روښانه او ښکلې هیلې له ځان سره خوندي وساتئ. ژوند همداسې دی او ژوند ښکلی دی.

اووم گام: منل

د باران د ورېدو په وخت کې یواځینی کار چې تاسو یې کولای شئ، هغه دا چې باران اورښت ته پرېږدئ، د ژوند د ښکلي کولو او ښه کولو له پاره نور وخت ته اړتیا نه لرئ، ژوند همدا یو ځل دی، په همدې ځل یې باید ښکلی کړئ، ژوند وکړئ او خوند ترې واخلئ. تاسې که هغه څه چې غواړئ نلرئ، دا په دې مانا نه ده چې تاسې هېڅ هم نلرئ، څه چې تاسئ لرئ، هغه ډېر دي.

یوازې د هغو پېژندل او له هغو د خوند اخیستلو پام ته اړتیا ده. په څه چې پوهېږئ هغه ارزښت لرونکې دي. په څه چې نه پوهېږئ هغه لا ډېر ارزښت لري، ځکه هغه له ځان سره ستاسې د پرمختگ او ودې زېری لري. ژوند به مو تل نیمگړی وي، له ژورو او لوړو به جوړ وي، په دې باید له زړه ځان پوه کړئ، په همدې پوهه کې خوند دی. په یو وخت کې هم خوبن او خپه و اوسئ، لوړه تېره کړئ او ومنئ وکړئ، وارخطا، اندېښمن او هیله لرونکې و اوسئ، په دې ټولو رواني حالاتو ځان پوه کړئ او خوند ترې واخلئ.

اتم ګام: باور او ډاډ

کله، کله خوشالي له داسې لورې راشي چې هېڅ فکر يې نشئ کولای، مور د خوښيو په ډول او سرچينو تل نه پوهېږو، خو مونږ بايد په دې باور ولرو چې خوښي به راځي. دا سمه خبره ده چې د هرڅه په اړه پوښتنه وکړو، خو کله، کله د ځينو شيانو پوښتنه نه بلکې باور پرې په کار دی.

په دې باور وکړئ چې ډېر کم خلک قصدا نورو ته د زيان رسولو په تکل کې وي. په دې باور وکړئ چې هدف ته د رسېدو ډېرې لارې دي، پخپله پرېکړه باور وکړئ کله چې تاسې د دوو ټاکنو په اړه فکر کوئ. د ځوابونو او حللارو په اړه باور ولرئ، په دې باور ولرئ چې په ژوند کې به تاسې ډېر ځله ډېرې حيرانوونکې خوښۍ ولرئ. باور ولرئ چې سفر خپله ستاسو موخه ده، دا باور هم ولرئ چې دا هر څه په ژوند کولو ارزي. له همدې باورونو سره ژوند بريالی دی.

نهم ګام: اوسنۍ شېبه

پرون ورځ تېره شوه. سبا ورځ لا هم نه ده را رسېدلې، مور يوازې نن ورځ لرو، راځئ چې همدا نن، همدا شېبه خپل کار او ژوند پيل کړو. له دې پرته چې اندېښنه وکړو، پرون څه وشول، سبا به څه کېږي، مور بايد هر نوی پيل همدا شېبه وکړو، مور د پرون په اړه فکر کولای شو، زده کړه ترې کولای شو، خو پرون سمولی

نشو، مور د سبا په اړه فکر کولای شو، اندېښنه کولای شو، خو دا چې سبا به کله راځي، نه پوهېږو.

همدا شېبه، همدا شېبه چې تاسو دا مضمون لولئ، ستاسې ژوند دی، همدا شېبه مو ژوند ارزښت لرونکی دی، همدې لحظې ته هو ووایئ. خپل ټول پام همدې شېبې ته متمرکز کړئ.

پورته یاد شوي نهه ګامونه د بریالۍ مبارزې، جد او جهد په لوري حرکت دی. مبارزه په دا وروستیو کې له غوسې، کرکې، زور او تاوتریخوالي څخه ډکه شوې ده، زمور هېواد او ګڼ نور هېوادونه په داسې حالت کې د پردیو د موخو، دسیسو او اهدافو ښکار کېږي چې د افغان انسان په واک کې ډېر کم څه پاتې دي، له دې امله، افغان انسان ته په کار ده چې د مبارزې واګې په لاس کې واخلي، د خپلو ارزښتونو، اړتیاوو او راتلونکې له پاره لاس په کار شي، ځکه مبارزه باید په انساني ارزښتونو، ویاړونو او معیارونو ولاړه وي. مبارزه باید د ژوند د پاینښت له پاره وي، نه د ژوند د اخیستو په موخه. مبارزه باید له تاوتریخوالي خالي وي، لکه د فخر افغان باچا خان رح مبارزه. زمور د ستونزو په وړاندې بریالۍ مبارزه د فخر افغان د لارې مزل دی، د همدې لارې پالل دي، په همدې لارې کلک او هوډمن ګامونه اخیستل دي.

یا ربه توفیق !

پېژندپانه او د افغانستان وجودي فلسفه[۲]

هېوادونـه د ځـانګړو اړتیـاوو لـه مخـې جـوړېږي. پـه نـړۍ کـې ډېـر هېوادونـه د نـژاد، ژبـې، کلتـور، مـذهب او پـه دا وروسـتیو کـې د اقتصـادي موخـو پـر بنسـټ جـوړ شـوي دي. سـنګاپور د غـربي نـړۍ د اقتصـادي تشـبثاتو پـه تـرخ کـې جـوړ شـو، خـو چـین د خپـل لرغـوني کلتـور او تـاریخ پـه بنسـټ خپـل جوړښـت ټینـګ کـړی. پاکسـتان د اسلام د مـذهب پـه بنسـټ لـه هندوسـتان څخـه بېـل شـو، خـو بنګلـه دېـش بیـا د بنګـالي نـژاد لـه مخـې لـه پاکسـتان بېـل شـو. د المـان هتلـر اریـایي نـژاد د برلاسـی پـه موخـه غوښـتل ټولـه نـړۍ تسـخیر کړي او د خپل نژاد لوړوالی په نورو هېوادونو یا ملتونو ومني.

د هېوادونـو د وجـودي فلسـفې راز د همـدې توکـو پـه لرلـو او نـه لرلـو یـا پاللو او نـه پـاللو پـورې تړلـی دی. پـه یووېشـتمه پېـړۍ کـې ډېـری هېوادونـه هڅـه کـوي د خپلـې وجـودي فلسـفې د بیـا تعریـف لپـاره نـوي تـوکي را وړانـدې کـړي. تـر څـو د تـاریخ لـه تکرار څخـه ځانونـه وژغـوري. د ختیـزې اروپـا هېوادونـه چـې یـو وخـت یـې وجـود د پخـواني شـوروي تـر یرغـل لانـدې خپـل شـتون لـه لاسـه ورکـړ، پـه دې وروسـتیو کـې د نـوو اقتصـادي تګـلارو پـه خپلولـو غـواړي ځانونـه د

---

[۲] January ۱۹, ۲۰۱۴

نړیوالتوب تر سیوري لاندې د اروپا په اتحادیه کې د بیا ځلې لپاره تعریف کړي.

دوی کور د ننه د اقتصادي تګلارو له لارې غواړي خپل اقتصادي بنسټونه داسې ورغوي چې د دوی د وجود فلسفه د اوږدمهال لپاره تضمین کړي، پخوانۍ چکسلواکیا چې اوس په چک او سلواک دوه بېلابېلو هېوادونو وېشل شوې، په حقیقت کې دا دواړه هېوادونه په اروپايي اتحادیه کې د نوي وجودي تعریف په خپلولو غواړي خپل وجود په نړۍ کې تضمین کړي.

په نړۍ کې د نوي استعمار[۳] په ځانګړې توګه د امریکا او اروپا د یرغلونو په پایله کې د هېوادونو وجودي فلسفي تر برید لاندې نیول شوې او بیا د نومړو هېوادونو د شتمنیو د چور او تالان او یا هم له ستراتیژیک ارزښت څخه یې همدې ښکېلاګرو او نیواګرو هېوادونو د ځان په ګټه استفاده کړې ده.

په دې وروستیو کې د سوډان د هېواد وېش د مذهب له مخې د همدې لړۍ یوه ښه بېلګه ده. سویلي سوډان د عیسویانو د اکثریت په بهانه جوړ شو چې د نفتو سترې زېرمې لري، د کوریا وېش په شمالي او سویلي کوریا کې د خپل ستراتیژیک ارزښت ښکار ګڼلی شو.

---

[۳] Neocolonialism, *neo-colonialism* or *neo*-imperialism is the practice of using capitalism, globalization and cultural imperialism to influence a developing country in lieu of direct military control (imperialism) or indirect political control (hegemony).

د هر شي يا موجود وېش د هغه د اجزاوو په وېشلو تر لاسه کېدای شي. د همدې فلسفې په خپلولو سره نړۍ دا دی د افغانستان د وېش او ماتولو کوښښ ته ملا تړلې ده. د افغانستان وجودي فلسفه په مذهب ولاړه نه ده ځکه چې (مونږ افغاني هندوان او سيکهان لرو او يو وخت مو يهود هم لرل) او نه هم اقتصاد افغانان يو له بله سره نښلوي.

افغانستان چې د کوشانيانو ، ساسانيانو، غزنويانو کوم پراوونه تر شا پرېښي د همدې لپاره ترڅو د خپلې طبيعي جغرافيې په خپلولو وکولای شي خپله وجودي فلسفه بشپړه کړي. لوی احمدشاه بابا د همدې حکمت په خپلولو کوښښ وکړ چې د ډهلي تخت ته شا کړي او د پښتونخواه غرونه او رغونه د افغانستان په جغرافيه کې را ونغاړي. دا ځکه چې د افغانستان وجود يوازې د افغانانو تر وجود پورې تړلی دی.

د افغانستان د وجود فلسفه په افغاني هويت پورې تړلې ولاړه ده، که د افغانستان مېشتو قومونو، پرګنو او مليتونو څخه د افغان هويت اخيستل کېږي، دا په لوی لاس په سيمه کې د پښتونستان، ازبکستان، تاجکستان، ترکمنستان جوړېدو ته لاره اوارول دي چې په دې توګه په اسانه او کمه بيه د افغانستان دښمنان کولای شي د افغانستان تجزيې ته لاره اواره کړي.

د افغانستان په پېژندپانو کې د افغان کلمه نه يادول، همدې بحث او سوچ ته لاره اوارول دي چې کولای شي په نږدې راتلونکې کې د افغانستان د وجودي فلسفې د جوړېدو تر تولو ستر توکی له افغانانو وتروړي.

ځینې افغانـــان دا اســـتدلال کـــوي چـــې د افغانســـتان د اســلامي جمهوریـــت ذکـــر د پېژنـــدپاڼې پـــه مـــخ پـــه دې دلالـــت کـــوي چـــې د پېژنـــدپاڼې لرونکـــی افغـــان دی. د دوی پـــه ځـــواب کـــې دوه دلایـــل وړانـــدې کـــوم، یـــو دا چـــې دا پـــه دې هـــم توجېـــه کېـــدای شي چـــې د افغانســـتان اوســـېدونکی دې افغانســـتانی وي او بـــل دا چـــې کـــه پـــه رښـــتیا هـــم لـــه تاســـې سره د افغـــان هویـــت د یـــاد غـــم وي او د یـــاد پـــه فلسفه یې پوهېږئ نو بیا یې د یادولو تاوان په څه کې دی؟

د نـړۍ هـېڅ داسـې تـذکره نشـته چـې پـه هغـه کـې دې د هغـه ملت د هویـت ذکـر نـه وي راغلـی، پـه دې وروسـتیو کـې، ځینـو هېوادونـو داسـې تـذکرې را وویسـتې چـې پـه هغـه کـې د ملـت ذکـر نشـته ، هغـوی دم لتـوالي یـا د ملـي یـووالي هغـه کـړکېچن او لانجمـن پړاوونـه تېـر کـړي دي، په کوم برید چې مونږ اوس ولاړ یو.

هغـوی لا پخـوا لـه دې بریـدونو بریـالي تېـر شـوي دي. دویـم دا چـې اکـثره داسـې هېوادونـه بیـا پـه پاسپورټ کـې د ملـت یـادول غـواړي ترڅـو وکـولای شي د خپـل هویـت د پېژنـدګلو لپـاره لـه هېـواده بهـر د څرګندونې او ویاړ د ښکاره کولو رسمي سند په لاس ولري.

لـه افغـان ولسمشر- کـرزي څخـه هیلـه کـوو چـې د مشرـانو او ولسي- جرګـې د ګـډ کمیسـیون وروسـتی پرېکـړه توشـېح نـه کـړي او پـه دې اړه یـو ځـل بیـا لـه سره غـور وکـړي. سـتره محکمـه او همدارنګـه افغـان حقوق پوهـان او ټولنپوهـان بایـد پـه دې اړه د عامـه پوهـاوي لپـاره کـار وکـړي او هغـه وګـړي چـې د پردیـو پـه لمسـون او اشـاره د افغانسـتان د وېش او کمـزوري کېـدو لپـاره کـار کـوي بایـد عـدلي او امنیتـي څارنـه یـې وشي، ترڅو د داسې یو ستر ملي خیانت مخه ونیول شي.

یا ربه توفیق

د افغان هویت په دفاع کې بې وسه غني[٤]

ملتونه د ځانګړو هویتونو پر بنسټ پېژندل کېږي، څنګه چې د انسانانو تر منځ د ځېرې او نوم توپیر موجود دی، همدارنګه د هېوادونو تر منځ د جغرافیې او ملي هویت له مخې د هغوی د حقوقي شخصیت استازولي کوي. کله چې له ملتونو هویت واخیستل شي، لکه له وجوده یې چې اروا و ایستل شي، مرګ او ورکاوی یې حتمي کېږي.

ملتونه د هویت د ساتلو په پار جګړې کوي[٥]، قرباني ورکوي او ان د نړیوالو جګړو د کېدلو سبب ګرځي. د افغان هویت په اړه له پېړیو را هیسې د وخت ښکېلاګرو او نیواکګرو هڅه کړې چې دا ملت بېل کړي او ایل یې کړي. له تېرې یوې لسیزې راهیسې په دې برخه کې ګڼ پرمختګونه شوي، کله د هېواد د جغرافیوي، سیاسي او فرهنګي وېش ډنډورې را پیل شوې، کله یې ملي

---

[٤] September ۳, ۲۰۱۵

[٥] Frank Bechhofer and David McCrone: NATIONAL IDENTITY, NATIONALISM AND CONSTITUTIONAL CHANGE

ترمینالوژي تر ګوابښ لاندې نیولې، کله هم نېغ په نېغه پر افغان مېړني هویت برید شوی دی.

پخواني ولسمشر- کرزي د تذکرو قانون ولسي- جرګې او مشرانو جرګې ته د منلو لپاره ولېږه، هلته د ځینو کړیو له خوا په پوره بریالیتوب سره د ملت د ستون د یاد مخه ډب شوه. قانون چې څنګه د کرزي له کابینې تر پارلمانه رسېدلی و، په همغه ډول بېرته کرزي ته د توشېح لپاره ولېږل شو. افغان ولس چې د خپل هویت په محوه خبر شو. کرزي یې وننګاوه چې قانون باید توشېح نه بلکې تعدیل شي او د افغان ستون په کې ور زیات شي. کرزی چې د ولس په نبض پوهېده، د ولس په زور او ملي حساسیتونو ښه خبر و، د قانون توشیح یې وځنډاوه.

ملي یووالي حکومت ته له کرزي ډېرې ناخوالې، نیمګړې دندې او ستونزې ور پاتې دي، خو د ټولو په سر کې ورته حساسه سکالو له افغان هویت څخه دفاع شخړه لا ینحله پاتې وه، خو ډاکتر غني په ډېره بې پروایی، په ناویلې او ناسنجولې توګه یې د نفوس د شمېر قانون توشېح او په دې توګه یې د رسمي جریدې برخه وګرځاوه، ولس په غوسه شو، مدني نیوکې اوج ته ورسېدې، له دې امله غني مجبور شو چې د افغان هویت په برخه کې د مدني، سیاسي او ولسي خوځښتونو استازي ارګ ته ور وبولي.

زه هم د دې مجلس له ګډونوالو وم، ډاکتر غني په ډېر ښاخمن(مغرور) انداز وویل، زه وم چې ولسي- غبرګون مې د افغان هویت د ملاتړ لپاره را وخوځاوه، ځکه که ما دا نیمګړی قانون نه وای توشېح کړی، نو د ولس غبرګون به نه وای را غبرګ شوی، ما

غوښتل چې په دې توګه ولس د دې قانون خلاف را وپاروم او بیا د دې قانون د بدلون لپاره له ولس سره په ګډه کار وکړم. زه حیران شوم، چې دې ته وایي دلیل، دې ته وایي لوی فکر!

ما ورغبرګه کړه چې اوس نو یو بل ستر کار هم وکړئ، هغه دا چې د تذکرو وېش ملي کار دی، دا باید له سیاسته جلا کړل شي. د کورنیو چارو وزارت په تخنیکي او سیاسي لحاظ دا وړتیا نه لري چې د تذکرو وېش دې په عادلانه او سمه توګه وکړي، نو له دې امله باید له کورنیو چارو وزارت څخه دا مسولیت کومې بلې خپلواکې ادارې ته بدل شي.

ډاکتر غني را غبرګه کړه لکه په پاکستان کې چې نادارا دا کار کوي. هغه ژمنه وکړه چې ډېر ژر به د یو تقنیني فرمان له لارې دواړه کاره وکړي، د افغان ستون به په تذکرو کې ور زیات کړي او همدارنګه د تذکرو د وېش او د معلوماتو د ښه خوندیتوب لپاره به تر خپلې مشرۍ لاندې یوه نوې اداره جوړه کړي چې دا کار به د ولسي جرګې د ژمنیو رخصتیو (سلواغې) په میاشت کې وکړي.

موږ یوولس (۱۱) تنه چې دې مجلس ته تللي وو، په ډېره خوشالۍ له ارګ رخصت شوو، خوشاله و چې ډاکتر غني د موضوع په ارزښت پوهېږي او کلکه ژمنه یې وکړه چې هر څه به سم شي. د سلواغې میاشت را ورسېده، ژمې په واوره او سړو کې تېر شو، په دې توګه د اشرف غني ګرمه وعده هم مخ په سړېدو شوه.

د ولسي- جرګې له پیل سره دا موضوع هم نیمګړې پاتې شوه، موږ به له ارګ سره وخت ناوخته اړیکه نیوله، د ارګ کشرانو او مشرانو

به ویل چې موږ ټول افغانان یو، له تاسو کلک او په خبره ولاړ افغانان یو، د دې موضوع غم موږ خورو، تاسو ورته اندېښنه مه کوئ.

ستونزه هغه وخت وپرسېده چې ډاکتر عبدالله د وزیرانو په شورا کې د وزیرانو په مرموزه او ډارنه خاموشۍ کې د نفوسو د احوال نیمګړی قانون د تذکرو د وېش بلکې د چټک وېش لپاره بنسټ وګاڼه او په پای کې ولس په دې پوه شو چې ډاکتر غني ورسره دروغجنه ژمنه کړې او باید خپل جدي غبرګون ته تیاری ونیسي. مدني خوځښتونه، سیاسي ګوندونه او په سل ګونه قومي او ولسي جوړښتونه په خوځښت شول، ټولو په یوه خوله د غني د وعدو خبره را غبرګه کړه، یو ځل بیا مو تر منځ د ارګ کشران او مشران غوږ او خوله شول چې د ډاکتر عبدالله له وسه لوړه خبره ده چې ډاکتر غني یې ونه غواړي هېڅوک نشي کولای تذکرې ووېشي. موږ هم له عبدالله سره د لیدلو تابیا وکړه.

استاد یون او زه خپله له ډاکتر عبدالله سره ملاقات ته لاړو، د چنارو په شغ او شور کې د ارګ ښکلې ماڼۍ د ډاکتر عبدالله په سلیقه برابره راته ښکاره شوه. په دې ملاقات کې له موږ سره د تذکرو مشر محتاط او د وېش د تخنیکي چارو د پروژې مشر میرویس علیزي صیب هم ګډون درلود. ډاکتر عبدالله وویل چې دی او د ده ملاتړي د افغان کلمې له یاد سره هېڅ مخالفت نلري، خو دا چې قانون وار د مخه توشېح شوی، نو ښه ده چې قانون عملي شي.

د دې تر څنګ يې وويل چې که ډاکټر غني د کوم تقنيني فرمان له مخې کوم بدلون په کې راولي دی به يې مخالفت ونکړي.

موږ يو ځل بيا خوشاله شوو چې د ډاکټر عبدالله دا وينا به د ډاکټر غني لپاره يوه اسانتيا برابره کړي چې له مخې يې بايد تقنيني فرمان صادر شي او د تذکرو وېش ته لار اواره شي.

له عبدالله سره د مجلس ټول جزيات مو خپاره او له ارګ سره شريک کړل. ارګ احوال را ولېږه چې د کابينې په غونډه کې به په دې اړه وروستی تصميم ونيول شي. موږ د همدې تصميم په انتظار ولس ته څو ځلي د لاريون نېټه له اونۍ څخه بلې اونۍ ته بدله کړه، په دې کې مو په لسګونه راډيويي، ټلويزيوني او چاپي مرکې او ليکنې وکړې.

بيا هم ارګ مشر- او کشر- د ولس په غوښتنه او اندېښنه هېڅ غوږ ونه ګراوه، څنګه چې موږ په ارګ فشارونه زيات کړل، بلاخره حنيف اتمر له اشرف غني سره په دې اړه ليدنه وکړه، اتمر وويل، ډاکټر غني وايي چې دی بې وسه دی او د افغان ياد کېدای شي سختې ستونزې ورته جوړې کړي. هغوی وړانديز وکړ چې که د افغان ياد اختياري شي، نو څنګه؟؟

موږ د لاريون د تدارکاتو کمېټې په ګډه تصميم ونيو چې لاريون او ولسي- مبارزه لازمي ده، ځکه که نن هويت اختياري شو، سبا د افغانستان نوم اختياري کېږي او بله ورځ به مو ټول ملي ارزښتونه په اختياري بڼه کارول کېږي.

د ډاکټر غني دا بې وسي ګنې پوښتنې ولاړوي چې خپله يې بايد په راتلونکي کې ځواب ووايي. ځوک چې د هېواد د ولسمشر- په

توګه د خپل ملت د هویت د یاد په ورانـدې بـې وسـه وي، څوک چې نشي- کولای خپلې کړې ژمنې لـه ولـس سره عملي کړي، څوک چې په ولس هیڅ باور نلري، څوک چې هر څه، هر واک او هره پریکړه تر خپل څادر لاندې راولي او بیا هیڅ پریکړه نشي- کولی، څوک چې د افغانستان د تاریخ په ټول حساس وخت کې یو ملګری هم ونلري، څوک چې د ولسواکۍ په نامه د بلواکۍ خبرې را پورته کوي، تاریخ به یې په ښه نوم یاد نکړي.

افغان مېړنی ولس به د سپټمبر په پنځم د ولسي- غبرګون د لړۍ لومړی ګام (په کابل کې لاریون) پیل کړي، که ستونزه حل نشوه، د حکومت ستونزې به زیاتې شي، که د لوی څښتن ج رضا وه.

یا ربه توفیق !!!

بې هویته ملت؟![6]

یوویشــتمه پېــړۍ د جگــړې پېــړۍ نــه ده، پــه دې پېــړۍ کــې د یرغلونــو، جگــړې او زور لــه لارې د هېوادونــو د اشــغال او اېــل کولــو وړاندوبینــــه د تامــــل وړ ده. د اســــتعمارگرو هېوادونـــــو لپــاره پــه یوویشــتمه پېــړۍ کــې د اســتعمار یــوازینۍ لار هغــه د دیپلماســۍ، اقتصــادي برلاســۍ، رســنیزو هلــو ځلــو، معلومــاتي تکنــالوژۍ او د عامــه افکارو د اړولو له لارې شونې ده.

پــه دې پېــړۍ کــې د هېوادونــو د جوړښــت کلاســیک تعریفونــه نــور بدلېــدونکي دي. پــه دې پېــړۍ کــې د هېوادونــو تــر مــنځ د سرحــدونو د لــه منځــه تلــو لــه لارې د ســیمه ییــزو جوړښــتونو د راتللو لپــاره لــه هر بل وخت ډېره خوشبیني موجوده ده.

المــان، فرانســې او ایټالیــا وار د مخــه خپلــې تربګنــۍ شــاته پرېښــې او د یــو لــوی ســیمه ییــز جوړښــت (اروپــایي اتحــادیې) د راتلــو لپــاره لاس پــه کــار شــوي، خــو وکــولای شي د چــین، هندوســتان، روســیې، برازیــل او ختیــزې اسیا د چټــک پرمختــګ پــه وړانــدې خپــل اقتصــادي تــوازن ځــواکمن او پیــاوړی کــړي، خــو لــه پورتــه یــاد شــوو ټولــو پرمختګونــو سره، سره دا پــرمختللي هېوادونــه وېــره لــري چــې دوی د ټــولنیز یــا ملــي هویــت لــه کــړکېچ سره مخــامخ کېــدونکي دي، ځکــه یــو المــانی

---

[6] November ۳۰, ۲۰۱۳

په هېڅ صورت دېته نه دی تيار چې د اروپايي په توګه دې خپل هويت په نړۍ کې تثبيت کړي او نه هم يو فرانسوی دې ته زړه ښه کوي چې د اروپا د اوسېدونکي په توګه دې پېژندپاڼه ولري او د فرانسوي هويت څخه دې ورته تېر شي.

اخر دا ملي هويت ولي دومره مهم دی؟ په حقيقت کې، ملي هويت د انسانانو د ګډو تاريخي، کلتوري، ټولنيزو، مذهبي او سياسي لوړو ژورو پېژندګلوي ده چې په يوه پېژندل شوې، ځانګړې جغرافيه کې د کلونو لپاره په ګډه اوسېدلي دي. د ژوند ترخې او خوږې شېبې ورځې يې په ګډه تېرې کړې دي، ځان ته يې دولت او نظام جوړ کړی او په پای کې يې له نړۍ سره د يو ملت (د يو ستر ګډ کور) په توګه معامله کړې.

کله چې ملت خپل همدا هويت له لاسه ورکوي، هغه په اصل کې خپل تاريخي وياړونه، کلتوري او فرهنګي ارزښتونه، مذهبي محدوديتونه او په پای کې سياسي معيارونه له لاسه ورکوي. د نړۍ د هرې کچې هېواد (پرمختللي هېوادونه، مخ پر ودې هېوادونه او وروسته پاتې هېوادونه) ټول د ملي هويت لرونکي دي او د دې هويت د ښکارولو لپاره پېژندپاڼې (تذکرې) لري چې د هر ملت د پېژندپاڼې لرونکی کس په حقوقي لحاظ د خپل ملي جوړښت، نظام، دولت له امتيازاتو (زده کړې، په حکومت کې دندې، ټاکنو کې ګډون، رايه اچول، پاسپورټ لرل، ملکيت او داسې نورو) څخه په برابره توګه ګټه واخلي.

کله چې په يو ملت کې د هويت کړکېچ پيداشي، نو پوه شه چې د ملت د وېش او د نړېوالو استعمارګرو جالونو تر اغېز لاندې راغلی

دی. د هویت بحران د هېوادونو د جغرافیو د بدلون سبب ګرځي، په ۱۹۷۱ مېلادي کال د بنګله دېش هېواد د بېلېدو تر ټولو ستر لامل هغه د بنګالي هویت د بحران مسله وه، د بلوڅانو شاوخوا شپېته کلنه مبارزه د همدې هویت د ترلاسه کولو لپاره ده.

د پخواني شوروي اتحاد له پاشل کېدو سره د پنځلسو هېوادونو جوړېدل د ملي هویت د وېش پر بنسټ وه، ازبکستان د ازبکو، تاجکستان د تاجکو، ترکمنستان د ترکمنو او همدارنګه دا پاتې نورو دوولسو هېوادونو د خپلو ملي هویتونو له مخې خپلواکي تر لاسه کړه.

د ملي هویت د ښکاره کولو یا پېژندلو لپاره نړیوال منل شوی معیار هغه پېژندپاڼه ده چې د نړۍ هېڅ داسې پېژندپاڼه نشته چې له ګڼو ملتونو سره دې شریکه وي، بلکې ټول ځانګړي ملتونه چې په ځانګړې جغرافیه کې، د خپلواک نظام تر چتر لاندې ژوند کوي خپله محدوده (منحصره) پېژندپاڼه لري، د پېژندپاڼې لپاره معیاري جوړښت هغه د ملي هویت څرګندول یا ذکر دی.

په نړۍ کې هېڅ داسې هېواد نشته چې د خپل ملي هویت پر ځای دې د کوم بل ملت هویت لیکلی وي د مثال په توګه تاجکستان د ملي هویت د څرګندولو لپاره (تاجک) کلمه استعمالوي. هغوی کله هم (افغان) نه لیکي، همدارنګه ازبک، بنګله دېشي یا پاکستاني. هو، د ځینو ملکونو ملي هویت د هغه هېواد له نوم سره یو شی وي لکه د پاکستان تابعیت لرونکی پاکستاني بلل کېږي خو د قزاقستان یا ترکمنستان تابعیت لرونکی ترکمنستاني یا قزاقستاني نه دی، هغه ترکمن او قزاق

دی، نـو پـه پېژنـدپاڼو کـې بیـا د مـلي هویـت ذکـر پـه ورتـه توګـه یـادېږي، امریکایـان پخپـل مـلي هویـت امـریکن او د انګلسـتان تابیعـت لرونکـي د بـریټېش هویـت پـه لرلـو ویاړي. لـه بـده مرغـه، پـه افغانسـتان کـې پـه دا وروسـتیو کـې پـه پېژنـدپاڼو کـې د مـلي هویت (افغـان) پـه یاد لـویې نانـدرۍ را پورتـه شـوي چـې پـه هـېڅ صـورت، د نړیوالـو او ګاونـډیو هېوادونـو د اسـتخباراتي او اسـتعمارګرو ادارو لـه اغېزو څخه بې برخې نه دي.

د افغانسـتان د ماتېـدا، ایلولـو او مسـتعمره کولـو تـر ټولـو اسـانه لاره د افغانـانو پـه ځـانګړې توګـه پـه قومونـو یـا ملیتونـو وېشـل دي، ځکـه تاجـک افغـان لـه تاجکسـتان، ازبـک افغـان لـه ازبکسـتان، تـرکمن افغـان لـه ترکمنسـتان سره پـه پولـه پراتـه دي چـې پـه اسـانه کېـدای شي د سـیمه ییـزو اسـتخباراتو د اغېـز پـر بنسـټ د افغانسـتان د کمزوري کولو او د دې هېواد د وېشلو سبب شي.

د اسـاسي قـانون پـه څلورمـه مـاده کـې پـه ښـکاره د مـلي هویـت سـتونزه حـل شـوې «د افغانسـتان ملـت (افغـان) لـه پښـتون، تاجـک، هـزاره، ازبـک، تـرکمن، بلـوچ، پشـه یـي، نورسـتاني، ایـماق، عـرب، قرغیـز، قزلبـاش، ګـوجر، براهـوي، او نـورو قومونـو څخـه جـوړ دی. د افغـان کلمـه د افغانسـتان پـه هـر فـرد اطـلاق کېـږي، د ملـت هـېڅ یـو فـرد د افغانسـتان لـه تابعیـت څخـه نـه بـې برخـې کېـږي، پـه تابعیـت او پناه ورکولو پورې اړوندې چارې د قانون له لارې تنظمېږي.»

پـه تېـره څـه لـه پاسـه یـوه لسـیزه کـې د افغانـانو تـر مـنځ د قـومي، مـذهبي او کلتـوري تعصـباتو لپـاره د سـیمې او نـړۍ د اسـتخباراتي

ادارو لـه خـوا ډېـر ژور کـار شـوی چـې افغـان روڼ انـدي، مـدني ټولنې، رسنۍ او په پای کې باید دولت ورته جدي پام وکړي.

د افغانسـتان پـه تـاریخ کـې پـه لـومړي ځـل د مـلي ترمینـالوژۍ د بـدلون هلـې ځلـې پیـل شـوې دي. د افغانسـتان د فـدرالي کېـدو شـومه مبـارزه پیـل شـوه او پـه پـای کـې د افغـان مـلي هویـت د لـه منځـه وړو پـه ورانـدې پـه قـانوني اسـنادو (د تابعیـت پـاڼو) پـه جوړښـت کـې یـوه لویـه ظالمانـه پرېکـړه وشـوه. کـه افغانـان دا هـر څـه پـه پټـو سترګو او ټیټـو سرونـو پـه ځـان منـي، نـو دا پـه لـوی لاس د افغانستان د ماتېـدو، کمـزوري کېـدو او پـه پـای کـې وېـش تـه لاره اوارول دي چـې دا بـه د افغانـانو تـول تـاریخي ویاړونـه او د افغانسـتان د روښـانه راتلونکي خوبونه له خاورو سره خاورې کړي.

مرکزي که فدرالي نظام!

هېوادونــه د خپلــو مــلي گټــو، مــلي سیاســت او ولسيــ غوښــتنو لــه مخــې د خپلــو نظــامونو ډول ټــاکي. پــه نــړۍ کــې هــېڅ داســې نظام نشــته چــې پــه مطلقــه توگــه د انســانانو ټــولې اړتیــاوې پــوره کــړي. یــا ملتونــو تــه د ځــان بســاینې، پرمختــگ او ســوکالۍ اساســي تــوکې برابــر کــړي.

مــوږ پــه یوویشــتمه پېــړۍ کــې، پــه نــړۍ کــې د گټــو نظــامونو شــاهدان یــو ـ چــین چــې د نــړۍ پرمختللــی هېــواد او پــه ځــان بســیا ملــت لــري، د کمونېســتي نظــام لرونکــی دی. ســعودي عربســتان چــې مطلــق مســلمانان دي، د آل ســعود د کــورنۍ لــه لــوري اداره کېــږي چــې مطلقــه شــاهي نظــام لــري. امریکــا چــې د نــړۍ زبرځــواک هېــواد او د ولسواک نظام لرونکی دی.

سره لــه دې چــې د نظــامونو ډولونــه د هېوادونــو لــه پرمختــگ او د ولســونو لــه هوســاینې ســره نېــغ پــه نېغــه اړیکــه نــه لــري، خــو بیــا هــم د نظــامونو ډولونــه او د ولــس د ارادې تمثیــل، د ولسيــ حاکمیــت د رامنځتــه کېــدو تومنــه او د مــلي گــډون پــه څېــر مســایل دي چــې د نظامونو ترمنځ اساسي توپیرونه پیدا کوي.

ملتونه د همدغو سترو ارزښتونو له مخې هڅه کوي، داسې نظام ته لار اواره کړي چې د دوی ملي ګټې، ملي واکمني او ځمکنۍ بشپړتیا په ښه توګه خوندي شي. د شلمې پېړۍ په پای کې د ولسواکو نظامونو زیاتوالی د همدې دلیل له مخې بلل کېږي او ولسونه تر ډېره هڅه کوي چې په دولتي دندو کې ملي اراده او ولسي ګډون زیات شي.

ولس باید په ټولو سیاسي بهیرونو کې ګډون ولري او د ولس له خوښې او نبض سره سم باید دولتونه خپلې چارې په مخ بوزي، په هر ستر او واړه تصمیم کې باید ولس ګډون ولري، نو ځکه د ولسواکو نظامونو ملاتړي ورځ تر بلې زیاتېدونکي دي. په ولسي- نظامونو کې د مرکزي او غیرمرکزي بحث یا د فدرالي او مرکزي بحث حتمي دی.

تامس جفرسن[۷] چې د امریکا د اساسي قانون او ملي حاکمیت له بنسټ اېښودونکو څخه دی د ولسواک نظام له پاره د غیرمرکزي اداري شته والی لازمي ګڼي. چرچل هم د انګلېستان د پرمختګ او ولسي- بسایني بنسټ له غیرمرکزي نظام سره تړلی ګاڼه، ګاندي هندوستان ته د غیرمرکزي اداري شته والی د اقتصادي پرمختګ او په ځان بسیا هندوستان بنسټ ګاڼه، د همدې ارزښتونو له مخې تر ډېره هڅه کېږي چې په یاد شوو هېوادونو کې د غیرمرکزي فدرالي نظام سنتي غښتلي شي. (Terchek, ۱۹۹۸ (Wiseman)

[۷] Thomas Jeferson USA's ۳rd President (۱۸۰۱-۱۸۰۹)

خو د دې هېوادونه فدرالي جوړښتونه، ولسي- ګډون او په لویه کې د ولسواکۍ پیاوړتیا د پېړیو اصلاحاتو، سیاسي بدلونونو او سترو ستراتیژیو پایله ګڼلی شو.

په نړۍ کې هیڅ هېواد له پیل څخه د ولسواکۍ یا کوم بل نظام د خپلولو پرېکړه نه ده کړې. په افغانستان کې د ولسواک نظام شاوخوا دوولس کاله پوره کېږي. په ۲۰۰۴ مېلادي کال د افغانستان اوسنی اساسي قانون د لویې جرګې له لوري په رسمي توګه ومنل شو. سره له دې چې افغانان د ولسواکو جوړښتونو مخینه لري، د جرګې شتون، په کلتوري توګه د ولسي- ګډون بحثونه له پخوا څخه د افغانستان په سیاسي تاریخ کې ثبت دي، خو بیا هم د خلکو په رایه د ولسمشر- ټاکل، د کابینې جوړول، د مشرانو، ولسي- جرګې ټاکنې، د ولایتي او ولسوالیو شوراګانو ټاکنې هغه څه دي چې په افغانستان کې ولس ته نوي او د تجربې وړ ښکاري.

په داسې حالت کې چې افغانستان لا هم په جګړه کې ښکېل دی، د جګړې لوری په قومي، ژبنیو او ان مذهبي پاړکیو وېشلی کېږي، د نړۍ ستر استخباراتي شرکتونو د افغانانو په کور، کلي او کهول کې پراخې ریښې غزولې دي.

په دې حالاتو کې د سیاسي ګډون، د ولسواکۍ د بنسټونو د پیاوړي کېدو، د سیاسي اصلاحاتو د رامنځته کېدو سخته اړتیا لیدل کېږي. زموږ سیاسیون د دې پر ځای چې د ولسواکۍ د بنسټونو د پیاوړي کېدو بحث ته لار اواره کړي، په لوی لاس د

ملي ویش، د واک او سیاسي اقتدار د ویشلو او د انارشۍ د پیاوړي کېدو بحثونه کوي.

د فدرالي افغانستان د رامنځته کېدو تجربه کېدای شي افغانستان کې د ویتنام، کوریا، سومالیا، ان د المان ترخې تجربې تکرار کړي. په کوریا کې سره له دې چې سل سلنه د یو توکم، یوې ژبې، یوه مور او پلار اولاده په خاوره او تاریخ ګډ وو، د فدرالي جوړښتونو، د کاواکه ولسواک نظام او جګړې په پایله کې د نړیوال استخباراتي جال په لومه کې رانښکېل او وویشل شول. ایا افغانستان چې له بېلو توکمونو، ژبو، کلتورونو او ان مذهبونو جوړ ملت دی، د ویشلو چاره به یې سخته یا ناشونې وي؟

د فدرالي جوړښتونو تر ټولو سخت ګذار په ملي یووالي یا د ملي یووالي په روحیه وي. په دې مانا چې فدرالي جوړښتونه په هېواد کې دننه بېلو بېلو کورګیو ته زمینه برابروي، چېرته چې جګړه واکمنه وي، زور زیاتی وي، تاوتریخوالی په کلتور بدل شوی وي، هلته فدرالي جوړښتونه ملي بنسټونه نړوي.(Wiseman)

دویم لوی تاوان یې د اکثریتي استبداد رامنځته کېدل ګڼل کېږي، په دې مانا چې د فدرالي جوړښتونو په سیمو او ولایتونو کې د اکثریت واکمنۍ ته لار اوارېږي، اقلیتونه له پامه غورځول کېږي او د بشري ناورین د جوړېدو دلیل ګرځېدی شي. د دې تر څنګ د اکثریتي استبداد له کبله فساد ته لار اواروي، د اقلیتونو شته او ګټې له ګواښ سره مخ کېږي او په دې توګه د اداري، اخلاقي او اقتصادي فساد بېلګې په کې ډېرېږي.

دربېیم، د فدرالي جوړښتونو بل ډېر ستر تاوان چې تر سترګو کېږي هغه د بډای او نادار ترمنځ واټن دی، په فدرالي جوړښتونو کې د سیمو ترمنځ اقتصادي توپیر ته لار اوارېږي. کوم ولایتونه چې ستر ګمرکي عواید ولري، پیاوړي کسان او د عوایدو د رامنځته کېدو له پاره زېرمې او شته ولري، له هغو سیمو سره چې د ګمرکي عوایدو کچه یې ټیټه وي، د طبیعي زېرمو، کانونو څخه بې برخې وي، په اقتصادي لحاظ یې واټن ډېرېږي چې دا په ملي کچه د یو هېواد د ملت ترمنځ د اقتصادي واټن د زیاتوالي او د ملي یووالي د وېشلو دلیل ګڼل کېږي.

د پورته دلایلو له مخې ګڼ هېوادونه کوښښ کوي چې د فدرالي جوړښتونو له جوړېدو څخه د مخه د اداري چارو، سیاسي کړنو او اقتصادي فعالیتونو او ظرفیتونو د جوړېدو له پاره کار وکړي. غیرمرکزي اداري جوړښتونه کولای شي د سیمو په کچه د وړتیاوو د لوړېدو دلیل شي. همدارنګه د سیمې په کچه د ولایتي، ولسوالیو شوراګانو ټاکنې د سیاسي غیرمرکزي پیاوړي کېدو، د مشارکت د لوړېدو او د مشروعیت له زیاتېدو سره مرسته کوي. همدارنګه د بودیجوي پلانونو له غیرمرکزي کېدو سره د اقتصادي ببخ بنسټ د جوړېدو او په ځان بساینې سره مرسته کوي.

افغان ولس، سیاسیونو او حکومت ته په کار دي چې په پیل کې د ولسي- ګډون، سیاسي پوهې، د ملي یووالي روحیې او د ولسواکۍ د بنسټونو د غښتلي کېدو فکر وکړي، داسې لارې چارې پیدا کړي چې جګړه ختمه او سوله حتمي شي.

ملي یووالی وساتل شي، د ولس لومړیتوبونه په نظر کې ونیول شي او له هغه وروسته د نظام د بدلون او فدرالي جوړښتونو د رامنځته کېدو له پاره فکر وکړي. ما ته ښکاري افغان سوله، افغان پرمختګ او ځان بساینه به لسیزې ونیسي- څو موږ د دې جوګه شو چې د یو فدرالي نظام په اړانه کې ګډ ژوند جوړ کړو.

یا ربه توفیق

خوانان او ټولنه

دا یو منل شوی اصل دی چې د خوانانو د تحرک او خوځښت قوه د ټولنې، ملتونو او هیوادونو د پرمختګ او د سوکالۍ مشین او خواک ګڼلی کیږي. د ننني نړۍ ټول پرمختګونه د خوانانو د سپېڅلي احساس، خواک او پوهې پایله ګڼلی کیږي. پرمختللې نړۍ د خوانانو روزنې او پالنې ته ډېر پام کوي. خو په وروسته پاتې او سنتي ټولنه کې بیا د خوانانو کردار له نظره غورځول کیږي. کلتوري، دودیزې او ټولنیزې ستونزې په وروسته پاتې ټولنې او هیوادونو کې د خوان خواک له زیرکتیا او غښتلتیا څخه بې برخه وي. د وروسته پاتې هیوادونو د مهاجرتونو د کچې لوړوالي یو علت له خوانانو څخه پر ځای ګټه نه پورته کول دی، د خوانانو د تقویه کولو او د هغوی د پیاوړي کولو د پروګرامونو نه شتون دی چې هره ورځ په سلګونه زره خوانان له وروسته پاتې نړۍ د پرمختللې نړۍ په لور د سختو لوړو ژورو څخه تیریږي، د کاهل بحر په مرګونو څپو کې هره ورځ خوانان د روښانه راتلونکې په بار خپل ژوند له لاسه ورکوي.

د دې تر څنګ په وروسته پاتې هیوادونو کې سیاسي مشران، د جګړې اتلان او د پردیو غلامان د خوانانو له خواک څخه د خان په ګټه په جګړه کې ګټه پورته کوي. له بده مرغه، پورته ټولې

بدمرغې زموږ په ګران هېواد افغانستان کې هم له کلونو تر سترګو کېږي، دلته ځوانان د اردو، پولیسو په لیکه کې د حکومت په ګټه او د حکومت د مخالفینو په ګټه په جګړې کې خپل سرونه قربانوي، له دواړو لوریو د دې سربښندنو قدر نه کېږي. په افغانستان کې لا هم ځوانان د سنتي سیاست، قومي جوړښتونو او د پردیو په مټ رامنځته شوي سیاسي تکیدرانو په مټ له سیاست، ټولنیزو دندو او مسولیتونو او نورو اغیزمنو دندو څخه لرې ساتلی کېږي.

له ګران هېواده هره میاشت په سلګونه تکړه او غښتلي ځوانان اروپا ته له سختو لارو ګودر مهاجرت یا کډوالي ته مجبوره کېږي. د ځوانانو د غښتلتیا یا پیاوړتیا د منظمو پروګرامونو نشتون دا ستونزې ورځ تر بلې غوښنې کړي دي، Youth Empowerment [٨] نظریې له مخې ځوانان باید په اخلاقي، تشکیلاتي او کتلوري لارو چارو له مخې ورزلی شي، د هغوی صلاحیتونه، مسولیتونه او دندې باید معلومې شي، د دندو او مسولیتونو د موثره ترسره کیدا دپاره هغوی ته د ښوونې او روزنې زمینه برابره شي. د Youth Empowerment پروګرامونو له لارې ځوانانو ته د تصمیم نیولو او عملي کولو لارې چارې په ګوته کېږي او په دې توګه هغوی د هېواد په پرمختګ، رغونه او سوکالۍ کې د خپل ځواک د پرځای استعمال وړتیا پیدا کوي. د

---

[٨] د لا زیات معلوماتو د پاره : -http://www.youthempoweredsolutions.org/wp content/uploads/۲۰۱۳/۱۱/Youth_Empowerment_The_Theory_and_Its_Implementati on_YES-۱۱-۱۳-۱۳.pdf (Meredith King Ledford, Bronwyn Lucas, Jeanne Dairaghi, & Ravelli, ۲۰۱۳)

همدې پرواګرم له مخې په نړیواله کچه هېوادونه یو له بل سره سیال ګرځي، د هېوادونو پرمختګ کوټلی کېږي او ولسواکی ته لار هوارېږي. (Meredith King Ledford, Bronwyn Lucas, Jeanne Dairaghi, & Ravelli, ۲۰۱۳) (Team, ۲۰۱۱)

د ځوانانو په روزنه کې چاپي او غیر چاپي رسنی، ښوونځي، پوهنتونونه، مدني او کلتوري ټولنې، سیاسي ګوندونه او پخپله حکومتونه لوی لاس لري. عامه پوهاوی، د ځوانانو د روزنیزو پروګرامونو، جوماتونو او اسلامي تاریخ د دروسونو له لارې افغان حکومت او ملت کولی شي د ځوانانو د پیاوړتیا پروګرام په ټول هېواد کې په ښه توګه ترسره کړي، خو د دې کار د پاره دولتي هوډ او د ملت مرسته او غوښتنه په کار ده. په پرمختللي نړۍ کې ټول سیاسي ګوندونه د ځوانانو د روزني ځانګړي څانګې لري، چې د هېواد د راتلونکي د پاره په ملي روحیه سمبال لیډران یا رهبران روزي، زموږ په هېواد کې له بده مرغه لومړی خو ملي سیاسي ګوندونه نشته، که شته هغوی ورته پروګرامونو ته هیڅ پام نلري.

د ځوانانو مسولیت د ټولنې په اصلاحاتو کې، د ادارو په تصمیم نیونه کې، د ټولنیزو چارو په ترسره کولو کې او دارنګه د پرمختګ د پروګرامونو په ترسره کولو لازمي ګڼلی کېږي، افغان حکومت او مدني ټولنې باید دې مسولیتونو ځانګړی پام وکړي، تر څو د افغانستان د راتلونکي تضمین ترسره شي. ځوانان د هېوادونو د پرمختګ، سوکالۍ او روښانه راتلونکي یواځیني ضمانتونه دي، چې هېوادونو یې په ډېر پام او جدي توګه ترسره کوي .د ارنګه په

نړیواله کچه باید د افغانان ځوانانو د روزنې د پاره افغان حکومت پام وکړي، په نړۍ کې ګڼ روزنیز پروګرامونه او علمي مراکز شته چې د ځوانانو د سالمي روزني او پیاوړتیا دپاره وخت ناوخته سیمنارونه او روزنیز پروګرامونه ترسره کوي، افغان حکومت باید په دې غونډو او سیمنارونو کې د افغان ځوانانو ګډون لازمي کړي.

د سوکاله، پرمختللي او لوی افغانستان په هیله!

د بدلون مدیریت[۹]

بدلون د بشري پرمختګ یوازینۍ لار ده. له پېړیو راهیسې بشري ټولنې، انسان خپله او ان هغه چاپېریال چې انسان په کې ژوند کوي وخت ناوخته د بدلون د منلو په پایله کې دا دی د ټکنالوژۍ او پرمختګ یو داسې پړاو تېروي چې د بشري ځواک وړتیا په کې له ورایه را ځرګندېږي.

ټولنیز بدلونونه د یو منظم جوړښت په رامنځته کولو سره ترسره کېدای شي. په معاصره نړۍ کې د بدلون اسباب او علتونه ډېر دي. نړیوالتوب یا ګلوبلایزېشن، د ټکنالوژي پرمختګ او په پای کې د هېوادونو او انسانانو تر منځ بې سرحده تړاو او اړیکې د دې سبب ګرځېدلې دي چې مونږ باید څټکو بدلونونو ته اماده وو. له دې امله په ټولنو کې د بدلونونو د منلو او جذب قوه یو لازمي فکتور دی چې کولای شي د معاصرې نړۍ له بېلابېلو پروګرامونو او پروژو څخه په استفاده دا بدلونونه د ځان په ګټه تمام کړي.[۱۰]

---

[۹] March ۲٤, ۲۰۱٤

[۱۰] د لانورې مطالعې دپاره: ,Change Management: Leadership Guide ولولئ.

په اوسنی پرمختللې نړۍ کې بدلونونه عموما د بهرنیو فکتورونو په پایله کې راځي، نسبت دې ته چې د بدلون داخلي فکتورونه دې په نظر کې ونیول شي. هغه ټولنې یا جوړښتونه کولای شي له دې بدلونونو څخه لویه ګټه واخلي چې بدلون ته تیاری ولري. د بدلونونو د رامنځته کېدو څلور منل شوې لارې په لاندې توګه دي:

١. ستراتیژي، موخې او پړاوونه؛
٢. د اندازه اخیستنې د سیستم لرل؛
٣. د لومړیتوبونو لرل؛
٤. د بدلون د مدیریت د وړتیاوو لرل.

د دې له پاره چې مونږ د بدلون د ډول او لارې په اړه فکر وکړو، ښه دا ده چې د بدلون د مدیریت په اړه پوه شو. د بدلون مدیریت په لاندې څلورو لارو ترسره کېدای شي:

١. په لویه کې د رامنځته کېدونکو بدلونونو پېژندنه؛
٢. د خپلې ټولنې یا اداري جوړښت له اړتیاوو سره سم د بدلونونو د رامنځته کولو میکانېزم؛
٣. د رامنځته کېدونکو بدلونونو له پاره د لازمو روزنیزو پروګرامونه ترسره کېدل؛
٤. د بدلون د رامنځته کېدو له پاره د لازمي چاپېریال او ولسي ملاتړ رامنځته کول.

د هر بدلون د رامنځته کولو له پاره باید وار د مخه یوه ټولنیزه ارزونه وشي، څو د بدلون د لازمي کېدو او یا هم د بدلون اړتیا وارزول شي. بدلون باید په ټولنه کې د پرمختګ، هوساینې او سوکالۍ سبب شي. د بدلون د مدیریت له مخې باید د بدلون پروسه، اهداف او تګلارې په منظمه توګه په ګوته شي. که موږ تمه لرو چې د بدلون لار دې په سمه توګه ترسره شي، نو باید لاندې ارزونې له ځان سره ولرو:

- د ځانګړو اهدافو ټاکل، کوم چې باید د بدلون په پای کې رامنځته شي؛
- د بدلون ټول پړاوونه باید په منظمه توګه همغږي او منظم شي، ترڅو د بدلون پروسه په سمه توګه ترسره شي؛
- د بدلون د منلو له پاره لازم روزنیز پروګرامونه باید ترسره شي؛
- د بدلون د رامنځته کولو له پاره باید چاپېریال برابر شي؛
- د بدلون په اړه باید عمومي هوکړه موجوده وه.

که موږ د بدلون تمه لرو، باید تر ټولو د مخه ځان د بدلون له پاره تیار کړو، همدا د بدلون سمه لار ده.

د بابا په کور کې ګل‌خان[11]

د ای ایس ای په مټ جوړ شوی، د پنجابي ټلویزون چې د ویاړلي (خیبر) نوم یې پرې بدرنګ کړی، تل یې د لوی افغانستان په خلاف دسیسو، پروپاګند او سپکو، سپورو ته کار ویلی دی. په دې وروستیو کې یې د اسفندیار ولي‌خان له زوی ایمل اسفندیار سره مرکه کړې چې دې (ماشوم ګل‌خان) په کې د پښتنون بابا (فخر افغان) او خپل نیکه ولي‌خان د نظریې، تګلارې او اند په خلاف داسې اوتې بوتې ویشتلې چې د ګڼو ځوانانو، د لوی افغانستان د مبارزو حوصلې یې را تنګې کړې دي.[12]

خیبر ټلویزون د اګست په څوارلسمه د پاکستان د خپلواکۍ د ورځې جشن په لوی لاس په پښتنو منلو ته لار اواره کړې، ګڼ پښتانه هنرمندان یې په کې په دې نامه کېنولي چې ګواکې

---

[11] ګل خان: د پښتون افغان دپاره په پاکستان کې استعمالیدونکی سمبولیک نوم دی چې د پنجاب تر نیواک لاندې د پښتون ـ افغان په فکري غلامۍ را څرخي.

[12] د ایمل ولي خان د خبرو د اوریدو د پاره لاندې پته.
https://www.facebook.com/search/str/%D٨٪A٧٪DB٪٨C%D٩٪٨٥٪D٩٪٨٤+%D٩٪٨٨%D٩٪٨٤٪D٩٪٨A+%D٨٪AE%D٨٪A٧٪D٩٪٨٦+%D٨٪AF+%D٩٪BE%D٨٪A٧٪D٨٪B٣٪D٨٪AA%D٨٪A٧٪D٩٪٨٦+%D٨٪A٨٪D٨٪A٧٪D٨٪B١٪D٩٪٨٧+%DA%A٩٪DB٪٩٠/keywords_blended_videos

پښتو ژبې، کلتور او فرهنګ ته به ګډ کار کوو، حال دا چې دوی غواړي نړۍ او سیمې ته پښتانه د پاکستان د چوکیدارو په توګه وړاندې کړي.

د خیبر ټلوېزیون د پښتونخوا له ګل خانیانو ډک دی، ګل خان د پښتونخواه هغه کرکټر دی چې د پنجاب چوکیدارۍ او مزدورۍ ته یې د ژوند تر ټولو ستر رسالت او کار ویلی دی. ګل خان د پنجاب د هر امر تابعدار دی، ګل خان د خپل د پلار کور افغانستان دښمن پښتون دی چې د پاکستان په استخباراتو، پوځ او حکومت کې د پاک سرزمین ترانې ته لاس په نامه ولاړ وي.

ګل خان هغه پښتون دی چې برېتونه غټ کړي، نو ځان ورته نر ښکاري او بیا د لاهور په هېرا منډیي کې لکه سخوندر شخوند وهي. ګل خان هغه تعلیم یافته پښتون دی چې د اسلامیه کالج، پېښور پوهنتون او د پاکستان په حکومت کې د پنجاب هر سرکوزي ته یس سېير، یس سېير ناره په خوله راوړي، په اردو ویلو ځان ورته متمدن او په پښتو ویلو ورته ځان سپک ښکاري، ګل خان د پښتونخوا د خپلواکۍ، د لوی افغانستان د مسولیت او د ازاد پښتون دښمن دی. ګل خان د پنجاب پیداوار دی چې ورځ تر بلې ځان په یو نوم او بل نوم شرموي.

ګل خان یوازې په پښتونخوا کې ژوند نه کوي، ګڼ ګل خانیان نن سبا په کابل، ننګرهار، خوست، کندهار، هلمند، کندز او د افغانستان په ګڼو سیمو کې ژوند کوي، دا ګل خان د پښتونخوا د ګل خان په پرتله ډېر مضر- او خطرناک دی، ځکه دا ګل خان د پښتو

د اصلي ټاټوبي افغانستان په زړه کې د لوی افغانستان له داعیې او مبارزې سره دښمني کوي. دا ګل‌خان د پښتونخوا پښتون ته د پاکستاني په سترګه ګوري، د لوی افغانستان دعوه ورته بابېزه او بېځایه ښکاري، پاکستان ورته له تورخم پیلېږي، دا ګل‌خان د پېښور افغان ورور پردی ګڼي، دا ګل‌خان له پاکستان سره د ښو اړیکو په پلمه غواړي د ډیورند کرښه په رسمیت وپېژني. د دې ګل‌خان کار په کابل کې د سیاسي مصلحت تر نامه لاندې ملي خیانت ته زړه ښه کول دي، دا ګل‌خان د مضر- احتیاط تر نامه لاندې د پښتو قدرمنې ژبې په ستوني پښه ږدي، دا ګل‌خان دري -فارسي ویل ورته ویاړ او پښتو ویل، لیکل او پالل ورته تعصب او سپک کار ښکاري، دا ګل‌خان ډېر خطرناک دی، ډېر مضر- ورځچاری، ځانچاری، مرغوږی او تېر دربې دی.

خو زه راځم نېغ په نېغه د اسفندیار ولي‌خان او په لویه کې پر عوامي نشنل ګوند باندې غږ کوم چې دا تمه له تاسې نه کېده چې په دې غټه قواره دې ګل‌خان په کور کې را لوی کړي، د پښتون په تېر کې دې داسې کار وکړي چې پښتون ولس پرې وشرمېږي.

دا تمه ترې هم نه کېده چې د ایمل‌خان په جامه کې به ګل‌خان افغان ولس ته وړاندې کوي، داسې کورنی چې په کابل، ننګرهار، پکتیا، خوست او کندز کې د فخرافغان (باچا خان) په فکر او اند سر ورکوي، هره ورځ یې په نوم ټولنې، بهیرونه، ښوونځي او حتی پوهنتونونه جوړوي. د فخر افغان په کورنۍ کې د داسې خام، ساده او ګل‌خان را پیدا کېدل په رښتینې توګه د بابا له فکر، زیار او جد وجهد سره ظلم او په پښتون ملتپالو پورې خندا ده.

اسفندیار ولي‌خان او همدارنګه د عوامي نشنل پارټۍ (ګوند) مشرانو او کشرانو ته په کار دي چې د ایمل‌خان د دې ستغو سپړو (ښکنځلو) ښښنه له ټولو پښتنو ملتپالو وغواړي او سر له ننه دا ګل‌خان پرې نږدي چې په کومه غونډه، کنفرانس او یا هم مرکې کې ګډون وکړي.

مخکې له دې چې دا ګل‌خان د بیا ځلي له پاره له کوره را بهر شي، باید ښه وروزل شي، د باچا خان کتاب (زما ژوند او جد و جهد) د ولي خان کتاب (ربښتیا، ربښتیا)[13] دې پرې حفظ کړي او بیا دې د سیاست ډګر کې خاپوړې وکړي، که دا کار نه کېږي، نو اسفندیار ولي دې خپله پارټي تر چارسدې محدوده کړي، که نه له چارسدې بهر به یې پښتانه داسې مېلمستیا وکړي چې انګریزان او پنجابیان به یې هېر شي.

قدرمنو پښتنو مبارزو ځوانانو!

د ګل خانیانو رسوا کول، سپکول او چغه کول زموږ ملي دنده او مسوولیت دی، دوی چې په هر کور، ټبر او کهول کې را پیدا کېږي باید له افغاني ټولنې لرې وساتل شي، د دوی له دسیسو پرده پورته کړو، د سپکو سپورو ځواب یې باید ووایو او د دوی په وړاندې په ډګر مبارزه وکړو، د لوی افغانستان جوړول، زموږ د ټولو د ژوند موخه او د جد و جهد وروستی پړاو دی، موږ به دا اغزن مزل په ګډه تر مرګه وهو!!

یا ربه توفیق

---

[13] د ولي خان کتاب په اینګلیسي ژبه کې له لاندې ادرس څخه تر لاسه کولی شي:
http://www.awaminationalparty.org/books/factsarefacts.pdf

په ځان پورې خندا![۱۴]

کابل، د تاریخ په اوږدو کې د بېلابېلو تمدنونو مرکز (تاټوبی) پاتې شوی دی. کابل له عبرت، نوښت او زده کړې ډک لرغونی تاریخ لري. د زمبورک شاه دېوال، د کابل بالاحصار، د ارګ ماڼۍ، د دارلامان ماڼۍ، تاج بېګ ماڼۍ، د فتح الله کلا، د بي بي مهرو تپه، د نادرخان تپه، د زاړه کابل سیمه، شور بازار، د تیمورشاه مقبره (تیمور شاهي)، د عبدالرحمان خان مقبره، د بابربڼ، د بابر مقبره، نو ځکه خو باید له کابل ښاره یو وخت دیوال تاو شي او په ټول ښار به د تاریخي ارزښت له مخې د موزیم لوحه را ځوړنده شي.[۱۵]

دې ښار په خپل وخت کې ستر تمدنونه زېږولي، زموږ لپاره یې په زړه پورې تاریخ پرېښی دی، موږ یې په سترو کارنامو نازېږو. نړۍ ته یې په زغرده او غرور وړاندې کوو. د کابل د ښکلا کیسې هم ډېرې مشهورې دي، د کابل د هوا زړه را ښکونکې ښکالو هم له ځان سره ډېرې خبرې لري چې تل یې بهر مېشتي افغانان په خپلو مجلسونو کې ستایي.

---

[۱۴] January ۱۸, ۲۰۱۵

[۱۵] خوانان دې د قدرت الله حداد صیب کتاب (د افغان ملي تاریخ) لوستل حتمي کړي.

هسې ما ویل د دې ښکلي ښار، د ښکلي تمدن او ښکلې هوا ساتنه موږ څومره په احتیاط کړې؟ ځکه له موږ وروسته کوم نسلونه چې راځي، هغوی ته به موږ او زمونږ همدا پېر تاریخي ارزښت ولري یا نه؟

له بده مرغه، معاصر افغان د کابل پورته ذکر شوي ارزښتونه ټول تر پښو لاندې کړي دي. د کابل بالاحصار ړنګ شوی دی، د لیدو کتو یې څه نه دي پاتې، د فتح الله کلا اوس د اوسېدو سیمه ده، د زمبورک شاه دېوال را غورځول شوی دی او په اوږدو کې یې کورونه جوړ شوي، ان ګڼې لارې یې لا هم په ماینونو پوښلې دي، زوړ کابل اوس د پوډریانو او کفتر بازانو په مرکز بدل شوی.
شور بازار بې شوره او ځوړه دی، شېرپور په شېرچور بدل شوی، تپې مو په مقبرو بدلې کړې دې او په پای کې د کابل هوا دومره ککړه شوې چې که په شنه سهار یا ناوخته ماښام ورته ځیر شئ، نو د کابل په سر د ګرد، غبار او دوړو داسې یو پوښ به ترسترګو کړئ، لکه د زاړه سړي په سر توره چترۍ ایښې وي.
د کابل په ښار کې وروستیو بې پلانه او بې نقشې کورونو، ښارګوټو، اسمان څکالو جوړښتونو داسې بدرنګي جوړه کړې چې

په ښار کې له ګرځېدا د سړي زړه را ډک شي، زما ګڼ ملګري چې له نورو ولایتونو کابل ته راشي، په کابل کې له پاتې کېدو ډډه کوي، وايي ډېر زړه تنګی ښار دی؟

د کابل چارواکي هم د ټولو پخوانیو چارواکو پر خلاف د کابل په بدرنګیو پسې را اخیستي ده. د دې پر ځای چې د کابل ښکلا ته کار وکړي، ورځ تر بلې د لارو په سر د اوسپنیزو او سیمټي بندونو په جوړېدو، د پولیسو د تلاشیو په پلمه د پوستو او چیک پوستونو بدرنګ جوړښتونه او د بې حسابه او بې کنټرول ټرافیکو له کبله کابل نور په لویه کې د ښار بڼه یو بې عنوانه او بې مضمونه ځنګل ته پرېښی دی، چېرته چې د ونو پر ځای لوړ بدرنګه سیمټي جوړښتونه، د حیواناتو پر ځای ګړندي بې لګامه ګاډي ګرځي.

د کابل چارواکي که همداسې له ښاره او ولسه بې پروا د ارګ په میوزیم کې د ولاړو بوټانو او بې نوښته مجسمو په شکل ژوند وکړي، ژر دی چې د دې ښار اوسنی بڼه یو ځل بیا د سیمې او هېواد د بدرنګۍ لامل وګرځي. تېره ورځ مې یو وار بیا د کابل موزیم انګړ ته ورغلم، چېرته چې د کابل او ګران افغانستان له دوو

څخه تر پنځو پېړیو پخواني (له میلاده مخکې) تاریخي اثار

خوندي شوي دي.

هر اثر یې د ځانګړي پیغام لرونکی دی، هر اثر یې ځان ته یو پرمختګ او تمدن په ځان کې نغاړي، د بودا جوړښتونه، د وخت سیکې، د جګړې وسایل، د خوراک او څښاک لوښي، د سینګار ګانې لنډه دا چې له موږ مخکې دلته ډېر باتمدنه، ارام او بشردوسته انسانان اوسېدلي دي، داسې خلک چې موږ ته یې له ځانه ښکلا او د ژوند پیغام پرېښی دی.

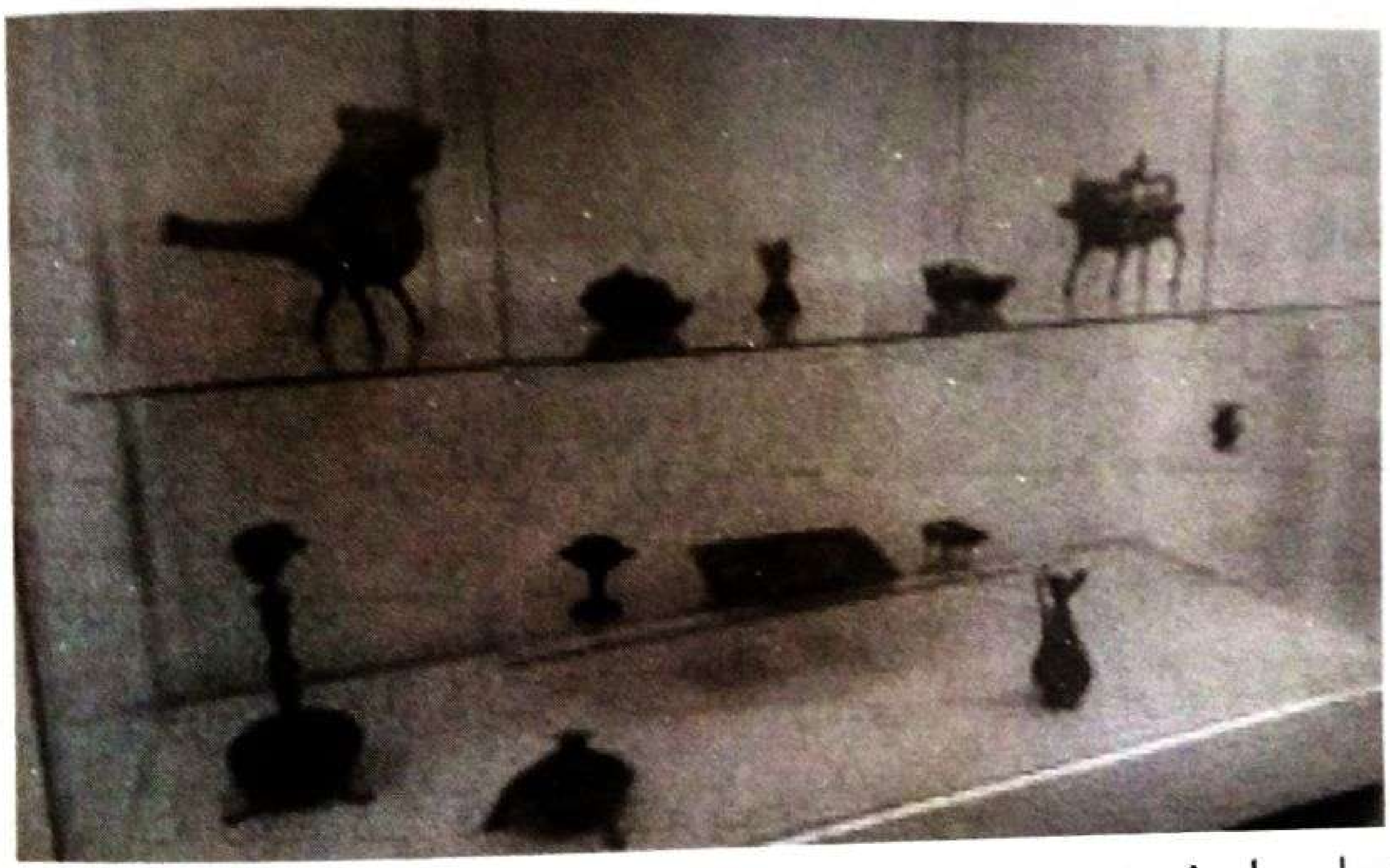

هر دهلیز او خونې ته چې سړی د ننه کېږي، په وړاندې یې وړې او غټې مجسمې له خندا شنې وي، سړی وننګوي چې تاسو خو د ټکنالوژۍ په عصر- کې ژوند کوئ، څه به له ځانه پرېږدئ، څوک به مو یاد کړي، څه به درنه په موزیم کې خوندي شي؟

اوسني حالت ته چې ګورم، د مرګ پیغام، د کرکې ناره، د وروسته پاتې والي څرکونه او د بې وطنه ژوند هره شېبه راته په ځان او

ژوند د ژړا او خنـدا سـبب گرځـي. د کابـل مـوزيم د تـاريخي (افغـان) د ليدو او کتو له امله په وار وار ورتگ ارزي.

د کابـل ميـوزيم پـه ځـان پـورې د راتلـونکې خنـدا او د حـال د ژړا لپـاره پـه کتـو ارزي. د کابـل مـوزيم يـوازې د پنجشـنبې پـه ورځ ټولـه ورځ او د جمعـې پـه ورځ لـه دولـس بجـو وروسـته بنـد وي، د اونـۍ پـه اوږدو کـه هـر څـوک د شـلو افغـانيو پـه بـدل کـې (د جمعـې پـه ورځ وړيـا) ورتـلای شي. کابـل ميـوزيم تـه لاړ شـئ پـه ځـان پـورې خنـدا او د راتلونکې ژړا تر غوږه کړئ.

يا ربه توفيق

د افغان ناسیونالېزم اېډیال طراح[١٦]

دا چې وخت کم و او له ما سره د خادم صیب د کتابونو زېرمه هم نشته، نو ومې نشوای کولای چې د ارواښاد خادم د سیاسي نظریاتو غورچان وړاندې کړم. بناء پر دې مې یواځې د وینې څلمیانو د کتابونو چې بخرکي او زرملوال صیب لیکلي د هغوی په مطالعه او همدارنګه د خادم د کتاب (ټولنپال افغان مونوفست) په لوستلو بسنه وکړه.

د ارواښاد خادم د لیکنې سبک بیخي خپل او جلا دی. هغه لومړی ځان ته مخاطبین په نښه کوي او بیا هغوی ته د خپلې لیکنې موخه او لاره ټاکي، ترڅو مخاطب د هغه په لیکنه، دلایلو او وړاندیزونو کې ځان وګوري او د هغه له لیکنې سره تر پایه ملګری شي.

بل دا چې په سیاسي لیکنو کې د پرتلیزو لیکنو (Comparative Analysis)[١٧] لیکنه تر ټولو سخته لیکنه وي، ځکه چې ډېرې مطالعې او کره معلوماتو ته اړتیا موجوده وي ترڅو مور وکولای شو دوه بېل سیاسي نظامونه، تیوري یا نظریات او همدارنګه اشخاص

---

[١٦] September ١٣, ٢٠١٣

[١٧] د پرتلیز جاج د پاره لاندې مضمون لوستلی شي(Mandela, ١٩٩٤) :
http://eprints.ncrm.ac.uk/٥٧/١/chrispickvance.pdf

مطالعه کړو او بیا یې په وړاندې لیکنه یا خپل نظر وړاندې کړو.
خادم په خپل دې کتاب کې هغه ټول مهم توکي په پام کې نیولي چې یو ښه لیکوال، سیاست پوه، ټولنپوه او همدرانګه سیاستوال یې باید په نظر کې ونیسي.
ټولنپال مونوفسټ په ۱۳۴۳ ز کال کې لیکل شوی، چې له نن څخه کابو ۴۳ کاله د مخه د ګران افغانستان په سیاسي کړکېچ، د سیاسي فعالانو په نظریاتو او هلو ځلو یو ځغلنده خو ژور نظر غورځوي. له بده مرغه، ۴۳ کاله وروسته هم افغانستان له ټولو هغو بدو حالاتو او لا هم له بدترو حالاتو سره مخ دی، کوم چې څلور لسیزې د مخه موجود وو.
اروابښاد څلور لسیزې دمخه د افغانستان د ستونزې حل په ناسیونالېزم (ملي واکمنۍ کې وړاندې کوي) او نن هم د افغان غمیزې یوازینی حل د افغان ملي واکمنۍ په رامنځته کولو کې ترسترګو کېږي.
هغه د افغاني ټولنې د وروسته پاتې والي دلایل داسې په ګوته کوي:
0 . افغانانو ځانونه نه دي جوړ کړي. ځانته یې پام یا توجه ډېره کمه کړې؛
1 . د ملي ژبې د پیاوړتیا لپاره کمې هلې ځلې او پښتو پالنې ته شا اړول؛
2 . د لوی غربي استعمار له فتنو سره عنودانه او په ډاګه جنګ ته مجبورېدل؛

3 . پـه خپلـه پـه ځـان د نشر، علـم او فـن ، فکـر او عمـل دروازې بندول.

هغـه د ناسـیونالیزم اصـلي بڼـه او بنسـټ پخپـل کتـاب کـې بیـانوي او هغـه د ټولـو سـیاسي بنسـټونو مـور بنسـټ ګڼـي. هغـه د ملـت د جوړښت لپـاره اتـه مهـم ارکـان لازم بـولي. وطـن، ټبر، دیـن، ژبـه، ملي حکومـت، اقتصـادي ګټـه، کلتـور، تـاریخ، ګـډ اداب او رسـوم. هغـه پـه دې ټولـو کـې د خلکـو ګـډه اراده یـا ناسـیونالیزم دی چـې د ارنسـت رینـان پـه شـان یـې اروابنـاد خـادم هـم د ملـت جـوړوني لپـاره لازمي برخه ګڼي.

د افغـان قـوم د لوېـدلو او انحطـاط دلیـل هـم لکـه د نـورو قومونـو پـه شان دنیـا تـه کتـل او عـبرت نـه اخیسـتلو کـې نغښـتی، کـوم ملت چې د خپلـو کـړو تېروتنـو لپـاره د اصـلاح لاره نـه خپلـوي هغـه لا پسـې لـوېږي او ورکېـږي. د ملـت د ژونـدي پـاتې کېـدا لپـاره دا لازمـي بـولي چې بایـد خپـل مـلي هویـت وسـاتي او مـلي هویـت پـه اتـو یـادو شوو ارکـانو کـې خلاصـه کـوي، کـوم ملتونـه چـې دې مسـایلو تـه جـدي پام کوي هغوی تلپاتې او سرلوړی ژوند لري.

اروابنـاد غـربي اسـتعمار د افغـاني ناسـیونالیزم تـر ټولـو سـتر دښـمن بـولي، هغـه بـوروکراسي د اسـتبداد یـوه نـوې بڼـه بـولي او د غنـې لـه جـال سره یـې پرتلـه کـوي چـې خپلـه خـو پـه کـې نـه نښـلي خـو ښکار ورڅخـه وتلـی نشي. هغـه د څلور لسیزې مخکنـي سـیاسي حالـت تـه داسې اشاره کوي لکه په نننی ورځ کې چې ژوند کوي.

کـوم وخـت چـې یـو ملـت د څرګنـد اسـتبداد لـه عصر تېـر شي، نـو د قـانون پـه شـکل اسـتبداد تـه نوبـت رسـېږي، پـه ښـکاره خـو قـانون،

شوری، عدلیه او حکومت موجود وي، مګر دا ټول د ملت د سر او مال د چور او چپاول لپاره د یوې ډلې په شکل متفق وي - چې له بده مرغه دا یوه لسیزه همدا بڼه د استبداد په موږ مسلطه ده.

دا چې زمونږ په سیاسیونو لا هم دا مفکوره سپره ده چې که د غربیانو په رنګ کې رنګین شو نو دوی به پرې ووهو، خادم دا د نوي غربي استعمار زېږنده نظریه او دسیسه ګڼي.

- دا چې افغانستان په ۲۰۱۳ میلادي کال کې له دوو دښمنانو سره

په ګډه جبهه کې را ښکېل دی نو د مستقیم او غیرمستقیم دواړو استعمارونو تر اغېز لاندې دی، خادم صیب لیکي چې استعمار له مستعمر څخه دا ډول استفاده کوي:

- د مستعمرې د سوداګرۍ کنټرول؛
- د مستعمرې کانونه او اومه توکي په خپله ولکه کې راوستل؛
- په مستعمره کې د خپلو مالونو د خرڅلاو لپاره بازار جوړول؛
- له مستعمرې څخه په ارزانه بیه مزدوران په کار اچول؛
- په مستعمره کې نظامي اډې جوړول؛
- له مستعمرو څخه ارزانه سرتېري جلبول؛
- په مذهبي تاوتریخوالي کې د مطلوبې مذهبي ډلې پلوي کول؛
- د کړوالو په واسطه منفعت طلبي او اغتشاش پیداکول.

کوم خلک چې استعمار ته کار کوي، د هغوی ځانګړنې داسې بیانېږي، داسې کسان چې استعمار ته کار کوي، طماع، خپل چاري، د پیسو بندګان، بې رحمه، بې عاطفي او د ملي روحیې څخه په بشپړه توګه بې برخې وي.

د نوي استعمار په اړه هغه د گانا د رئیس خبره کټ مټ را اخلي چې وېلي يې دي: نوی کالونیزم هغه سیاسي حالت دی چې د هغه له مخې استعمار په يوه لاس ازادي ورکوي او په بل لاس يې اخلي.

د دې ټولو استعمارونو او دسیسو پر وړاندې بوازینۍ حللاره هغه په ناسیونالېزم کې خلاصه کوي. ناسیونالېزم د ملت سنگر بولي استعمار او استثمار لپاره ډېر نادر تعریف وړاندې کوي هغه دا چې یو به مري، بل به يې د سر لاندې ډوډۍ لټوي.

په پای کې قدرمن ارواښاد خادم صیب لیکي چې کله یو ملت د بهرنیانو ښکار شي، د هېواد په شرف او ناموس، دین او ایین، مفاد او اقتصاد کې پخپله خوښه لاس وهنه پیل کړي، نو پوه شئ چې استعمار او استثمار پخپل ټول قوت راغلی او متمرکز شوی دی. د ملت او ولس جرړې به باسي. دغه وخت د نوابغو د څرگندېدو وخت دی، هغه وخت د گټلو او له لاسه د ورکولو دی. د هغه د بریا او ماتې وخت دی او هغه د قرباني او جهاد وخت دی.

خادم صیب د څلورو واړو سیاسي طریقو یا مسلکونو بنسټ ناسېونالېزم گڼي:

۱. ناسیونالېزم ملت پالنه؛
۲. کاپیټالېزم پانگه پالنه؛
۳. سوسیالېزم ټولنپالنه؛
۴. کمونېزم وگړپالنه.

د دې ستونزو په وړاندې د حللاره:

- کومکونه دې له ملگرو ملتونو څخه واخیستل شي؛
- ملي ایمان او په ځان اتکا دې په هېواد کې پیاوړې شي؛

- حکومتونه دې د ځان د ملاتړ لپاره له ولسواکو لارو د ملت ملاتړ تر لاسه کړي؛
- ښوونه او روزنه دې په هېڅ صورت پردو ته نه پرېښودل کېږي؛
- بهر ته دې تر هغې ځوانان نه لېږل کېږي، څو چې ځوانان پخپل کلتور او ملت کلک نه وي روږدي شوي؛
- د بهرنیو خپرونو او مطبوعاتو دې په کلکه څارنه وشي؛
- ملي فنون او هنرونه دې د اصلاح په نامه مخلوط نشي؛
- بېکاري او بدکاري هم کلتور وژنه او هم اقتصاد دی؛
- دا متل باید په یاد وساتو چې له پردي زوی خپله لور ښه ده.

تـر هرڅـه د مخـه بایـد ملـت جـوړ کـړای شي او بیـا دې نـور کارونـه وشي او د دې لپـاره د لنـډن او مـاوزي تونـګ بېلګـه وړانـدې کـوي. کـه روس او چین ملت نه وای نو دې دواړو به څه کړي وای؟

هغـه بـې لارې حکومـت د ټولـو بـدمرغیو لامـل ګڼـي - بـې لارې حکومـت ملـت هـم بـې لارې کـوي او چـې ملـت بـې لارې شي دا نـو بیـا داسـې خساره ده چې په اسانۍ سره یې تلافي ناشونې ده.

هغـه د ځوانـانو لپـاره لیکـي - هغـه کسـان چـې نـوي بـې تجربـې ځوانـان پـه ځـان را غونـډوي او د تشـدد نـارې وهـي، سـاده‌ګـان بـه تېرباسـي، خـو کـار مـې یقـین نـه دی چـې ویـې کـړي. دوی غـواړي چـې نهضـت پـه نطفه کې شنډ شي.

پـه پـای کـې خـادم صـیب د ننـني افغانسـتان پـه اړه داسـې لیکـي - ننـنی افغانسـتان د پخـواني لـوی افغانسـتان وړه بېلګـه ده څنګـه چـې لـوی ووړ شـو، نـو کـه همدغـه علـل او اسـباب چـې لـوی یـې د ووړ حـد تـه را ورساوه، موجود وي. نو دا ووړ ورکولای او چور محوه کولای هم شي.

د نېسلن منډېلا ژوند او پيغام[۱۸]

نېسلن منډېلا د لومړي نړيوالې جګړې له پای سره سم نړۍ ته سترګې پرانيستلې. هغه د ۱۹۱۸ د جولاي په اتلسمه د سويلي افريقا د مېزو په کلي او د اومتاتو په ولايت کې وزېږېد. په ماشومتوب کې يې د روليهلهلا (Rolihlahla) نوم پرې کېښود چې د ستونزو پاروونکي يا جوړوونکي په مانا دی. وروسته هغه د خپل قوم ماډيبا په نوم وپېژندل شو، د منډېلا غور نيکه (Ngubengcuka) د خپلې قبيلې پاچا يا مشر و. د هغه يو زوی منډېلا نومېده کوم چې د نېلسن منډېلا نيکه و. د منډېلا مور او پلار بې تعليمه وو، هغه يې له خپلو دوو خويندو سره را لوی کړ. (Mandela, ١٩٩٤)

منډېلا يې مور او پلار د سيمې په يو ډېر ښه ښوونځي کې شامل کړ او هلته هغه ته د استاد لخوا انګرېزي نوم (نېلسن) ورکړل شو، منډېلا نهه کلن و چې پلار يې وفات شو. منډېلا يې مور د خپلې قبيلې مشر ته د ښوونې او روزنې لپاره ولېږه. منډېلا هلته د قبيلې له مشرانو د انګرېزي استعمار ضد زده کړې وکړې او همدارنګه يې انګرېزي ژبه، د خپلې قبيلې ژبه او همدارنګه د سويلي افريقا تاريخ او جغرافيه زده کړل.

---

[۱۸] December ٦, ٢٠١٣

منډیلا په جوهانسبرگ کې خپلې زده کړې د قانون په برخه کې بشپړې کړې. هغه لا ځوان و چې د اوږد واټن په منډه او همدارنګه يې په سوک وهنه کې د ورزش ليوالتيا پيداکړه او وخت نا وخت به يې په سياليو کې برخه اخيسته. د زده کړو په اوږدو کې د کمونيستي کړيو له خوا جذب شو.

په ۱۹۴۲ ميلادي کال يې د افريقا په ملي کانګريس African National Congress کې غړيتوب واخيست. د هغه د مبارزې ډول د عدم تشدد په اساساتو ولاړ و، خو کله چې په ۱۹٦۰ ميلادي کال کې د حکومت لخوا د تور پوستو په لاريون بريد وشو او په لسګونو بې ګناه کسان په کې ووژل شول، منډيلا له عدم تشدد مبارزې څخه په وسله وال مقاومت او مبارزې لاس پورې کړ.

هغه د کانګريس د وسله والو ځوانانو د ټولي مشر-وټاکل شو او په دې توګه يې د حکومت په خلاف په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ. منډيلا په ۱۹٦۲ ميلادي کال کې ونيول شو او په پنځه کاله بند محکوم شو، په ۱۹٦۴ ميلادي کال کې د دويم ځل لپاره محاکمه شو او په عمري بند محکوم شو.

منډيلا (٦۴/۴٦٦) د افريقا په بدترينه بنديخانه کې Robben Island Prison اووه ويشت کاله بندي و. منډيلا په ۱۹۹۰ ميلادي کال د فبروري په يولسم له بنده خلاص شو، له دې سره د افريقا د ملي کانګريس ګوند په وړاندې حکومتي بنديز پورته شو او په رسمي توګه د يو سياسي ګوند په توګه وپېژندل شو.

(Mandela, ۱۹۹٤)

منډېلا د افریقا د ملي کانګرېس ګوند له خوا په ۱۹۹۴ مېلادي کال په ټاکنو کې ګډون وکړ او د افریقا په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره یو تورپوستی ولسمشر- وټاکل شو. هغه تر ۱۹۹۹ مېلادي کال پورې د افریقا ولسمشر و.

په ټاکنو کې یې له بریالیتوب سره سم د ملي یووالي په ورانډې عملي ګامونه واخیستل، هغه د تور پوستي او سپین پوستي افریقایي تر منځ د یووالي لپاره هلې ځلې پیل کړې. هغه Klerk (ده کلارک) پخوانی سپین پوستی ولسمشر- او په ټاکنو مبارزو کې د ده سیال د لومړي مرستیال په توګه په دنده وګوماره. په خپله کابینه کې یې هم سپین پوستو افریقایانو ته ځای ورکړ. په ۱۹۹۵ مېلادي کال یې د رګبې په نړیواله لوبه کې (د افریقا د رګبې لوبډلې چې یوازې له سپین پوستو جوړه وه) د ملي یووالي لپاره کار واخیست او په دې توګه د افریقا ملي لوبډلې په لومړي ځل وکولای شوای نړیوال جام وګټي، په دې توګه هغه په بریالیتوب سره له ورزش څخه د ملي یووالي لپاره کار واخیست.

هغه په ۲۰۰۰ مېلادي کال د ګڼو مرستندویه ادارو مشري واخیسته او د نړۍ د سولې لپاره یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې. منډېلا په ۲۰۰۲ مېلادي کال امریکا د نړۍ د جګړه مار هېواد په توګه ونوموله او جورج بوش ته یې توصیه وکړه چې په عراق دې برید نه کوي.

نوموړي د افریقا بشپړه خپلواکي د فلسطین له خپلواکۍ سره تړلې وبلله او تل یې د اسراییلو د ظلمونو غندنه وکړه. نېلسن منډېلا له خپلې لومړۍ او دویمې مېرمنې د خپلې مبارزې د

بریالیتوب په لټه بېل شو او له خپلې درېیمې مېرمنې Graca Machel (ګراسا مېچل) سره یې تر مرګه ژوند وکړ. هغه د ۹۵ کلنۍ په عمر د ډسمبر په دولسم له نړۍ سترګې پټې کړې.

نېلسن منډېلا د Event Leadership (هغه مدیریت چې د یوې واقعې په ترځ کې رامنځته کېږي) تر ټولو ښه بېلګه و. منډېلا د اپارتاید (د توکم پالنې چې له مخې یې تورپوستي افریقایان له ټولو حکومتي امتیازاتو بې برخې کړای شول) په وړاندې د یو نشنلېست افریقایي په توګه بریالۍ مبارزه وکړه. د هغه د مبارزې تر ټولو مهم توکی د افریقایي نشنلېزم ایډیالوژي وه.

منډېلا د کپیټالېزم او ازاد بازار سخت مخالف و، هغه غوښتل چې د ټولنې ښېګڼې او بدګڼې دې شریکې وي، تر ډېره بریده یې له سوشلېزم سره مینه لرله او کوښښ یې کاوه چې د سرمایې سرچینې د خلکو تر منځ شریکې کړي ترڅو د افریقایانو د ژوند تفاوتونه له منځه لاړ شي.

منډېلا په انساني برابرۍ باور درلود، د علم او پوهې په عاملو یې غوښتل خلک د خپلو بشري حقونو په ترلاسه کولو پوه شي او په دې توګه یې د انساني خپلواکۍ او کرامت پیغام خپراوه. د منډېلا مړینه د یو انسان د وجود مړینه بلل کېږي، د هغه ایډیالوژي، پیغام او مبارزهبه تل په نړۍ کې ژوندۍ وي.

ملي اجماع په څه مانا

د ملي یووالي د حکومت د جوړېدو فلسفه له ملي اجماع سره تړلې ښودل شوې ده. کله چې د غني او عبدالله تر منځ د ټاکنو د پایلو په اړه ناندری را ولاړې شوې، په منځ کې ګڼو سیاسیونو، په ځانګړې توګه د وخت حکومت (د حامد کرزي په مشرۍ) د روغې جوړې بحثونو ته لار اواره کړه.

په پای کې، د جان کري په وجود کې، د ملي اجماع د روحیې له مخې، دواړه ډاکتران په افغان ولس وتړل شول. د ملي یووالي حکومت ته که پام وشي نو د معاصر افغانستان ټول سیاسي لوري په کې په یو نه یو ډول ځای پر ځای شوي دي.

جمعیت، لوېدیځ پال تکنوکراتان، حزب اسلامي، وحدت اسلامي، حرکت اسلامي، محاذ ملي، اتحاد اسلامي، افغان ملت، د ټولو ګوندونو، سیاسي خوځښتونو استازي په کې شته، له دې امله، کله هم چې موږ له حکومت پلوو کسانو سره د حکومت په بدلون، یا د لویې جرګې په اړه بحثونه کړي، دوی به ویل چې د ملي یووالي حکومت د ایتلافي او لندمهاله حکومت او په لویه کې د ملي اجماع د حکومت تر ټولو اغېزمنه بېلګه ده.

تر ډېره بریده د دوی، دلایل معقول هم دي، ځکه د افغان معاصر سیاست ټول لوبغاړي په کې لوبېږي، ټولو ته په کې د ښه ویلو او ښه خرابولو موکه په لاس ورکړل شوې ده.

د پورته بحث تر څنګ، په دا وروستیو کې چې د ملي یووالي د حکومت درې کاله پوره شوي، ځینو کړیو یو ځل بیا د ملي اجماع بحث ته زړه ښه کړی دی، له دې بحث څخه د مخه د لویې جرګې بحث ښه په شور او ځوږ روان و، نړیوالې ټولنې، د ملي یووالي د حکومت پېندتانو د لویې جرګې بحث رد کړ.

دوی ویل دا یو ناقانونه کار دی، موږ که لویه جرګه را غواړو نو د اساسي قانون لویه جرګه باید را وغواړو، ځکه د اساسي قانون لویه جرګه کولای شي په قانون کې تعدیل او د نظام د ادلون، بدلون په اړه تصمیم ونیسي.، له دې پرته، د ملي یووالي ناسور باید ادامه پیدا کړي، ترڅو خپله پنځه کلنه دوره پوره کړي او بیا د ټاکنو له لارې د حکومت بدلون ته لاره اواره شي.

خو داسې ښکاري چې نور د ملي یووالي د حکومت د دوام بحث غیرمنطقي او د افغان انسان له ژوند سره په ټکر کې تر سترګو کېږي، د ناامنۍ زیاتوالی، د فساد اوج، د حکومت په داخل کې د پټو معاملو شته والی، د حکومت د لوړ پوړو چارواکو ترمنځ واټن، ژور اختلاف او د دې حکومت دوام، نور خپله د ملي خیانت او لوی فساد په مانا دي، ځکه خو د حکومت له د ننه د غني له خوا د مشروط پاتې کېدو خبره او د عبدالله له خوا د ملي یووالي د حکومت د ناکامۍ خبره راغبرګېږي.

ځینــي کســان، پــه پــوه یــا ناپوهــه ډول د دې پــر ځــای چــې د مـلي یـوالي لـه ناکـام حکومـت ځخـه د خلاصـون بحـث تـه لاره اواره کـړي، پـر ځـای یـې مخکـې لـه وختـه ټـاکنو، د سـولې د بهیر د پیـل او د لنډ مهالي حکومت بحث ته زمینه برابري.

د ملي اجماع تـر عنوان لانـدې یـو بـل سـیاسي سرکس تـه لار اواروي چـې نـه یـوازې د مـلي یـووالي د ناکـام حکومـت د عمـر د غزېـدو کـار بـه تــرې واخیســتل شي، بلکــې د ګڼــو ســیاسي، حقــوقي، قــانوني ستونزو د زیاتوالي سبب به شي.

مـوږ بایـد د سـتونزې د اواري لپـاره د نـوو سـتونزو د جوړېـدو دلیـل نـه شو، مـلي اجـماع هـېڅ قـانوني حیثیـت نـه لـري، هـېڅ اجرایـوي پرېکـړه او تـوان نـه لـري، کـه د اسـاسي قـانون لویـه جرګـه نـه شـو رابللـی، نـو لـويې جرګـې د سـیاسي سـنت پـه توګـه زمـوږ ګڼـې تـاریخي سـتونزې حل کړې دي.

د تـاریخي سـنت، دود شـتون خپلـه حقـوقي بحـث تـه لار اواروي چـې د قـانوني سـتونزو لـه حـل سره مرسـته کـوي. لـه دې املـه، کـه روان کـړکېچن حـالات د وطـن پـه تـاوان ارزول کېـږي، بایـد حـللار یـې پـه افغـاني، مـلي روحیـه سـمبال تـرسره شي. نـه دا چـې د مـلي اجـماع لـه مخې یو بل (بن) ته ورته جوړښت ته لار اواره شي.

پـه لـوی لاس د ټوپـک د شـپېلۍ پـه زور، د افغـان سـیاسي جوړښـت خـلاف ځینــې ابــن الوقــت، ځانخوښــي، ورځچــاري او پردیپــال تــرې د عامــه ذهنیــت د تېرباســلو لپــاره کــار واخــلي، د افغانســتان اصــلي ســتونزې لــه حــل پرتــه پــاتې شي او دوی د پردیــو پــه لمســون د قــومي، مذهبي او سمتي وېش ته لار اواره کړې ده.

په دې وروستیو کې له شمال، لوېدیځ، سویل او ختیځ څخه ګڼو ټوپکیانو، ورځچارو او سولېدلو کاذبو شخصیتونو د حلالرو په توګه د ملي اجماع او ورته بحثونو د را پورته کېدو تکل کړی دی. افغان ولس، په تېره بیا ځوانان باید دې ته متوجه شي چې ملي اجماع زموږ د ستونزې حقوقي او قانوني حل نه شي وړاندې کولای.

د ملي یووالي حکومت که ځان پړ ګڼي، ناکام ځان بولي، یا پخپلې مشروطې باور لري، د مخکې له وخت ټاکنو ته دې لار اواره کړي. د ولسي- جرګې او ولسمشرۍ ټاکنې دې یو ځای وکړي. د دې تر څنګ که د سولې د بریالیو هڅو په لټه کې وي، له طالبانو سره دې د بې طرفه اشخاصو په منلو، لنډ مهالي حکومت ته زړه ښه کړي، د لويي جرګې په را بللو دې په اساسي قانون کې لازم بدلون ته زمينه مساعده کړي، سوله دې حتمي کړي او په دې توګه دې د افغان انسان په وړاندې خپل تاریخي مسولیت په سمه توګه ادا کړي.

که نه وي د ملي اجماع تر نامه لاندې دې، په ملي مسایلو ملنډې نه وهي، دا شته نیم ژواندي ملي یووالي ته دې نور خندقونه نه کیندي، سیاسي مداریتوب دې نه کوي، د ځان د خپلو غلو ملګرو د سیاسي ژوند د پایښت لپاره دې د ملي اجماع تر نامه لاندې سیاسي ټېکه دران د ولس په مرۍ خپه نه ږدي.

تاریخ دا هرڅه ځاري، هېڅوک به د تاریخ له قضاوت څخه په امان نه شي، مګر هغوی چې د افغانستان او افغان مظلوم ولس ګټې، ارزښتونه یې له ځانه رومبې ونه ګڼل.

یا ربه توفیق!

د مورنۍ ژبې په اړه د پوهنې وزارت پخ دریځ[۱۹]

د مورنۍ ژبې په اړه د پښتنو د حق د اعادې او ترلاسه کولو مبارزه په (نن ځوانان) د ژوند تر اخرې سلګۍ پورې همداسې تانده ساتي.

خو د پوهنې د وخت وزیر! د بېنوا ګورت پاڼې ته د نن ځوانانو او نورو ملاتړو مدني خوځښتونو د غوښتنو په غبرګون کې یو مخ لیکنه کړې وه، دا لیکنه د همدې خپرې شوې لیکنې په ځواب کې نشر ته سپارل شوې ده.

د ښاغلي وزیر د لیکنې پیل د مورنۍ ژبې د ارزښت او په دې برخه کې د اړونده قومونو د مورنۍ ژبې د حق د اعادې او ورکړې په کلیشه یې خبرو سره شوی دی. د پوهنې وزیر د شپږو ژبو لپاره د تعلیمي نصاب د جوړښت خبره پخپله لیکنه کې کړې حال دا چې مسلکي معین یې بیا په کابل نیوز کې د لسو ژبو د کتابونو د چاپ او وېش خبره ښه په نره زمزمه کوله.

د پوهنې وزارت ټول چارواکي او ورسره وزیر صیب پخپله لیکنه کې په وار وار وایي چې د مورنۍ ژبې غوښتنه دې سیاسي نشي-او له دې موضوع دې سیاسې ګټه نه اخیستل کېږي.

---

۱۹ February ۲٤th, ۲۰۱۳

له بلې خوا موږ وايو چې ستا دنده سياسي ده، ستاسو پوست سياسي دی، ستا پاسپورت سياسي دی، نو ته له سياسته ولې تښتې او همدارنگه پخپله زموږ مدني غوښتنه له سياسي اړخه ځوابوې. زموږ هڅې په دې معنا نه دي چې موږ پښتانه دې له تا خپل بشري حق په دې تر لاسه نکړو چې گواکې موږ په لوی لاس خپله غوښتنه سياسي کړې ده.

د مورنۍ ژبې حق مدني او بشري دی او موږ يې په مدني او بشري هلو ځلو تر لاسه کوو، نن يې له بده مرغه له تاسې غواړو او که تا زموږ دا حق رانکړ سبا چې ستا پر ځوکۍ هرڅوک ناست وي او که د هر قوم او گوند وي بيا يې له هغه غواړو.

دريغه زما دا ليکنه په دري ژبه وای، يو خو به يې د پوهنې په وزارت اغېز ډېر زيات وای، ځکه ښاغلي مرستيال وزير په خپله وروستۍ ليکنه کې دري ژبې ته د مارکېټ ژبه ويلې، بل دا چې د وزارت دا پلمه به هم ورکه وای چې گواکې دا مسله اوس سياسي شوې ده، ځکه دري ژبي چې هر څه کوي هغه د هغوی مدني او بشري حق دی. هغوی د مزار پوهنتون لوحه ښکته را وغورځوله او پر ځای يې (دانشگاه مزار) لوحه نصب کړه، هغه سياسي نه وه، خو زموږ هڅې سياسي دي.

هغوی د افغانستان د تاريخي دښمن ايران د جاسوسانو په نامه د مزارشريف واټ ونوماوه او په نره يې لوحه په سرکونو او لارو کې ولگوله، هغه سياسي کار نه دی؟ همداراز د بدخشان والي د بدخشان د پوهنتون لوحه په (دانشگاه) بدله کړه هغه سياسي خبره نه ده، خو کله چې خوار، مظلوم پښتون د خپلې ژبې حق په

کابـل، مـزار، کنـدز، بغـلان، هـرات، سـمنگان، فـراه، نمیـروز، بـادغیس، غـور، فاریـاب ، پـروان، او کاپیسـا کـې غـواړي دا نـو بیـا سیاسي غوښتنه ده او د ملي یووالي خلاف ده.

د نـن ځوانـانو مـدني ټولنـه د پـوهنې وزارت او د افغـان حکومـت لـه کـابینې څخـه پـه کلکـه غوښـتنه کـوي، نـه یـوازې پـه لومړنیـو دریـو وړانـدیزونو غـور وکـړي، بلکـې پـه دې برخـه کـې دې عملـي ګامونـه هـم واخلي کومو تـه چـې د ښاغلي وزیـر صـیب پـه لیکنـه کـې اشـاره شـوې ده:

- د دري او پښتو ژبو شیفتونه (وختونه) دې بېل شي؛
- ټولګي او څانګې دې په هر مکتب کې بېلې شي؛
- دواړو ته دې بېل بېل ښوونځي جوړ شي.

تـر دې دریـو ور هـاخوا پـه څلورم وړانـدیز نـه جـدي غـور او نـه هـم کـار پـه کـار دی ځکـه چـې دا کـار بـه بیخـي پښـتانه وځپـي. لـه پښـتو سره بـه لا لـوی ظلـم وشي او پښـتانه بـه پـه لـوی لاس د تنـد غبرګـون ښـودنې تـه وهڅېـږي او لا بـه د پښـتنو د مـورنۍ ژبـې د حـق غوښـتنې تتـوالی او محرومیـت را برسـېره شي. د ښـاغلي وزیـر صـیب د څلـورم وړانـدیز څخـه چـې دی او د ده د ټلـوالې ملګـري ورسره ملاتـړي دي داسې را غبرګ شوی دی:

– پـه دواړو ژبـو دې تدریسي- کتابونـه پـه نصـاب کـې شـامل او عملـي شي چـې لـه دې سره بـه نـه زده کـوونکي بېلېـږي، نـه بـه نـوي ښـوونځي جـلا جـلا جـوړېږي او نـه بـه هـم شـیفتونه (وختونـه) بېلېږي.

موږ یوه پوښتنه لرو؟؟ هغه دا چې وزیر صیب پخپله لیکنه کې په وار وار وایي چې دا یو شعاري او سیاسي غوښتنه نه ده، بلکې د حق غوښتنه ده. موږ ته دې یو دري ژبی کس را په ګوته کړي چې د خپلې مورنی ژبې حق یې غوښتی وي؟ د دري ژبو خو حق ندی تلف شوی، هغوی خو په هېواد کې ۲۵ سلنه دي او ژبه یې سل په سلو او یا کم تر کمه اتیا په سلو کې په دفترونو ولکه لري، په ښوونځیو او پوهنتونو ولکه لري نو بیا په وار وار پخپله لیکنه او وړاندیزونو کې د پښتو او دري ژبې یو ځای ذکر څه مانا لري؟

د پوهنې د وزارت مسلکي مرستیال د کابل نیوز په مرکه کې د مورنی ژبې په اړه جوړه شوې وه، داسې وویل: ژبه پرېږدئ چې طبیعي وده وکړي، ژبه باید سیاسي نه شي(؟) د خدای په پار، دا خبره هم په پښتو کوي چې ژبه دې سیاسي نه شي - کاش دا خبره یې په دري کولای نو موږ به ویلي وای چې هو دا سړی سم غږېږي، د سیاست د مخنیوي لپاره یې پښتو په دري بدله کړه او بل دا چې په طبیعي ډول کومه ژبه ژوندی ساتل شوې، سانسکریټ او که پخوانی اریایي؟!

طبیعت د انساني بدلون جوګه دی او طبیعت انساني کار او زیار ته اړتیا لري ترڅو د انسان په ګټه تمام شي کنه د کابل په ساړه طبیعت (ژمي) کې به اوس ټولو خپل ژوند له لاسه ورکړي وو. په هر صورت، که ژبې ته کار ونشي-، ژبه د دفتر، ښوونځي، مارکېټ او کاروبار برخه ونه ګرځول شي کله به هم وده ونکړي. ژبه د هویت، شخصیت او سیاست تر ټولو ستره وسیله ګڼل کېږي،

څوک په نړۍ کې داسې سیاستوال پېژني چې د یو داسې ملت استازیتوب وکړي چې د هغه ملت په ژبه ونه غږېږي؟

د دې پوښتنې بل پخ ځواب چې ولې پښتو د ښوونځیو ژبه نه ګرځوئ؟ ننګ ورته داسې وفرمایل: ولې ټول خصوصي ښوونځي په دري ژبه دي، ځکه چې مارکیټ لري، خو همدا ځای مو ځوروي چې دري د مارکېټ ژبه شوه او پښتو ترهګرۍ ته پاتې شوه؟ (نن ځوانان) په زغرده وايي چې پښتانه له پوهنې وزارت څخه خپل حق غواړي، که داسې ونه کړي نو ومنئ چې د نن خاموشي زموږ د سبا د تباهۍ په مانا ده.

د خوشال بابا او رحمان بابا لیسې د وخت حکومت د قبایلو د پوهنې د ستونزې د حل لپاره جوړ کړې وو، څو د قبایلو زده کوونکي وکولای شي پخپلې مورنۍ ژبه د کابل په هوسا او ارامه چاپېریال کې زده کړې وکړي او په دې توګه د خپل هېواد او هېوادوالو د چوپړ او خدمت جوګه شي. نن د وردګو ترڅنګ د سویل او سویل ختیځ زیات ښوونځي بند دي، خو دوی ورته هېڅ جدي پام ونه کړ.

د سویل، سویل ختیځ او همدارنګه دوردګو، لوګر او کاپیسا ټول هغه زده کوونکي چې د نا امنۍ له امله کابل ته را کډه شوي په دري ژبه زده کړو ته اړ شوي. هغه استعدادونه چې تېره ورځ یې په همدې ولایتونو کې د خپلو هېوادوالو شملې جګې کړې وې نن په کابل کې ټیټې سترګې ګرځي او نشي- کولای له خپلو همزولو سره سیالي وکړي، ځکه دلته په کابل کې لومړی دوی باید دري

ژبه زده کړي او بیا په نورو درسونو کې له خپلو همزولو سره سیالي وکړي.

زه غواړم د درخانۍ د لیسې، فاضل بېګ او پکتیا کوټ د نجونو د لیسې ځینې ژوندي ترخې بېلګې درنو لوستونکو ته وړاندې کړم: د درخانۍ لیسه په کارته مامورین کې ده چېرته چې د پښتو ټولګیو د زده کوونکو لپاره هېڅ پښتو کتابونه نه دي وېشل شوي او پر ځای یې بې پرېمانه دري کتابونه ورکړل شوي دي.

د فاضل بېګ لیسه په ورته حالت کې قرار لري، کله چې مو د لیسې له مدیر څخه پوښتنه وکړه چې ولې؟ وایي، دا زموږ کار نه دی د وزارت کار دی، وزارت موږ ته یوازې دري کتابونه را لېږلي دي.

د پکتیا کوټ د نجونو ښوونځي چې د سیمې ټول اوسېدونکي یې پښتانه دي، خو استاداني بیا ورته دري ژبې مقررې شوي دي، حال دا چې کتابونه پښتو ورته وېشل شوي خو تدریس ورته په دري کوي. د بېلګې په توګه د یوې استادې د نوم ذکر کوم چې شبانه نومېږي او د خپلې لور په واسطه لږ او ډېره په پښتو پوهېږي د پکتیا کوټ په ښوونځي کې د درېیم ټولګي لپاره له مور سره یو ځای د پښتو ژبې په تدریس کې مرسته کوي.

نو څکه زموږ وړاندیز دی چې په لومړنیو دریو وړاندیزونو دې د پوهنې وزارت کار وکړي، د وزیرانو کابینې ته دې بل هېڅ وړاندیز نه کېږي او د دې تر څنګ زموږ نور وړاندیزونه دا ډول دي: د وزارت په اداري چوکاټ کې دې د مورنۍ ژبې لوی ریاست جوړ کړای شي، د نا امنو سیمو لپاره دې په کابل او ټولو لویو ښارونو

(مـزار، کنـدز، کنـدهار، هـرات، خوسـت، ګردیـز او ننګرهـار) کې ځانګړې لیلیه ښوونځي جوړ شي.

په نـاامنو ولسـوالیو او ولایتونـو کـې دې د دارالمعلمینـو شمېر زیات شي. پـه کابـل ښـار کـې دې د پښـتنو ماشـومانو لپـاره ځـانګړې ښـوونځي سر لـه اوسـه معلـوم کـړای شي، د پښـتنو اسـتادانو د روزنـې پروګرامونـه دې برابـر شي. (د نـن ځوانـان) دې نـه مجبـوروي چـې د کابـل پـه شـمول پـه ټولـو لویـو ښـارونو کـې د پـوهنې وزارت پـر ضد سـتر لاریونونـه وکـړي او د کابـل پـه شـمول د هېـواد ټـول لـوی ښـارونه د پوهنې وزارت په ضد د لاریونونو په غوغا بدل کړي.

د محکوم نظام باغي ولسمشر[۲۰]

په هېوادونو کې تر هر څه دمخه د نظام د مشروعیت مسئله د بحث او اندېښنې وړ ده. چېرته چې د نظام مشروعیت په کوردننه تر پوښتنې لاندې وي، هلته د بهرني مشروعیت یا نړیوال مشروعیت ستونزه هم موجوده وي.

افغانستان هم له تېرو څه له پاسه دریو لسیزو راهیسې د نظامونو د کورني او بهرني مشروعیت له پوښتنو سره مخ دی. مشروعیت د انګرېزي کلمې Legitimacy معادل استعمالېږي. Legitimacy یوناني کلمه ده چې د قانونیت مترادف ګڼل کېږي.

افلاطون په خپل مشهور کتاب (جمهوریت[۲۱]) کې د نظام د مشروعیت لپاره اساس عدل او انصاف یاد کړی. امریکایي سیاستپوه Lipset[۲۲] لیپسیټ د حکومت مشروعیت د حکومت په ظرفیتونو (وړتیاوو) پورې تړلی دی. لیپسیټ زیاتوي، کله چې

---

[۲۰] October ۲۲, ۲۰۱۳

[۲۱] د افلاطون کتاب په لاندې پته لوستلی شي:
http://www.idph.net/conteudos/ebooks/republic.pdf

[۲۲] Seymour Martin Lipset)(۱۹۲۲-۲۰۰۶

حکومتونه پڅپلو کړنو د خلکو باور نشي- راوړلی، نو د حکومت مشروعیت تر پوښتنې لاندې راځي.(Lipset, ۱۹٦۰)

له بل لوري د مشروعیت لپاره بیا تر ټولو روښانه او ټول منونکی تعریف الماني مکس ویبر وضع کړی. مکس ویبر وایي، مشروعیت د ټولنې یا خلکو په ذهني او ارواییي توګه د واکمنې ډلې د قدرت د منلو په مانا دی. مشروعیت په اسلامي سیاست کې د مشروع (مفعول اسم) څخه اخیستل شوی او د شرعې په مانا دی. هر هغه څه چې له شرعې سره برابر وي، هغه مشروعیت لري چې دا خپله اوږد بحث ته اړتیا لري.

راځو خپلې اصلي موضوع ته، په ۲۰۰۱ مېلادي کال د ولسمشر کرزي په مشرۍ د ولسواکۍ پر بنسټ د نوي نظام راتلل، تر ډېره بریده د نړیوالو غوښتنو او فشارونو په وجود کې ترسره کېږي. په پیل کې د خلکو لپاره د نظام بدلون او د ولسواکۍ اساس ډېر ښکلی او د باور وړ ښکارېده، خو د وخت په تېرېدو د نظام د مشروعیت ستنې مخ په کمزوري کېدو شوې.

د نظامونو د مشروعیت لپاره په کورد ننه تر ټولو مهمه سرچینه هغه د خلکو باور دی چې دا باور د قانون په برلاسۍ، د حکومت د وړتیاوو په لوړوالي او د عدالت او نیاو په پایله کې جوړېږي چې دا ټول ورځ تر بلې په افغانستان کې مخ په ځوړ روان دي.

افغانستان له دوه زره او پنځم څخه په ۲۰۱۳ کال کې د لا زیات اداري فساد لرونکي هېواد په توګه پېژندل کېږي. د اداري اصلاحاتو نه شتون یې بله لویه ستونزه ده، نا امنۍ وار د مخه د خلکو ژوند له کړاو سره مخ کړی.

ټوپکسالار او جنګسالار په قانون لا برلاسي شوي چې دې ستونزو افغان نظام په کوردننه محکوم کړی او په پای کې دې ټولو کارونو په کوردننه د افغانانو او په نړیواله کچه د نړیوالو باور په افغان نظام را کم کړی چې دا کار پخپله د افغان نظام مشروعیت تر پوښتنې لاندې راولي.

افغانان له پیل څخه تر ننه په ولسمشر- کرزي د مصلحتي سیاستوال په توګه بې باوره دي، په پیل کې د افغان ملت د لږکیو باور په کرزي نسبتا زیات و، چا چې له همدې مصلحت څخه ډېره ګټه اخیسته، خو په وروستیو کې د افغان ملت د لږکیو تر نیوکو لاندې هم راغی، ځکه چې د لږکیو ټول حقوق یې په څو تنو ټوپکمارو او جګړه مارانو تالا ترغه کړل، خو ولسمشر- کرزي کله هم د خپل مظلوم ملت نیوکو ته ونه کتل او تل یې له تش په نوم ملي سیاست څخه د یو باغي سیاستوال په توګه دفاع وکړه.

د همدې بغاوت پایله ده چې نن د افغان نظام د درېیمې دورې ټاکنو لپاره هم نوماندان د اهلیت پر ځای په پښتون، تاجک، هزاره او حتی ازبک مرستیالانو پسې لالهانده دي. د کپیټلېزم په اړه مشهوره څېرنه داده چې کپیټلېزم د ارزښتونو پر ځای ګټو ته ډېر پام کوي.

نن د افغان نظام په جوړښت کې د نظام د مشروعیت د ارزښتونو پر ځای چې د خلکو باور، د قانون برلاسي، عدالت (نیاو) او اهلیت ګڼل کېږي، په سیاستوالو کې ارزښتونو ته نه بلکې ګټو ته تمایل ډېر دی. که محمد محقق ډېر ټوپکي ملاتړي (رایه) لري، نو باید د بل اهل افغان پر ځای هغه ته ترجیح ورکړل شي. که دوستم ملېشه

جګړه مار ډېره ملېشه لري (رایه)، نو د اهل افغان پر ځای هغه ته باید غاړه کېږدو. دا هر څه ځکه چې د خلکو له باوره پورته په سیاستوالو کې د واک د تر لاسه کولو لپاره کورنی او نړیوال بغاوت موجود دی.

د ولسمشر- کرزي د بغاوت بله بېلګه په نړیوال سیاست کې تر سترګو کېږي، په دې مانا چې د افغان حکومت ټول دارو مدار په بهرنیو مرستو او د امریکا په ځانګړي ملاتړ پورې تړلی دی. افغانستان د سیمې یوازینی هېواد دی چې د څه له پاسه نوي سلنه سوداګریز کتر سره مخ دی او خپله ټوله (سل سلنه) د پرمختګ بودیجه د بهرنیانو له خیرات او مرستو تر لاسه کوي.

همدارنګه څه له پاسه پنځوس سلنه عادي بودیجه یې د بهرنیانو په رحم او کرم ولاړه ده، خو د سیمې د هېوادونو په پرتله په نړیوال سیاست کې تر ټولو باغي سیاستوال هم همدا مظلوم هېواد (افغانستان) لري. افغان ولسمشر- حامد کرزی په زغرده په امریکا او ناټو د نا امنی، اداري فساد، نا انډوله سیاست او د افغان غمیزې پړه اچوي.

له لوی اختر د مخه (۲۰۱۳ د اکتوبر ۳) له بي بي سي انګرېزي[۲۳] سره یې په مرکه کې د افغانستان د نا امنی، وروسته پاتې والي او ټولو ناکامیو پړه نېغه په زغرده د ناټو په غړو هېوادونو او امریکا ور واچوله چې دا بیا پخپله له بهر څه د افغان نظام د محکوموالي په مانا ده او له همدې امله د انګلېستان او ناټو له سخت غبرګون سره مخ شو.

---

[۲۳] د کرزي صیب د مرکې د لیدو دپاره:

https://www.youtube.com/watch?v=izZaYgW۲HVQ

د نه تاوتریخوالي لار، د څه لپاره؟

افغانان له هر بل چا زيات له تاوتريخوالي سره مخ دي. د څلورو لسيزو تېل شوو جګړو د افغان ځوانانو فکر، باور او هوښ له تاوتريخوالي، جګړې، دهشت او وحشت سره مل کړی دی. ملتونه د ښارونو، سرکونو او واټونو په جوړولو د نیکمرغۍ خاوندان نه شي کېدای، بلکې د فکري رغوني او پرمختګ پر مټ ملتونه د نیکمرغیو او نېکبختیو لرونکي کېږي.

د نه تاوتریخوالي (عدم تشدد) تګلاره منل شوې فلسفه یا ستراتیژي ده(Mazmudar, ۲۰۰۳) چې د فزیکي شخړې په مقابل کې د نه تاوتريخوالي پر بنسټ را ولاړېږي یا دا چې د نه تاوتريخوالي لار ټولنیزه تګلاره ده چې له فزیکي تشدد پرته د ټولنې په هوساينې او پرمختګ کې ترې کار اخیستل کېږي.

د دې ستراتیژۍ یا فلسفې لارویانو ثابته کړې چې پرته له فزیکي شخړې، ورانۍ، تجاوز او کړاو کولای شو ټولنیزې بدمرغۍ له منځه یوسو، ټولنې خپلواکه، په ځان بسیا او سوکاله کړو. د ټولنیزو اصلاحاتو په برخه کې د نه تاوتريخوالي له تګلارې کار اخیستل لوی زړه، پراخ زغم او اوږد مهالي مبارزې ته اړتیا لري.

نېلسن منډېلا، ګاندي، مارتین لوترکینګ او فخر افغان باچاخان له هغو سترو مشرانو څخه دي چې د نړۍ سترو بدلونونو، د

توکومونو د حقونو، د ملتونو د خپلواکۍ او سوکالۍ لپاره یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي.

د لوترکینګ بریالیو هلو، ځلو پایله شوه چې په سپین او سور پوستي امریکا تور اوباما اته کاله پاچاهي وکړه، کمزوري ګاندي، لوی هندوستان د انګرېز د ښکېلاک ملا ماته کړه، تور نېلسن منډېلا د سویلي افریقا نیواک ته د پای ټکی کېښود او ستر باچاخان نړۍ ته د پښتون ـ افغان څېره را برسېره کړه چې پښتون ـ افغان د تاوتریخوالي قهرمان نه بلکې د نه تاوتریخوالي رهبر دی. په پښتون ـ افغان د نړۍ زبرځواکونو تاړاکونه کړي، جګړې یې پرې مسلطې کړې، پښتون افغان د چا کور ته نه دی اوښتی، په چا یې له شا ګذار نه دی کړی او کله یې هم په حق سترګه نه ده پټه کړې.

د باچاخان ببلګه د عدم تشدد په فلسفه کې د لمر په څېر روښانه ده، د هغه د ژوند ډېره برخه د خپل ټبر د ښېګڼې، نیکمرغۍ او خپلواکۍ لپاره د انګرېز ـ هندوستان او را پاتې بلواک پاکستان په جېلخانو کې تېر شو، د عمر تر پایه یې په پښتون ـ افغان خاوره د بل واک ته سر ښکته نه کړ، د نه تاوتریخوالي فلسفه یې افغان خاورې ته په داسې متانت او ستروالي بنسټیزه کړه چې راتلونکي نسلونه به هم پرې ویاړي او ګټه به ترې اخلي.

د ایمل همدرد صیب دا زیار چې د (عدم تشدد لارویان)کتاب یې ترتیب کړی، یوه ارزښتناکه علمي زیاتونه ده چې د ځوان کهول په فکري رغونه کې به ډېر ارزښتناک کردار ولوبوي. زه ترې مننه کوم چې د دې کتاب په خپرولو سره به مورږ وکولای شو د

خپلې ټولنې فکرې روزنه، له تاوتریخوالي څخه د خلاصون بریالیو هڅو ته لار پیدا کړو.

د نه تاوتریخوالي تګلاره په کوم توکم، مذهب، پاړکي او پرګنې پورې تړلې یا موښلې تګلاره نه ده، بلکې د هر انسان د اساسي حقونو د ترلاسه کولو او د سوکاله، بریالي او بسیا ژوند د خپلولو تګلاره ده. په دې تګلاره د نړۍ ګڼ ملتونه، ولسونه نېکمرغه شوي او ګڼ نور لا هم له دې مبارزې څخه په ګټې اخیستنې خپل بخت ازمايي.

په دې کتاب کې د نه تاوتریخوالي د تګلارې څلور ستر مخکښ لاریان یاد شوي چې د دوی ژوند، اند او زیار کولای شي زموږ د فکري روزنې او ټولنیز عدالت د راوړلو د تګلارې د خپلولو او پر ځای بدلون دلیل وګرځي.

د نه تاوتریخوالي تګلاره له درېو لارو ترسره کېدای شي:

I. د نه همکارۍ له لارې؛

II. د چارو د بندښت او تړون له لارې؛

III. د غندنې او مخالفت له لارې.

په لومړي ډول کې، د نه تاوتریخوالي لاریان هڅه کوي چې د وخت له مستبد، ظالم او ناکاره سرکار یا حکومت سره د نه همکارۍ له لارې په ټولنیز (عدم تعاون) فکر وکړي، کله چې اداري له بې عدالتۍ کار اخلي، د ولس حق نه ور پر ځای کوي نو له ولس په ټولیزه توګه له دې تګلارې څخه کار اخلي. (ارچیوال, ۲۰۱٦)

په دې بڼه کې په ټولنیزه توګه ولس د برېښنا یا ټلیفون د بېل له نه ورکولو کار اخلي. د ښوونځیو، پوهنځیو ته د نه تګ، د مالیاتو د نه تادیې او داسې ګڼو نورو لارو څخه په استفادې حکومت اړ کوي چې د ولس غږ واوري او د دوی حق پر ځای کړي.
په دویمه برخه کې، ټولنه هڅه کوي چې د حکومت یا ادارو ورځنۍ چارې له خنډ او ځنډ سره مخ کړي، لکه د لارو په اوږدو کې کېناستل، د نه خوراک له لارې او یا هم ورته نورو لارو، چارو کوښښ کوي چې د حکومت ورځنۍ چارې له بندښت، خنډ او ځنډ سره مخ کړي او په دې توګه په حکومتي چارواکو خپلې ټولنیزې غوښتنې ومني.
په درېیم ډول کې، ټولنه کوښښ کوي چې د حکومت چارې وغندي، لاریونونو ته مخه کړي، په رسنیو کې د حکومت چارې نقد کړي، د هغوی د ناقانونه تګلارو په خلاف غږ پورته کړي او په دې توګه حکومت مجبور کړي چې د ولس غوښتنې ومني.
تاسې په دې کتاب کې د پورته لارو چارو، ګڼې بېلګې لوستی شئ. د نړۍ مخکښو مشرانو د خپلو مبارزو په اوږدو کې له پورته یاد شوو دریو تګلارو څخه وخت نا وخته ګټه اخیستې او په دې توګه یې خپله هڅه بریالۍ کړې ده. د نه تاوتریخوالي مبارزه له کړاو، تکلیف او زحمت څخه ډکه ده چې پراخ زغم، لوړې پوهې، ټولنیز ملاتړ، د ولسي- ذهنیت پوهاوي یا لوړې کچې ملاتړ ته اړتیا لري، پرته له ولسي- ملاتړه د دې تګلارې بریالي کېدل ډېر ستونزمن دي.

موږ به په دې ښکلي کتاب کې دا زده کړو چې څنګه کولای شو سترو موخو ته پرته له تاوتریخوالي ورسېږو او له موږ د مخه چا دا کار په بریالۍ توګه کړی دی.

قدرمن همدرد صیب ته د دې ښکلي کتاب د تالیف مبارکي وایم او هیله لرم چې ورته ګڼ نور کتابونو تاسو قدرمنو لوستونکو ته وړاندې کړي.

یا ربه توفیق!

ملي یووالی د اوسني نظام خلاف[۲٤]

د نظامونو د جوړېدو لپاره ملي اجماع حتمي ګڼلی کېږي، چېرته چې په ملت په زوره نظام منل کېږي هلته به یا استبدادي نظامونو او یا هم کورنیو خونړیو جګړو ته لاره پرانیستل کېږي. د نظامونو جوړول د جغرافیې، نفوس او واکمنۍ ترڅنګ قانونیت او مشروعیت ته هم لازمي ګڼل کېږي.

افغانستان چې له جګړې وروسته د رغېدونکو هېوادونو (Post War Reconstruction)[۲۵] په سر کې راځي، د نظام له منل شوي تعریف څخه لا هم برخمن نه دی. دلته د ولسواکۍ تر نامه لاندې ویش شوی، د جنګسالارانو په لومو کې رانښکېل داسې یو سیاسي جوړښت په افغانانو تپل شوی چې د هېواد په هر ګوټ کې ترې بېل تعریف، ګټه او تاوان اخیستل کېږي.

د اوسني نظام په تعریف کې د بن د غونډې نیمګړی او په ویش ولاړ جوړښت اساس ګڼل کېږي. د بن له جوړښت د انتقالي او لنډمهالو ادارو له تېرېدو وروسته هڅه وشوه چې د اساسي قانون

---

[۲٤] June 9th, ۲۰۱۵

[۲۵] له جګړې وورسته د بیارغووني، نظام جوړوني پروسې ته وایې چې تر ډېره د نړیوالو مرستندویه ادارو، ټولنو لخوا ترسره کېږي چې د بهرنی دولت جوړونې پروسه یې هم بللی شو.

په چوکاټ کې نظام تعریف شي او په دې توګه نظام د ملي اجماع له مخې جوړ شي.

دا کار له ټولو نیمګړتیاوو سره، سره کولای شو، ټاکنې وشوې او نوی حکومت جوړ شو. حکومت د نظام د حرکت، هېنداري او د واکمنۍ د پلي کولو بنسټ ګڼل کېږي. په نظام کې د درې ګونو قواوو (اجراییه قوه، قضایه قوه او مقننه قوه) تعریف د ولسواکۍ د بنسټ له مخې جوړ شو. د هرې دورې د ټاکنو، انتخاب او دندو لپاره په قانون کې ځانګړي تعریفات وضع شول. حامد کرزي د همدې اساسي قانون د تعریف له مخې دوه ځلې په افغان ولس ولسمشري وکړه او په دې توګه یې د قانون له مخې د درېیم ځل کاندېدا حکم ته په درناوي درېیم ځلي ټاکنو ته لاره اواره کړه.

د ټاکنو په لومړي پړاو کې ډاکتر عبدالله تر ټولو ډېرې رایې واخیستې، ډاکتر غني ورسره دویم پړاو ته لاره پیداکړه. په دویم پړاو کې د ډاکتر غني محبوبیت، سیاسي تفکر او په ولس کې ژور کار!!! له ډاکتر عبدالله ډېر مخکې کړ، خو ډاکتر عبدالله د ولس پرېکړې ته غاړه کېنښوده او د موازي حکومت د جوړولو ګواښ یې وکړ.

په دې توګه ډاکتر غني د جان کري په منځګړیتوب ډاکتر عبدالله دېته راضي کړ چې له حکومته بهر د موازي حکومت د جوړولو هڅه ونه کړي، بلکې په دننه د حکومت کې موازي حکومت جوړ کړي. د ډاکتر غني په خوښه او د ولس په خلاف د واک وېش ته لاره برابره شوه چې دا د اساسي قانون د تعریف شوي نظام په خلاف لومړنی ګام و.

د دې ګام په اخیستلو نظام کاواکه شو، په حکومت کې حکومت ګوټي جوړ شول، عطا محمدنور هلته وپرسېده، تورن اسماعیل خان هرات ته وزرونه وکړل او په دې توګه نظام په وېشلې بڼه دومره کمزوری شو چې ډاکتر غني په دې لټه شو چې کېدی شي هېواد ووېشل شي.

کله کله چې د ارګ له لوړو پوړو سلاکارانو سره مخامخ شم نو هغوی په خدای او رسول راته قسمونه خوري چې د حکومت هېڅ درک خرک نشته، په ارګ کې هېڅوک د پریکړې واک نلري، په هېڅ هم نه یو خبر، نه هم راسره مشوره کېږي بس ورځ سبا کوو، اندېښنه په زړه تېروو، خوبونه تښتېدلي او د بدې ورځې په انتظار شپې سبا کوو.

د ملي یووالي په راتګ سره د نظام مشین کاواکه، هېنداره ماته او حرکت ټکني شو. وزیران د میاشتو لپاره سرپرستان شول، د اساسي قانون خلاف یې له دوو میاشتو وخت په وار وار واوښت، والیان ټول بې واکه شول، حکومت خپل اجرایوي ارزښت له لاسه ورکړ. طالبانو له دې موکې په ګټه اخیستو د حکومت تر ټولو مهم جوړښتونه (ولسوالۍ او ولایتونه) په نښه کړل. دا ځل یې د هېواد هغه سیمې په نښه کړې چې په تېرو دوولسو کلونو کې یې لاسرسی نه ورته درلود لکه بدخشان، مزار، سرپل، فاریاب او نور.

د ملي یووالي د اوسني نظام خلاف دویم ګام د قضاییه قوې پر بنسټونو و. د ملي یووالي مشر- (ډاکتر غني) پخپلې لومړنۍ وینا کې د قضایي او څارنوالي جوړښتونه په اداري فساد تورن کړل. له قاضي‌القضات څخه یې په کلکه غوښتنه وکړه چې په درېو میاشتو

کې باید د فساد ټولې دوسیې تر ارګه ورسوي، ښاروال یې په فساد او درغلۍ تورن کړ او هغه ته یې امر وکړ. ورځ په خیر تېره شوه، خلکو چکچکې وکړې، په رسنیو کې ډنډوره جوړه شوه چې ډاکتر غني ډېر قاطع سړی دی اوس به محکمه او ښاروالي له غلو پاکه کړي، بې ګناه بندیان به خوشې کړي، د باګرام بندیخانه به بنده کړي او په دې توګه به دولت یو لوی سکتور له فساده پاک شي.

په سبا قاضي القضات پوهاند سلام عظیمي رسنیو ته وویل چې د ملي یووالي مشر- د داسې ښرګندونو یا ورته احکامو د صدور حق نلري. ډاکتر غني چې پخپله احساساتي وینا پوه شو، اعظمي ته یې د سیدجمالدین لوړ مډال ورکړ او په دې توګه پوهاند د تقاعد په ترلاسه کولو قضایه قوه بې مشره پرېښوده. ورته کیسه له الکو (لوی ښاروال صیب) سره هم تکرار شوه.

هغو په ارګ کې د ډاکتر غني او سرور دانش سره وخوړل، ښکنځلې یې یو بل ته وکړې، ښاروال چې له ارګه را ووت، مزار ته لاړ او هلته د عطامحمد نور په فرمان مخ په امریکا لاړ، حال دا چې ډاکتر غني یې د عدم خروج حکم اړونده امنیتي ادارو ته صادر کړی و.

د اوسني نظام یوه بله مهم ستنه چې د حکومت نظارت او څارنې، د بودیجې د جوړېدو، د کابینې د ټاکلو، د قوانینو د جوړولو او په پای کې په لویه کې د ولس د استازولۍ دنده لري، مقننه قوه (ولسي- جرګه) له لوی ګواښ سره مخ کړه. د ملي یووالي حکومت په لوی لاس د ولسي- جرګې د ټاکنو د ترسره کېدو مخه ونیوله. د

حکومت د ټاکنو د خپلواک کمیسون په سر سر ملي یووالي حکومت د ټاکنو د خپلواک کمیسون په سر سر وېشلي دی.

د اصلاحاتو تر نامه لاندې غواړي یوې بلې سیاسي معاملې او ګډوډۍ ته لاره برابره کړي او په دې توګه پرې نږدي چې ولس خپل استازي ولري، په حکومت د څار او نظارت دنده ولري. د حکومت په بهرني سیاست کې ولس دخیل کړي، د ولس رایه او نظر د ولسي- جرګې له لارې په غیرمستقیمه توګه منعکس کېږي.

لنډه دا چې اوسني نظام ته چې څومره ګواښ له ملي یووالي څخه ور له غاړې دی ماته نه ښکاري کوم بل ځواک دې دومره تاوان ور رسولی وي.

دوی له پیله تر دې دمه همغه خاښ په تبر وهلی په کوم خاښ چې دوی دواړه (ډاکتر غني او عبدالله) ناست دي د ولس او د حکومت تر منځ ورځ تر بله واټن په ډېرېدو دی، ورځ تربلې ولس د بې باورۍ خواته روان دی، ورځ تر بلې بې روزګاري او ناامني ډېرېږي، دا څوک کوي؟

د ملي یووالي د حکومت په راتلو سره د ولس د هیلو په خلاف عمل وشو. ولس نهیلی شو، د ولس ربښتني استازي باید د دې ولس سپېځلي هیلې پوره کړي. موږ د نظام د ساتنې لپاره زړه خورو موږ وایو چې دغه ډانچه مو په ډېرو خواریو جوړه کړې، موږ سره د همدغې ډانچې وېره ده چې د ملي یووالي مشران دا راڅخه خرابه نه کړي او موږ هېچاته د دې کار کولو اجازه نه ورکوو.

یوه خبره چې رانه پاتې نه شي غواړم د خپلې لیکنې په پای کې ورته اشاره وکړم هغه دا چې تاسې به خبر یاست چې غني، عبدالله ته ژمنه ورکړې چې دوه کاله وروسته به د صدارتي نظام د راوستو لپاره لویه جرگه راغواړي ځکه چې عبدالله له خپلو خلکو سره ژمنه کړې وه تاسې د دې دواړو اوسنیو حالاتو او تجربو ته په کتو لږ شان فکر وکړئ چې دوی اوس داسې دي منم! نه منم! نو که صدارتي نظام راشي نو بیا به څه کیږي؟

یا ربه توفیق

د ملي یووالي که انتقالي یا ایتلافي حکومت؟؟[۲۶]

کله چې د حکومتونو پر وړاندې قانوني موانع موجود وي، حکومتونه د قانونیت او مشروعیت له پوښتنې سره مخ کېږي، د حکومت په سر کې مشران ځانونه کمزوري، یوازې او د هېواد د چارو په سمبالښت کې پاتې راغلي ویني. په داسې حالاتو کې عموما حکومتونه د قانون د بدلېدو په لټه کې کېږي.

عموماً د قانون د بدلولو دوه لارې خپلېږي، لومړی د استبدادي یا زورواکي حکومتونو په جوړولو سره هڅه کېږي د ولس د غوښتنو په خلاف، د زور په کارولو او د قانون په بدلولو سره د حکومت د مشروعیت او قانونیت ستونزه حل کړي.

په دې برخه کې هېوادمشر- ته نسبي ولسي- سیاسي قوت، نظامي قوت او نړیوال ملاتړ لازمي ګڼل کېږي، څو د ځان په ګټه په قانون کې بدلونونه راولي چې د نظامي کودتاوو په پایله کې رامنځته کېدونکي حکومتونه عموماً له همداسې سناریو سره مخ کېږي او د ځان په ګټه همدا لار اختیاروي.

دویم دا چې حکومتونه بله چاره نلري، ترڅو د انتقالي دولت په توګه دنده مخکې یوسي. په انتقالي دوره کې د عامه ذهنیت په رغونه او سمبالښت لاس پورې کېږي. د تاکنو لپاره لاره اوارېږي او

[۲۶] June ۲۸, ۲۰۱۵

په پای کې د تاکنو په پایله کې حکومتونه ځانته مشروعیت یا قانونیت ورکوي. د لومړنی سناریو بېلگه په ۱۹۹۹ میلادي کال په پاکستان کې د پروېز مشرف د حکومت د جوړېدو منطق وو او د دویمي سناریو بېلگه په مصر- کې د سیسي- د حکومت د جوړېدو فلسفه وه.

د ملي یووالي حکومت چې د ایتلافي حکومت یوه مسخه شوې نسخه ده، له ورته یو حالت سره مخ دی. ډاکتر غني او عبدالله ونشوای کولی چې د قانون له مخې د حکومت جوړولو ته غاړه کېږدي، دوی د سیاسي معاملې په پایله کې د ملت د غوښتنو خلاف او له اساسي قانون سره په ټکر کې حکومت جوړولو ته زړه ښه کړ. د حکومت تجربه نوې او د هېواد سیاسي حالت ډېر کړکېچن دی.

دواړه مشرانو په ګډه له تېر یو کال راهیسې د ګډ کار روحیه ایجاد نشوای کړی. دواړه لوري په ژورو اختلافونو کې یو بل ته په کمین کې ناست دي، د هېواد امنیتي، سیاسي او اقتصادي وضعیت ورځ تر بلې د کړکېچ په لوري روان دي.

که دواړه مشران په لوی لاس د اوسني وضعیت دوام ته زړه ښه کړي، د ملت له سخت غبرګون او انقلابي بدلون سره به مخ شي. د دې کار لپاره ډېر لاملونه او وسایل شته چې کېدای شي دا حالت د هېواد او همدارنګه د دواړو مشرانو د سیاسي ژوند په خلاف وي.

له دې امله د ملي یووالي حکومت اوسنی ښه تر ډېره بریده د انتقالي حکومت د دندې د ترسره کولو یوه دوره ده. دواړه مشران،

افغـان سیاسـیون او نړیوالـه ټولنـه بایـد د حکومـت د اوسـني ځرنګـوالي پـه اړه ځـان پـوه کـړي، دوی بایـد پـه دې پـوه شي چې ملـي یـووالی د غنـی او عبـدالله پـه یـو ځـای کېـدو نـه راځـي، بلکې د ملـي یـووالي لپـاره د حکومـت د مخـالفینو، پـه لویـه کـې د سیاسي متنفذینو او روڼ اندو ننوتل لازمي ګڼل کېږي.

د اوسـني حکومـت د پنځـوس پنځـوس وېـش د وزارت لـه کچې اوس د معینیتونـو کچـې او د کلیـدي ریاسـتونو کچـې تـه را کـوز شـوی کـړکېچ دی. یـو کـال د وزارتونـو پـه وېـش تېـر شـو، روان کـال د معینیتونـو پـه تقررۍ او وېـش او پـاتې وخـت بـه د کلیـدي ریاسـتونو پـه وېـش او ګومارنـه کـې تمـام شي، ولـس چـې د بېـوزلی، بېکـارۍ، نشـه يـې توکـو د اعتیـاد او نـاامنۍ لـه سـختو ګـذارونو سره مخ دی، نه شي کـولای د راتلونکـو څلـورو کلونـو لپـاره اوسـني وضـعیت تـه غـاړه کېـږدي. د اسـنادو لـه مخـې همـدا شـېبه د دفـاع وزارت ټـول کلیـدي ریاسـتونه د سرپرسـتو رئیسـانو لـه لـوري اداره کېـږي چـې د روانـو نـاامنیو یـو سـتر لامـل پـه حکومـت کـې د جګـړې د مـدیریت او رهبرۍ د ورتیا نشتوالی دی.

د ملـي یـووالي ناکامـه تجربـه کـه پـه سـمه توګـه د انتقـال دنـده ترسره نـه کـړي، کېـدای شي د کـورنۍ جګـړې د رامنځتـه کېـدو سـبب وګرځـي. د ملـي یـووالي د حکومـت پـه راتـګ سره د دولـت وجـودي فلسـفه لـه ګـواښ سره مـخ ده ـ قضـایه قـوه او ولسي- جرګـه (مقننـه قـوه) لـه سرپرسـتۍ سره مـخ شـوي دي. دا پـه دې مانـا چـې ملـي یـووالي د افغانسـتان معـاصر نظـام لـه ماتېـدا او شړېدا سره مـخ کـړی دی.

ډاکټر غني او عبدالله د ځينو ملت ضد عناصرو په ولکه کې دي، د هېواد له حقيقي وضعيت څخه يې په لوی لاس بې خبره ساتي او په دې توګه روان بحران لا ژوروېدا ته بيايي، له دواړو مشرانو هيله کېږي چې د ګران وطن سياسي، اقتصادي او ټولنيز حالت په سمه توګه و ارزوي. د انتقالي سياست طرحه رامنځته کړي او بو پراخ بنسټه افغان شموله دولت ته زمينه برابره کړي، په دې توګه به دواړو مشرانو د افغان تاريخ له شرم او عار څخه ځانونه ژغورلي وي.

يا ربه توفيق !

ملي یووالی د ګړنګ پر غاړه[۲۷]

هېوادونـه د مـلي یـووالي د جوړښـت یـا ارزښـت لـه مخـې جـوړېږي. د هېـواد د جوړېـدو او پرمختـګ لپـاره د ملـت پـه کچـه د ارزښـتونو او ګټـو ګـډ تفـاهم شرط دی. د وروسـته پـاتې هېوادونـو سـتره سـتونزه د مـلي ګټـو د تعریـف تتـوالی، د مـلي ارزښـتونو کـم رنګـه کېـدل او د ملي یووالي په وړاندې د سترو خنډونو شته والی دی.

نومـوړي هېوادونـه د کورنیـو جګـړو، اسـتعمار او د بهرنیـو هېوادونـو د لاس وهنـو پـه لومـه کـې پـه اسـانۍ سره بنـد پـاتې کېـږي. لـه بـده مرغـه، افغانسـتان لـه تېـرو ځلورو لسیزو را هیسـې د مـلي ګټـو، ملي ارزښـتونو، ځمکنـۍ بشـپړتیا او مـلي حاکمیـت د تعریـف او شـتون لـه کمرنګۍ او ماتېدا سره مخ شوی هېواد دی.

د افغانســتان دښــمنان د افغــان هېــواد د ســتونزو او ماتېــدونکو جوړښـتونو نسـبتا ښـه مطالعـه لـري، پـه افغانسـتان کـې د قومونـو، ژبـو، مـذهب او فرهنګـي وېـش تـه پـه کتـو د معـاصر افغانسـتان دښـمنانو پـه دې ټولـو برخـو کـې افغـان ذهنیـت د پخـوا پـه پرتلـه څـو چنـده زیـات وېشلی او مغشوش کړی دی.

پـه تېـره یـوه لسـیزه کـې، پـه ځـانګړې توګـه د بـون پـه دسیسـه کـې د قـدرت وېـش د پښـتون، تاجـک او هـزاره تـر منـځ د همـدې مطـالعې او

[۲۷] January ۱۰, ۲۰۱۵

دسیسې یوه کرغېړنه پیلامه وه. په سلګونو میلیونه ډالره، په سلګونه پیاوړي روزل شوي استخباراتي او نظامي (کورني او بهرني) ځواکونه، په سلګونه نړیوال او افغاني کدرونه، مدني جوړښتونه، رسنۍ او سیاسي جوړښتونه ټول په کار واچول شول، څو د دې وېش د راتلو او لا ژورېدو لپاره اګاهانه او نا اګاهانه کار وکړي.

په تېره یوه لسیزه کې د ټاکنو تر نامه لاندې تش په نامه ډرامه او بیا د ټاکنو له لارې د واک د انتقال (پښتون، تاجک، ازبک او هزاره ته) پروسه هم د افغان وېشنې لپاره یوه له نیمګړو طرحو څخه وه. نوی حکومت چې د وروستیو ټاکنو د پایلو په خلاف جوړ شوی، په اصل کې د ملي یووالي نه بلکې د ملي یووالي د ارزښتونو او بنسټونو په خلاف جوړه شوې دسیسه ده چې له پیل سره سم یې د اساسي قانون حیثت تر پوښتنې لاندې کړ.

د نوي حکومت بدرنګه څېره د بون له غونډې را په دې خوا ترسیم کېدی شوای، خو دې انځور کښلو ژور فکر، سیاسي ژمنه او په روانه غمیزه د درد احساس ته اړتیا لرله چې له بده مرغه زمونږ په سیاستوالو کې نه تر سترګو کېږي.

سیاست له فرصتونو د معقولې استفادې په مانا دی، کله چې په سیاستوالو یا حاکمه ډله کې د پېښو د مدیریت او وړاندوېینې وړتیا موجوده نه وي، هلته هر څه د بخت، ناسمو اټکلونو او په پای کې له ستونزو څخه نویو ستونزو ته د رسېدا په مانا تعبیر کېږي. د حکومتونو په وجودي فلسفه کې تر ټولو مهم ارزښت هغه د مشروعیت د لرلو یا نلرلو ارزښت دی. په ولسواکو حکومتونو

کې د حکومت مشروعیت له لاندې سرچینو یا لارو څخه ترلاسه کېږي:(Chu, ۲۰۰۵)

- د ټاکنو بهیر؛
- د قانون واکمني؛
- د قانوني مراجعو له جوړښت او طرحو څخه.

له بده مرغه، نوي حکومت (د ملي یووالي) تر نامه لاندې د پورته ټولو سرچینو پر خلاف خپل شتون اعلان کړ، له دې امله یې د مشروعیت کچه بیخي ټیټه ده.

که په رښتیا سره زمونږ اوسنی حکومت د ولسواکۍ د نظام یو برخه وي، نو په ولسواکۍ کې لکه څنګه چې پورته یاد شول، د ټاکنو، د قانون د واکمنۍ، د قانوني مراجعو د تفسیر او په پای کې د تصمیم نیوونکو پروسو له لارې د حکومت د راتلو مشر-سرچینې په کار اچول کېږي. د ملي یووالي تر نامه لاندې چې کوم جوړښت موږ ډنډوره کوو، په ولسواکۍ کې د مشروعیت کومه دریځه نلري.

نو څکه د نوي حکومت د ړنګېدو وېره باید ډېره هېښوونکې یا حیرانوونکې نه وي، خو له نوي حکومت سره د (ملي یووالي) د ارزښت پیوند ډېر د اندېښنې وړ دی. د ملي یووالي تر نامه لاندې د ازبکو نوې ملېشې، د ټلوالې زور واکې او د رورا بکر او د فېډرالېزم د ملاتړو خپلسرې کتنې او دسیسې وار د مخه ملي یووالی د ګړنګ پر غاړه درولی دی. که روان سیاسي کړکېچ لږ نور وغزېده، کېدای شي د ملي یووالي ارزښت مو له دې ګړنګه وغورځوي، نو څکه خو افغان سیاستوالو، روڼ اندو او ملتپالو ته په

کار دي چې ژر په یو تغر را ټول شي، د پورته یاد شوو اندېښنو شننه او ځیرنه وکړي. حللاره یې په سوله کې ده، کنه بیا به په تللو اوبو پسې بېلچه ګرځوو.

یا ربه توفیق

ملي وحدت د شعار تر بریده[۲۸]

په یوشتمه پېړۍ کې لا هم له افغانانو څخه ځینې نړیوال منل شوي مفاهیم او معیارونه د څو لار ورکو، پردي پالو او بې ننګو له لاسه خطا شوي ښکاري. په هغو شته مفاهیمو کې یو هم د ملي یووالي معیار دی. لومړی دا چې که افغانان په تاریخي توګه یو ملت نه وای - ملي یووالی یې نه لاره، نو بیا د نولسمې، شلمې او دا دی د یوویشتمو پېړیو سترو اشغالګرو، نیواکګرو طاقتونو ته ماتي چا ورکړه؟

د افغانستان د جغرافیې تر نامه لاندې دا هېواد چا ساتلی؟ ورنه په لس ګونو نورې پوښتنې به مو ذهن ته راشي. د هېوادونو تر ټولو ستر شاخص یا ټاکونکی معیار هغه په یوه ټاکلې جغرافیه کې د یوګوني ملت شته والی دی. په تېره یوه لسیزه کې تر ټولو کم کار هغه د ملي یووالي د راتګ لپاره دی، یا د افغان ملي یووالي د ملي هویت د ساتلو لپاره شوی. په حقیقت کې، په تېره یوه لسیزه کې د افغان ملت وېش ته نسبت ملي یووالي ډېر کار شوی.

د ۲۰۰۱ میلادي کال په ډسمبر کې - د المان د بن. د غونډې جوړښت د ملي وېش تر ټولو ستره دسیسه وه. د ملي یووالي لپاره تعریفوونکي واړه شاخصونه (ښکارندې - Criteria) هغه د قومي

---

۲۸ December ۵, ۲۰۱۳

تناسب، ملي مشراکت، متوازن پرمختګ او د حقونو تساوي یا د قانون په وړاندې مساوات دي چې باید په یو هېواد یا دولت کې ورته ارزښت ورکړای شي څو په رښتني توګه د ملي یووالي ستنې په کوردننه پیاوړې کړای شي. ایا هغو شاخصونو ته په تېره څه لږ پاسه یوه لسیزه کې په رښتینې توګه کار شوی؟

ملي یووالی شعار نه دی، په عملي توګه د یو ملت د افرادو تر منځ د متقابل درناوي، ګډ کلتور، د شریکو ګټو، وېشلی غم او زغم وجود ته ویل کېږي. چیرته چې افراد د خپلو سمتي، ژبنیو، شخصي، مذهبي او په پای کې د پردو د ګټو پالنه کوي هلته ملي یووالی له ګواښ سره مخ کېږي. په تېره یوه لسیزه کې یو غل، رهزن، قاتل او پردي پال ته د اتل لقب ورکړل شو، یو بې تعلیمه، بدرنګه، بد شکله ته د مارشال لقب ورکړل شو، یو افغان وژونکي ته د سولي د سالار لقب ورکړل شو، یو لوټمار، غل او درغلګر ته د میلیونر منصب حاصل شو، خو یو بل ته تش په دې چې سپین پاج یې په سر دی، اوږده ږیره لري، په سوچه او خوږه پښتو خبرې کوي، ښکلی او سپېځلی زړه لري له طالب او القاعده سره منصوب شو، د باګرام، کندهار، څرخي پله او ان د ګوانتانامو په بندیخانو کې شکنجه شو.

په دې شعار چې خاین ته خاین مه وایئ، غل ته په غل ویلو یووالی خرابېږي، قاتل باندې سترګې پټې کړئ، نه ملي یووالی راتلای شي او نه یې هم ساتلی شو !! که غم مو شریک دی، نو باید خوښي مو هم شریکه وي، که تاوان د ټولو دی، نو باید په ګټه کې هم ټول برخه ولري!! څو چې دا توپیرونه په افغاني ټولنه

کې له منځه نه وي تللي، د ملي یووالي خبرې یوازې د شعار تر بریده پاتې کېدلای شي او بس هېڅ عملي اړخ به ونلري.

راځو ملي تناسب ته، یوازې له پنجشیر څخه ۲۰۰ جنرالان په ملي امنیت، کورنیو چارو وزارت او دفاع وزارت کې په دندو او د امتیازاتو د اخیستلو په بدو بوخت دي. حال دا چې له ټول سویل او ختیځ افغانستان څخه دا شمېره سلو ته نه رسېږي؟ لویه بدبختي دا چې قومي تناسب (لویو او وړو) ته پام نه دی شوی، بلکې په لوی لاس قومي برابرښت ته کار کېږي.

د ملي مشارکت له کبله یوه وړه ولسوالي په ولایت بدله شوه، خو د شینوارو لویه ولسوالي، د اورګون لویه ولسوالي د ځدرانو اته پراخې او سترې ولسوالۍ لا هم د ولسوالۍ قانوني امتیازات نشي-تر لاسه کولای؟ ملي مشارکت په حکومت کې د یو څو لنډغرو، لوټمارو او ټوپکمارو د اغېز تر سیورې لاندې سلګۍ وهي.

متوازن انکشاف د پورته یاد شوو ولسوالیو او ولایت د کچې له ویش څخه ښه معلومېږي، یوه وړه ولسوالي د درېیمې درجې ولایت (پکتیکا، خوست، کنړ او نورستان) امتیازات اخلي. د حقوقو تساوي یې هم په ورته اور سوځولې ده چې اوس په کې د ملي یووالي ناره کوونکي یوازې د شعار تر بریده ژوند کولای شي او په عملي توګه د ملي ویش، ملي یووالي د سپکولو او له منځه وړونکو اتلانو د پردو په لمسون د ملت په ستوني پښه ایښې ده.

حللاره

یوازینۍ حللاره هغه د پورته یاد شوو توپیرونو له منځ وړل دي. په تیوریکه توګه چېرته چې د ملت د وګړو ترمنځ د متقابل درناوي او

منښې (Integration)، د یـو بـل پـه وړانـدې د جـذب او زغـم (Assimilation) او پـه پـای کـې د یـو بـل د حقوقـو، امتیـازاتو او منلـو (Naturalization) پروسـې پـه عمـلي او سـمه توګـه تـرسره نشي- ملي یووالی نشي- تامینـدلای. پـه دې برخـه کـې افغـان ځوانـان سـتر رسالت او دنـده لـري چـې بایـد د مـدني خوځښـتونو او جوړښـتونو لـه لارې پـه حکومـت او نړیوالـو فشـار راوړي څـو قـومي انـډول، مـلي مشـارکت، متـوازن پرمختـګ او حقـوقي برابرښـت تـه لاره اواره شي.

(J, ۱۹۶۳)

پاکستان سره څه ډول تړون ته اړتیا ده؟[۲۹]

پاکستان له خپل جوړښت څخه را په دې خوا د کمزوري، نسیم ژواندي او ماتېدونکي افغانستان لپاره په وسله وال مخالفت لاس پورې کړی دی. پاکستان د خپل شوم تاریخ په اوږدو کې تل د افغان حکومت د مخالفینو ملاتړ کړی، دا کار یې د اوږدمهال لپاره په خپله سیمه ییزه تګلاره کې ځای پر ځای کړی دی چې د ستراتیژیک عمق (Strategic Depth[۳۰]) تر نامه لاندې یې یادوي.

د پخواني شوروي له یرغل څخه را پدې خوا د پاکستان ناپاک نیت او نیابتي جګړې د پاکستان په ګټه رنګ راووړ. په لومړي ځل یې افغانستان دومره کمزوری ولید چې د خوراک په چل یې نه

---

[۲۹] May ۲٤, ۲۰۱۵

[۳۰] د ستراتیژکې ژورتیا تیوري په جګړه کې استعمالیدونکې تکتیک دی چې د ملکي هدف او د دښمن سره د جګړې د لومړې کرښې ترمنځ واټن په ګوته کوي. د پاکستان او هندوستان په جګړه کې پاکستان غواړي له افغانستان څخه د ستراتیژیکې ژورتیا په توګه کار واخلي په دې مانا چې د افغانستان له جغرافیې څخه په هندوستان د جګړې او سیاسي فشار په توګه ګټه پورته کول دي تر څو د پاکستان جغرافیه او نفوس د هندوستان له فشار او جګړې څخه خوندي وساتلی شي. د پاکستان پوځ د نویمې لسیزې را هیسې د همدې تیورۍ له مخې په افغانستان کې سیاسي او نظامي مداخلې کوي تر څو نه یواځې هندوستان بلکې سیمه هم د افغانستان د جیو- ستراتیژیک موقعیت څخه په ګټه اخیستنې تر فشار لاندې وساتي.

پوهېده. خپل صادرات یې په لومړي ځل د ګران افغانستان له خاورې تر ترکمنستان، ازبکستان پورې پرته له محصول تېر کړل.

له ۱۹۹۱ څخه تر ۲۰۰۱ میلادي کلونو پورې پاکستان په خپله ملي بودیجه کې د افغانستان لپاره هم ځانګړې بودیجه تیاروله، افغانستان ته یې تل د پنځمې صوبې په سترګه کتل، افغانان یې د غلامانو په توګه د خپلو سیمه ییزو سیاستونو لپاره ګومارل. د هندوستان الوتکه یې د کندهار په نړیوال هوایي ډګر کې راښکته کړه. د اسلام په نامه یې د یو انسان وژونکي، قاتل او کرغېړن مخې د جیش محمد د مشر (مسعود ازهر) ورور د همدې الوتکې په بدل کې له هندوستان څخه را خلاص کړ. لوبه پاکستان وکړه؛ خو پور یې مور پرې کړ. پاکستان له افغانستان څخه د کشمیر جګړه، د ایران پر خلاف د جندالله جګړه، د روس پر خلاف د چیچن جګړه، د منځنۍ اسیا پر خلاف د شرقي ترکستان جګړه، د چین پر خلاف د یوغوریانو جګړه، د امریکا او ناټو پر خلاف یې د القاعدې جګړه تمویلوله. پاکستان په دې ټولو جګړو ژورې پانګونې وکړې. پاکستان د نړۍ د هر ستر طاقت لرونکي هېواد لپاره د کب د خولې د ازغي حیثیت پیدا کړ او په دې توګه پاکستان ځان د نړۍ د طاقتونو د بیلانس د مرکز په توګه مطرح کړ. چین یې په یوغور، ایران په جندالله، هندوستان په کشمیر، روس په چیچن، امریکا او په لویه کې ناټو یې په القاعده وننګول.

افغانستان او افغانان ډېر مظلوم دي. د حدیث مفهوم دی: «د مظلوم له ښېرا ځان وساته، ځکه چې د هغه او الله تعالی تر منځ هیڅ خنډ نشته. صحیح بخاري.» الله ج د افغانانو ښېراوې

پوځونه د ترهګرۍ تر نامه د جګړې په لټه واوړېدې، د نړۍ ستر پوځونه د ترهګرۍ تر نامه د جګړې په لټه
کې پاکستان او افغانستان ته راغلل. د پاکستان لوبې رسوا شوې.
په دې برخه کې په تېرو دیارلسو کلونو کې افغانانو په لس ګونه
زره شهیدان ورکړل. کورونه یې ړنګ شول، بمبار شول، لاس او
پښې یې پرې شوې، خو له پاکستان سره یې دښمني یو په سل
چنده بلکې زر چنده شوه. د پاکستان تر ټولو مشهور لیکوال
احمد رشید مجبور شو د پاکستان د خراب وضعیت او کړکېچ په
اړه کتاب ولیکي (Pakistan on the Brink)، دا کتاب ما پښتو ته
وژباړه (پاکستان د ګړنګ پر غاړه).

احمد رشید په ۲۰۱۲مېلادي کال د مارچ په میاشت کې د
پاکستان وضعیت د پاکستان د تاریخ په اوږدو کې تر ټولو
کمزوری او ماتېدونکی را پېژني، د دې لپاره یې درې مهم لاملونه
په ګوته کړل:

لومړی: د پاکستان خراب اقتصادي وضعیت؛

دویم: د پاکستان کورنی امنیت (د پاکستاني طالبانو ورځ تر بلې
ځواکمنېدل)؛

دریم: د بلوچستان د جګړې تودېدل.

احمد رشید د پاکستان د ماتېدا درې واړه علتونه په افغانستان
پورې تړلیو بلل. احمد رشید په دې باور و چې افغان استخباراتي
ادارې، افغان حکومت (پخوانی ولسمشر کرزی) د پاکستان
خلاف ستراتیژیو پاکستان داسې رسوا کړی چې نور نو په
سیاسي، اقتصادي او ټولنیزه انزوا کې پروت دی.

کله چې حامد کرزي د ملي امنیت د مشر- په توګه اسدالله خالد ونوماوه، احمد رشید نیویارک ټایمز ته لیکنه وکړه او دا کار یې د پاکستان د ماتېدا په مانا وګانه، خالد یې د پاکستان لپاره د سترګوانښ او ډار په توګه معرفي کړ، د پاکستان استخبارات یې دېته متوجه کړل چې د خالد مخه باید ونیسي-، همدا و چې اسدالله خالد د پاکستاني استخباراتو د حملې ښکار شو.

اوس راځم دې ته چې تر کله به دا د پیشو او موږک لوبه روانه وي؟

د زمري یوه ورځ ژوند د ګیدړ له سل کاله ژوند څخه بهتر دی. افغانانو د پاکستان په مقابل کې ټولې قربانۍ د خپلې خپلواکۍ لپاره ورکړې، افغان ملت تر هغو نه شي پوره کېدلی چې موږ د لوی افغانستان خوب ربښتیا نکړو، څو چې پاکستان په دې پوه نه کړو چې افغانستان خپلواک، سرلوړی او بسیا هېواد دی.

په ولسواکو هېوادونو کې چې کله ګوندي سیاست کمزوری وي، کله چې ولسمشران په کې د ګوند استازولي نه کوي، هلته ولسمشران د زورواکو پېښې کوي، هلته د مشورې او تګلارې تر نامه لاندې پروسو باندې ملنډې وهل کېږي.

د ملي یووالي د حکومت نه پوهېږم دا څووم کار دی چې له کولو وروسته پرې مشورې را بلل کېږي. له فرمان صادرولو وروسته بېرته په صادر شوي فرمان فکر کېږي، د فرمان له صادرېدو سره سم په دننه کې د ملي یووالي د مخالفت غږ پورته کېږي.

د فرمان د صادرېدو لومړی مخالف د ولسمشر- د اجرایوي رئیس ګوانښ وي، دې کار افغان ملي حیثیت په نړۍ او سیمه کې

ریشخند کړي. کله چې هم له دې وروسته اشرف غني د کوم کار کولو پرېکړه کوي، لومړی یې باید ښه وشاربي، له اړونده کسانو سره دې پرې مشوره وکړي، عبدالله دې پرې خبر کړي، ځان دې پرې پوه کړي له هغه وروسته دې د پرېکړې اعلان وکړي.

زمونږ چوپه خوله په دې نه ده چې د دې تش په نوم حکومت په کمزوریو نه پوهېږو، بلکې زمونږ چوپه خوله په دې مانا ده چې تاسو نور د نیوکې، کره کتنې او سموني ارزښت له لاسه ورکړی دی. نور باید ستاسو د رغونې په لټه کې ونه اوسو، بلکې انتظار وباسو چې څه وخت خپله د ملت پښو ته را لوېږئ، پخپلو کړنو پښېمانه کېږئ، سر ټیټې کېږئ، ځان درته نور بد ښکاري او له مظلوم افغان ملته بښنه غواړئ، دا کار به ډېر ژر وکړئ.

له پاکستان سره د عملیاتي پروسو د معیاري کولو (Standard Operating Procedure)[۳۱] اړتیا نه لیدل کېږي، بلکې د دې پر ځای باید له پاکستان سره د نه لاسوهنې (Non interference) تر نامه لاندې پرېکړه لیک لاسلیک شي.

دا څومره د خندا وړ موضوع ده چې طالبان له اسلام اباده قطر، ایران او چین ته سفرونه کوي، مونږ ورسره د خبرو لپاره زړه ښه

---

[۳۱] SOP ایس اوپي د فعالیتونو (کړنو) ټولګه ده چې هدف ته د رسېدو لار اسانوي، دا تړون د هغو هېوادونو تر منځ ترسره کېږي چې ګډه پوله ولري، رسمي سرحد ولري او د سرحد په اوږدو کې د تروریزم، ګډوډیو، نا امنیو، قاچاق په مقابل کې د ګډې مبارزې کړنې ویشي او د ترسره کولو د پاره یې ګډ کاري پلان جوړوي. دا چې افغانسان له پاکستان سره ګډه پوله نه لري، رسمي سرحد نه لري، له دې امله دداسې تړون لاسلیک کول د ډیورند د کرښې په سر د پټې معاملې اندیښنې را ټوکوي چې قدرمن څوانان ورته باید ښه متوجه وي.

کوو، خو بیا له پاکستان څخه غواړو چې زموږ سره د طالبانو په اړه استخباراتي معلومات شریک کړي.
وه ظالمانو!! کوم استخباراتي معلومات؟؟ طالبان خو په ښکاره، په ډګر د پاکستان له هېواده زموږ سره د سولې د خبرو لپاره سفرونه کوي، نو د څه په اړه معلومات غواړئ؟؟؟؟
پاکستان په پرېکړه لیک کې د خپلواکۍ غوښتونکو په اړه د معلوماتو یاد کړی دی. دا څکه چې له تېرې څه له پاسه یوې لسیزې را هیسې بلوچ بیلتون پالونکي، پښتانه ملتپالان داسې انګېرې چې افغانستان ورځ تربلې ځواکمنېږي. ناوخته نه دی چې وخت را ورسېږي چې افغانان د دوی د خپلواکۍ لپاره لاس په کار شي، خو دا پرېکړه لیک به یې اوس ګرېوان ور څیرې کړي، افسوس.
پرېکړه لیک کې راغلي چې ډیورند د سرحد (چې تل ورته کرښه ویلې شوې، تېر حکومت فرمان صادر کړ چې په ټولو حکومتي مکتوبونو کې ورته باید کرښه وویل شي) د کرښې په اوږدو کې به ګډ عملیات کېږي، پاکستان به خپلې چاونۍ، پوځي تاسیسات تحکیموي او داسې نور.
دا د افغان حکومت دنده او مسولیت نه دی چې د ډیورند د کرښې په سر دې معامله وکړي، دا د حکومت له چوکاټه، زور او ځواکه لوړه خبره ده. په دې اړه باید لویه جرګه را وغوښتل شي. موږ تل د ډیورند د کرښې په اړه د ګونګ سیاست ښکار کېدلی نه شو، د دې لپاره چې دا ستونزه اواره شي، زموږ سیاست له

پاکستان سره په دې اړه روښانه شي، باید لویه جرګه په دې اړه فیصله وکړي.

د دیموکراتیکو هېوادونو یوه بله مهمه ښکارنده دا ده چې کله هم خپل بهرنۍ سیاست تمثیلوي، مخکې له مخکې خپلې پرېکړې، تصمیمونه او هوډونه له ملت سره شریکوي. د دې پرېکړه لیک کاپي لا هم له ګران افغان ملته پټه ساتل شوې ده. په دې اړه ارګ ته ورغوښتل شوو مېلمنو ته هم په شفاهي ډول خبرې شوې، دکاغذ پر مخ بحث ورسره نه دی شوی.

ملي یووالی؟ نور باید پټ، دیکتاتورانه، خپلسري او کاواکه سیاستونو ته شا کړي، ملت سره هر څه باید په وخت شریک کړای شي، کنه دا سې کړنې به د حکومت د پایښت په وړاندې ګڼ خنډونه را پورته کړي.

اشرف غني ژمنه کړې چې په پرېکړه لیک کې به سمونې راشي. د همدې سمونو په اړه یو څو وړاندیزونه.

وړاندیزونه

لومړی، دا چې د پرېکړه لیک بڼه یا عنوان دې بدل شي. د پرېکړه لیک عنوان دې د دواړو هېوادونو تر منځ د نه لاسوهنې تر نامه لاندې یاد شي؛

دویم: په پرېکړه لیک کې دې د استخباراتي معلوماتو د شریکولو په اړه بحث لغوه شي. ځکه افغان حکومت له پاکستان څخه د طالب مشرانو په اړه هېڅ ډول معلومات نه ترلاسه کولای شي او نه هم د معلوماتو شریکول په دې مانا دی چې څه عمل دې پرې وشي. د دې پر ځای دې د سولې په خبرو کې د پاکستان د پاک

نیت، دوه رنګه سیاست لغوه او د ژمنو او تعهداتو په خوندیتوب دې بحث وشي؛

دریم: د ډیورنډ د کرښې په اوږدو کې دې د عملیاتو مخه ونیول شي. دا عملیات یوازې د پښتون وژنې پلمه او ستره دسیسه ده. پښتانه له پېړیو وروسته د یو میلیون په شمېر شاوخوا د وزیریستانونو په جګړه کې بې کوره شوي، وژل شوي او بندیان شوي، دا هر څه د همدې بدمرغۍ ښکار دي. د عملیاتو پر ځای دې د ډیورنډ کرښې په اوږدو کې په نړیوالو مرستندویو ادارو غږ وشي چې د خلکو د ژوند د ښه کولو لپاره به مالي مرستې او بسپنې را ټولېږي او سیمه به د یو پرمختیایي پلان له مخې ابادېږي؛

څلورم: د ترهګرۍ پر خلاف عملیات دې په پینډۍ، اېبټ اباد، ټېکسلا، لاهور، کراچۍ او د پنجاب په پټو سیمو کې وشي. چېرته چې نړیوالې ترهګرې ډلې ځالې لري، د هغو ځالو په اړه به افغان حکومت مکلف وي چې خپل معلومات شریک کړي؛

پنځم: تړون د ګډو ګواښونو ګونګ تعریف تر القاعده، داعش او بیلتون پالو پورې محدود کړی. ګډ ګواښونه باید تعریف شي، بېکارې، بېوزلي، ناپوهي، بې سوادي او القاعده دې تر داعش پورې محدود شي. بېلتون پالي یوازې د پښتنو او بلوڅو ملتپالو د وژنې او د پنجاب د استعمار د پراخوالي په مانا دي؛

شپږم: هر هغه پرېکړه لیک چې له پاکستان سره کېږي، مخکې له لاسلیکېدو دې له ملت سره شریک شي، د ولسي- جرګې د

بهرنیـو او امنیتـې چـارو لـه کمیسـیونونو سره دې شریـک شي او لـه ژورې شننې او څیړنې وروسته دې لاسلیک شي.

د پورتـه وړانـدیزونو تـر څنـګ، زمـوږ ګنـې سـتونزې لـه پاکسـتان څخـه نـه بلکـې لـه خپـل کمـزوري کـورني سیاسـت څخـه را ټوکېـدلې دي. مخکـې لـه دې چـې پـه بهـرني سیاسـت کـې ښـکېل او ګونـګ پـاتې شـو، بایـد خپـل کـورني لومړیتوبونـه پـه ګوتـه او د هغـو سـم سـمي تـه کار وکړو.

یا ربه توفیق!!

سیاسي سقوط د چا لخوا؟[۳۲]

کارلوتا گال (Carlotta Gall[۳۳]) په نیویارک ټایمز کې د ډاکټر غني له قوله لیکي: «که د افغان حکومت د سولې خبرې له پاکستان او طالبانو سره بریالۍ نه شي، نو د ۲۰۱۶ مېلادي کال تر پایه به افغان حکومت وجود ونلري.» له ډاکټر غني په همدې لیکنه کې پوښتنه شوې چې حالات به څومره خراب شي؟ ډاکټر غني په ځواب کې ویلي چې د حالاتو خرابېدل د سیمې د هېوادونو په مرسته پورې تړلي دي. له بلې خوا په همدې ورځ د ولسمشر ـ ستر سلاکار، د اصلاحاتو او حکومتولۍ مخکښ مبارز، احمد ضیا مسعود خپلو ټوپکیانو ته ویلي چې وسلو ته لاس کړي، حالات خرابېږي، جګړې ته تیاری ونیسي.

په همدې وخت کې د امریکا د استخباراتو د ادارې مشر ـ (جیمز کلپر) د امریکا سنا ته ویلي چې افغانستان په ۲۰۱۶ مېلادي کال کې د سیاسي سقوط له ګواښ سره مخ دی. نوموړي ویلي

---

[۳۲] February ۱۰, ۲۰۱۶

[۳۳] کارلوتا ګال انګریزی خبریاله ده چې له تېرو ۱۲ کالو راهیسې د افغانستان او پاکستان اړونده پېښو باندې نیویارک ټایمز ته لیکنې کوي، تېر کال د پاکستان د بهرنیو چارو وزارت د نیویارک ټایمز ادارې ته د کارلوتا ګال د لیکنو په اړه رسمي شکایت وکړ، ځکه کارلوتا ګال پاکستان د ترهګرۍ مرکز او اصلي لامل ګنې او د افغانستان په ناآرامۍ کې پړ ګڼي. د کارلوتا ګال کتاب (The Wrong Enemy) په همدې موضوع را څرخي چې لوستل یې اړین دي.

چې افغانستان د سیاسي همغږۍ په تشې، د طالبانو له سخت ګوابښ او د سرچینو له کمښت سره مخ دی. همداراز په ورته وخت کې د سنا ورته مجلس ته جنرال کمپبل (په افغانستان کې د ناټو د ځواکونو پخواني مشر—) هم ویلي وو چې افغان وسله وال ځواکونه په جګړه کې ځکه پاتې راغلي چې د مدیریت او رهبرۍ له تشې سره لاس او ګرېوان دي.

پوښتنه دا ده چې دا هر څه ولې د ملي یووالي له دننه کېږي، د مدیریت کمزوري، د رهبرۍ تشه او که د سیاسي ارادې نشتوالی؟ ولې د ډاکتر غني د لېږد د بریالۍ پروسې پایلې په ناکامۍ سره تمامېږي؟ ولې د حکومت د لوړ پوړو چارواکو په خوله د سقوط، سیاسي سقوط، نظامي سقوط او ماتې خبرې خورې دي؟ بهرنیان ولي دا سقوط په زغرده یادوي؟ ولې ډاکتر غني ارګ نه شي مدیریت کولای؟ ولې د ارګ لوی او واړه په ډلبازیو کې دومره ډوب دي چې بلقوه سقوط ورته بې مانا ښکاري؟ ولې د ارګ تر ټولو مخکښ څوکیداران، ټېکه دران، ماشومان د خپل شخصیت ساتنه د غني د شخصیت په تخریب او انزوا کې ویني؟

دا هغه پوښتنې دي چې که په وخت ځواب نه شي، د ارګ مېشتو په خبره هېواد به له لوی نه جبرانېدونکي کړکېچ سره مخ شي.

د روان کړکېچ مخینه له تېرو پنځلسو کلونو سره نښتې ګڼل کېږي، خو د سیاسي وېش، کمزوري مدیریت، په حکومت کې ډلبازۍ او له ولس لرېوالی د ملي یووالي په حکومت پورې تړلې ښکارندې دي. د جګړه مارانو شتون، اداري فساد، د مرستو کمښت او نا امني ورته په میراث پاتې دي. تر ټولو بده دا چې

وېشلی حکومت د غني او عبدالله قبول شوي حکومتي چارچوب دی چې دواړه په کې ښه خوښ او خوشاله ښکاري.

که دا ومنو چې پنځوس فیصده حکومت د عبدالله په لاس ناکام دی، پنځوس فیصده یې د غني او ټیم پړه ده، که په ملي یووالي کې د مدیریت ستونزه وڅېړل شي، پیل یې د غني له دفتر څخه کېږي. د ملي یووالي لومړی مېرمن په رسنیو کې داسې ځرګندونې کوي چې ته به وایې زوکړه یې په ریشخور کې شوې، زده کړې یې پکتیکا کې کړې او دنده یې په تاشقرغان کې ترسره کړې ده.

د ارګ مېشتو کشرانو ناسته ولاړه د کابل په چلم خانو، ریستورانتونو کې دومره زیاته ده چې فکر به کوې د استانبول په تقسیم څلور لارې کې اوسېږي، له ارګ سره د ولس اړیکه دومره وېشلې او ترینګلې ده، سړی ورته حیران شي چې دا خلک په افغانستان حکومت کوي او که د بیربل پاچا د قوه قاف واکداري ور په غاړه ده.

د افغانستان سیاسي سقوط په دوه زره شپاړسم کال کې د ډاکتر غني د مدیریت او لرلید پایله ګڼلی شو، ځکه که بهرنیان په هر څه کې ملامت کړو، عبدالله پړ وګڼو، سیمه او حالات ناسم وبولو، خو حکومت او فرمان خو بیا هم د غني چلېږي.

تر اوسه مو کوم فرمان د امریکا د سفیر نه دی لیدلي، ډاکتر عبدالله د سیمې ډیپلماسۍ ته اوږه نه ده ورکړې، او نه هم ولس تر اوسه غني پوښتلی چې ولې دومره بې مسوولیته کابینه او ارګ چارو سره ګذاره کوي، مظلوم ولس لا هم د معجزو انتظار کوي

چې کېدی شي د ارګ تعلیم یافته، مفکرین او پوهان یې د پاڼو په اړولو را اړولو رامنځته کړي.
بل لور د دې حکومت ګڼ وزیران او لوړ پوړي چارواکي یې ورځ په سفارتونو کې کورنی او ځانته د ویزو د اخیستلو لپاره زیار باسي، ترځو پښې سپکې او ځان وژغوري.
زموږ لویه ستونزه د حکومت د بې کفایتی، بې پروایی، پردیپالنې او بلواکی ځخه را پیل شوې چې تمامېدلو ته یې اوس افغان مظلوم ولس هک حیران دی. د امریکا د سفارت او ګڼو نورو سفارتونو افغان لوړ پوړو چارواکو په شخصي- ناستو کې داسې څرګندونې کړي چې د ارګ هر ځوان او پېغله ورته په شخصي- پاسپورتونو د ویزو د لګولو فرمانونه راوړي، لویه غوښتنه د ارګ د چارواکو ځان ته او کورنی ته د ویزو اخیستل ګڼل کېږي، د حکومت په تېرو شپاړسو میاشتو کې هېڅ داسې کومه تګلاره (اقتصادي، سیاسي، ټولنیزه) څوک نه شي په ګوته کولای چې هغه دې د افغان لانجې د حل لپاره کومه مناسبه حللاره په ګوته کړي.
نن له بده مرغه، ارګ د جګړو، ښکنځلو، سپکو سپورو او ډلبازیو د پاللو مرکز جوړ شوی دی، د ولس ډېرو مهمو لومړیتوبونو ته په کمه کتل کېږي، نن د ارګ ګڼې ډلې یو بل ته د کوهي کیندلو، سپکولو په لټه کې دي، ولس او نظام ترې پاتې دی، د نظام د سقوط تر ټولو ستر لامل، د ارګ دوه سري جوړښت دی، نن د شخصي- ګټو او ډلګټو ښکار شوی ښکاري. د سیاسي سقوط

فلسفه د ارګ مېشتو په بدخوی، بې کفایتی، ډلبازیو او له ولس او وطن سره په دښمنۍ کې نغښتې ده.

په هر صورت، حقه وینا ترخه، حقیقت را سپړل او د ستونزو په ګوته کول د حل نیمه برخه تشکیلوي، اوس چې اوبه له ورخه تېرې دي، د ملي یووالي مشران د دې پر ځای چې له پاکستان سره وخت ضایع کړي، نړیوالو ته دې د سوال لمن وغوړوي، له افغان ولسه دې مرسته وغواړي، د واک انتقال ته دې لاره اواره کړي، هغه که مخکې له وخته تاکنې وي، که لویه جرګه وي، که د سولې بنسټیزې او اساسي حللارې په ګوته کول وي.

یا ربه توفیق!

بې لوموړیتوبه ولسمشر[۳٤]

د لیډر شیپ (رهبری) د زېږون یوه مهمه بېلګه د پېښو وجود دی،[۳٥] کله چې په هېوادونو کې ستر ناورینونه راځي، د ولس او نوښت په مټ ځینې بیداره وجدانونه د سترو رهبرانو په شکل را څرګندېږي. د سویلي افریقا د اپارتاید پېښه د نېلسن منډېلا د را پیدا کېدو سبب وګرځېده، په هندوستان کې د انګرېز شوم استعمار د ګاندي د زېږون سبب شو.

ولې زموږ په ګران هېواد کې چې له تېرو څلورو لسیزو کوم ستر ناورین د افغان وژنې تر هدف لاندې روان دی، لا هم د کوم بیداره وجدان د را پیدا کېدو سبب نه شو. د ولسمشرۍ د ټاکنیزې مبارزې په اوږدو کې ډاکتر اشرف غني ته د افغان ولس را تولېدو او بیا د ولس باور په همدې هیله و چې ګوندې زموږ ورک ارزښت به ترلاسه شي. دا بې سرپوښه ملت به په پای کې د وخت د توپان او جبر په وړاندې شین اسمان ولري، خو داسې ښکاري چې دا هیلې نورې مخ په تتېدو دي.

اشرف غني احمدزي د خپلې ټاکنیزې مبارزې په ویناوو کې ګڼو داسې ستونزو ته اشاره کوله چې خلکو به ویل، دا سړی خو زموږ

---

[۳٤] December ١٦th, ٢٠١٤

[۳٥] Great Event Leadership

له زړونو خبر دی، دا سرې د دې وطن په حال او درد خبر دی.
همدا خبرتیا د دې لامل شوه چې ولس د تمې خلاف د اشرف غني تر شا په داسې مېړانه ودرېده چې په دویم پړاو کې یې په لوی توپیر سره بریالی کړ، خو دی لکه چې په دې خبر نه و، ځکه یې افغان ملت ته شا کړه او په یوه سیاسي معامله کې ولوېد، د ملت ټولې غوښتنې او هیلې یې له خاورو سره خاورې کړې.
له ډاکتر عبدالله سره په معامله کې یې بیا ولس ته ډاډ ورکړ چې د ملي یووالي تر نامه لاندې جوړښت به د افغان ولس لومړیتوبونه (سوله، ټیکاو او پرمختګ) ته لاره اواره کړي، په همدې هیله یې له ولس سره ژمنه وکړه چې په لومړنیو سلو ورځو کې به افغان ولس ته د خپل پنځه کلن حکومت د پیل ازموینه ورکوي.
په خپله لومړنۍ وینا کې یې د ابوبکر صدیق رض خطبه تکرار کړه، ولس یې وننګاوه چې که په ناسمه لار لاړ نو ولس به یې لارې ته راولي. په ستره محکمه او څارنوالي یې غږ وکړ چې د فساد دوسیې دې ژر تر ژره وڅېړي او د فساد د جرړو د باسلو لپاره دې لاس په کار شي.
په امنیتي سکتور یې غږ وکړ چې د هېواد امنیت تر هرڅه له مخه لومړی دی او باید چې ژر تر ژره ورغول شي. ولس ورته په چکچکو شو، ولس له خندا ویره خوله نیولې وه، افغانۍ د ډالرو او کلدارو په وړاندې زړوره شوه، افغانان پخپله کړنه (په رایه) په ویاړ شول، ځوانانو تمه پیداکړه چې ګوندې نور نو لوېدیځ (اروپا او اسټرالیا) ته د تېښتې اړتیا نشته، خو څوک خبر وو چې د وینا او عمل

ترمنځ به دومره لوی واټن را پیداکېږي؟ څوک خبر وو چې ولسمشر لومړیتوبونه نلري - وینا یې تشه وینا ده.

ولسمشر- مخ په سعودي د عمري د اداء لپاره لاړ، چین ته یې منډه کړه او په اسلام اباد کې یې د افغانستان او پاکستان ترمنځ د کرکټ پنځلس اوره ننداره وکړه، بس ولسمشر- بوخت شو، ولسمشر- په هېواد مشر- بدل شو، ولس ترې پاتې شو او تش یې د هېواد په څلورو خواوو سترګې را ډکې شوې.

په تېرو دوه اتیا ورځو کې په هېواد او کابل جان کې داسې د ناامنۍ پېښې وشوې چې پخوا یې ساری نه لیدل کېده، د حکومت ټول ماشین په ټپه ودرېده - وزیران یې سرپرستان کړل، والیان یې بې واکه کړل او لوی رئیسان یې له خندا شنه کړل.

په دوه میاشتو کې وزیرانو د خپلو دوسیو، خپلو تدارکاتو او تقرریو داسې ریکارډ اعمال ترسره کړل چې تر ابده یې بس دي، د شپېتو ورځو په پوره کېدو سره یې پرته له مجازاتو او مکافاتو وزیران په کور کېنول او مرستیال وزیران یې سرپرستان کړل، ولس یې پخپلو کړو داسې پښېمانه کړ چې افغانانۍ د خپل لس کلن یون په اوږدو کې ډالرو او کلدارو ته دومره سرټیټه شوې نه وه لکه په تېرو لسو ورځو کې (یوه افغانۍ اته پنځوس او شپېتو پیسو ته پورته شوه.)

ډاکتر اشرف غني له یو لښکر پېغلو او ځوانانو سره مخ په لندن وخوځېد، له لندن مخکې یې په باکو او بروکسل کې له ډاکتر عبدالله سره په نړیوال دریځ کې د هېواد په وېش او موازي حکومت عملي لاس پورې کړ، د ناټو په غونډه کې د هېواد په

استازولی دوه مشران په دوو جلا دریځونو ودرېدل، په لندن کې د مدني ټولنو په استازيتوب په لسګونه ښځې او ځوانان د پناه غوښتونکي شول او پرته له کومې تګلارې او پروګرام دواړه هېواد مشران کابل ته راستانه شول.

د کابينې په اړه د پوښتنو له ځوابولو عاجز پاتې شول، خپلمنځي اختلاف يې د افغان هويت د محوه کولو په ډرامه کې راونغاړه، شکر چې افغان ولس اوس بيداره شوی، هېواد مشر- يې د توشېح شوي قانون په سر وننګاوه او هغه يې دې ته اړ کړ چې قانون بايد د تفسير لپاره سترې محکمې ته ولېږل شي، خو لا هم دا خبره د هېواد مشر په مېز لادرکه ښکاري.

د دريو مياشتو کړنې داسې ښيي چې ولسمشر- هېڅ کوم لومړيتوب نلري، کوم څه ته چې ډاکټر اشرف غني د ويناوو په اوږدو کې اشاره کوي هغه ورته د ولس غوښتنې ښکاري کومې چې په عملي ډګر کې له پامه غورځول شوې ښکاري، که د ارګ چارې په همدې منوال روانې وي، ښکاري چې هېواد مخ په ستر کړکېچ روان وي:

د لېوني ارمان پوره شو
په لاره ځي په کانو ولي زيارتونه
يا ربه توفيق

په ارګ کې له عامه ذهنیت سره لوبه

عامه ذهنیت (Public Opinion)[۳۶] د هېوادونو د سیاسي لیډلورې په ټاکلو کې ډېر ځواکمن کردار لوبوي. د ولسواکو حکومتونو لیډلوري د عامه ذهنیت په مټ ټاکل کېږي. عامه ذهنیت دی چې ناکاره، په فساد ککړ حکومتونه له وخته د مخه د واک له ګدۍ را کوزوي او پر ځای یې مخکې له وخته ټاکنو ته زمینه برابروي. عامه ذهنیت دی چې د خپلو وژنو او فساد پوښتنه کوي، ولسي- مبارزه کوي، مفسد چارواکي محکمې ته راکاږي او د هېواد په پرمختګ او سوکالۍ کې د یو بیداره ملت په توګه دنده ترسره کوي.

د عامه ذهنیت په وړاندې نړیوالې او کورنۍ رسنۍ او همدارنګه د حکومتونو ځانګړې ادارې په کلکه مبارزه کوي څو خپله کاري اجندا، فساد، جګړه او نا امني پټه کړي. ولس بوخت وساتي او

[۳۶] د نړۍ ټول دولتونه له رسنیو څخه د عامه ذهنیت د جوړیدو، د ځان په ګټه د تمامیدو د پاره استعمالوي، له همدې امله د بیان د ازادۍ تر عنوان لاندې د مبارزې چوړلیز د نا سمو خبرونو، د ملي ګټو پر ځای د سیاسي لنډ مهالو، شخصي او ګوندي ګټو د پاللو په خلاف د ولس د غږ د اوچتولو اړتیا لیدلې کېږي. په کومو هیوادونو کې چې سیاسي او ټولنیز پیغامونه د حکومت تر اغېز لاندې خپرېږي هلته د ولسواکۍ دعوه دروغ ده. په وروسیتو کې غني او عبدالله د عامه ذهنیت د مغشوشولو، بوختولو او د ځآن په ګټه د تمامولو له ټولو لارو چارو کار اخیستی، له همدې امله یې په ګران وطن کې د ژور سیاسي بحران د رامنځته کیدو ته لار هواره کړې ده چې لا هم د ولس له سترګو پټ دی، دا دسیسه چې څومره دوامداره کېږي، هومره به د ګران وطن راتلونکې تیاره کېږي.

پرې نږدي چې په هېواد کې ثبات او سیاسي ټیکاو ته لاره اواره شي.

د ملي یووالي د حکومت په رامنځته کېدا سره له عامه ذهنیت سره د لوبې لپاره خواله رسنیو د پروپاګند ډلې، د رسنیو سانسور، د ګڼو سیاسي بحثونو د مبصرینو تورلېست ته اچول، د سیاسي بحثونو په بیه اخیستل او په لویه کې د حکومت په مالي مرسته د اخبارونو، سوداګریزو اعلانونو او د غونډو د جوړېدو کار ته لستوڼي را بډ وهل شول.

د غني ډله چې د عبدالله د ډلې په څېر (د جمعیت اسلامي سیاسي ډله) سیاسي جوړښت نه لري، کوښښ کوي د مدني ټولنو په خبټه کې، د نویو ټوکېدلو سیاسي ډلو یا ګوندونو په مټ او په پای کې د اخیستل شوو (تصویري او چاپي) رسنیو په واسطه غوارې عامه ذهنیت د ځان په ګټه استعمال کړي.

عامه ذهنیت د حکومتونو د مشروعیت په اړه مهمې پوښتنې را ولاړوي، کله چې حکومتونه د عامه خدمتونو د وړاندې کولو وړتیا له لاسه ورکوي، د ماکس ویبر او لیپسیت له نظره یې مشروعیت تر پوښتنې لاندې راځي، نو ځکه داسې کمزوري حکومتونه د عامه ذهنیت د مغشوشولو، د هغوی د بوخت ساتلو او د هغوی له ذهنیت څخه د ځان په ګټه د استفادې هڅه کوي.

د ملي یووالي حکومت خپل دوه کلن ناکام مزل د همداسې چلبازیو او مکاریو سره پوره کړ. له حزب اسلامي سره یې د سولې تړون په لوی لاس د خپل کاري دورې (د ملي یووالي د حکومت د

دوه کلنـي دورې د بشـپړتيا) پـای تـه وسـاته، خـو يـې د مشروعيت پـه وړاندې غبرګونه ډېر او تت شي.

د کنـدز لـه سـقوط، د هلنـد لـه جګـړې، د فـراه لـه ګـډوډيو، د ترينکـوټ لـه کـاواکی سره هـم همداسـې سـلوک اختيـار شـو، کلـه چې حکومـت پـه يـادو سـيمو کـې د طالـب پـه وړانـدې ماتـې وخـوړه، د جګـړې پـه ليکـه کـې کمـزوری شـو، نـو د سـياسي مشـورې، د هېـواد لـه کړکېچنـو حـالاتو ځخـه د وتلـو او پـه لويـه کـې د سـولې او جګـړې د بحـث تـر نامـه لانـدې يـې سـياسي مخـورو تـه پـه ارګ کـې مېلمسـتيا جوړه کړه.

قـاضي امـين وقـاد لـه رسـنيو سره مرکـه کـې وويـل، د ډاکـتر غنـي لـه خـوا را بلـل شـوې ناسـته وه چـې ځـانګړې اجنـدا يـې نـه لرلـه او پـه عمـومي توګـه د روانـو حـالاتو پـه اړه بحـث وشـو، د دغـو غونـډو د دوام غوښـتنه يـې پـه ځـانګړې اجنـدا پـورې مشروطه کـړه او همدارنګـه يـې د پـايلو پـه اړه ټينګـار کـاوه چـې بايـد ورتـه ناسـتې د ځـانګړې موخـې، يا ستونزې د اوارې لپاره را وبلل شي.

پـه دې مېلمسـتيا کـې ګنـې مهمـې خـبرې تـر سـترګو کېـږي، لـومړی ځـل دی چـې ډاکـتر غنـي لـه ډاکـتر عبـدالله ځخـه يـوازې د غونـډې د مشرـتابه پـه څـوکۍ کېنـي، خـو بيـا هـم ډاکـتر عبـدالله او پخـوانی ولسمشرـ حامـد کـرزی يـو د بـل پـه وړانـدې (مخـامخ) پـه چوکيـو کېني.

بحـث تقريبـا لـه شـپېتو ځخـه د زيـاتو کسـانو تـرمنځ کېـږي، خـو د بحث موضـوع داسـې وي چـې هـر کـس وخـت لـري خپـل نظـر د روانو حـالاتو پــه اړه وړانــدې کــړي، دا چــې افغانســتان، لــه بېــوزلۍ،

بېکاري، بېسوادي، نشه يي توکو د کرکيلې، قاچاق، د بهرنيانو شتون، د بې پيلوټه الوتکو بمبار، له امريکا سره د ستراتيژيک تړون په سر لانجه، د طالبانو د جګړې د تودېدو، د داعش له پراخېدو او ګڼو نورو مسلو سره مخامخ دی.

په دې دومره ګڼو ستونزو کې د بحث لپاره يوه هم نه ټاکل کېږي، بلکې يو عمومي بحث لکه څنګه چې په هر افغان کور کې هره شپه کېږي، داسې يو ازاد بحث ته زمينه برابرېږي.

د بحث په پای کې عکسونه اخستل کېږي، د مشرانو د راتګ ويډيو رسنيو ته ورکول کېږي، اصلا له دې بحث څخه موخه د روانو ستونزو لپاره حللار نه، بلکې د مشورې او د نظر غوښتلو کومه اجنډا نه وه، بلکې د ملي يووالي د حکومت د مشروعيت د جوتولو کوښښ و، چې بريالی شو.

غني او عبدالله د سياسي چال په واسطه نړۍ او (په افغانستان کې مېشتو سفارتونو) ته وښودله چې د ملي يووالي حکومت مشروعيت لري، په وړاندې يې سياسي مخالفتونه نشته، کرزي، سياف، احدي او همدارنګه ټولو هغوی کسانو چې دړکې کولې او ويل يې، د ملي يووالي حکومت د خپل دوه کلن سفر له پای ته رسېدو وروسته قانوني او سياسي مشروعيت نه لري او بايد لويه جرګه (دوديزه) يا مخکې له وخته ټاکنې دې راوغوښتل شي، د هغوی سترګو ته يې شګې ور وشيندلې او بس.

د هلمند جګړه، د کندز سقوط، د فراه د سقوط شونتيا، د ارزګان کلابندي، د طالب د جګړې مورال او د داعش د پراخېدو طرحه په برياليتوب سره په مخ روانه ده، له تېرو دوه ورځو راهيسې هېڅ

کومه داسې معجزه نه ده شوې چې د ارګ د مشورتي غونډې پایله دې په ګوته شي.

پرته له دې چې د رسنیو له لارې ډنډوره له عامه ذهنیت سره لوبې وکړي چې ګواکي د ملي یووالي د سهامي شرکت د ګډونوالو (د غني د ټیم او عبدالله د ډلې) تر منځ پراخ توافق نظر او همغږي موجوده ده او دوی هر وخت کولای شي په ګڼو موضوعاتو نور سیاسون په ځان رامات کړي چې د دوی د ناکام حکومت له دوام سره به ورته غونډې پیاوړې مرسته وکړي؟

په افغان حکومت د بې باورۍ منطق[۳۷]

په سر کې باید ووایم، افغانان دې تمه نه لري چې دا هېواد به ورته د امریکا په خیرات، د نړیوال بانک یا د نړیوالې همیانۍ د صندوق په قرضو او د اسلامي هېوادونو په خیراتونو څوک جوړ کړي.

په نړۍ کې له سویلي کوریا پرت[۳۸] ه د هېڅ داسې هېواد بېلګه نشته چې هغه دې د خیرات په پیسو جوړ شوی وي او هغه هم ځکه تر یو حده جوړ دی چې د کوریا د وېش او کوریایانو تر منځ د ژور اختلافاتو د راتلو لپاره ترې کار اخیستل کېږي چې د شلمې پېړۍ په منځ کې ۱۹۴۸ مېلادي کال کې د کپیټالېزم او کمونېزم د ټکر په پایله کې جوړ شوی دی.

که افغانان فکر کوي چې نوی استعمار به ګران افغانستان په پښو ودروی نو بیا دې افغانان د شمال او سویل وېش ته ځانونه تیار کړي او د نړیوال نظام ټولو هغو دسیسو ته دې ځانونه تیار کړي چې د افغانانو په وژنه او د افغانستان په بربادۍ کېدای شي

---

[۳۷] September ۲۹, ۲۰۱۳

[۳۸] سویلي کوریا په ۱۹۹۵۰ کې د امریکا د نظامي مداخلې په پایله کې رامنځته شو چې په درې کلنه جګړه کې د امریکا ۳۳۰۰۰ پوځیان ووژلی شول، د امریکا له یولک (۱۰۰۰۰۰) زیات پوځیان ټپیان شول. بلاخره په ۱۹۵۳ کال، د اکتوبر په اوله نېټه سویلي کوریا له شمالي کوریا څخه د جلا خپلواک هېواد په توګه رامنځته شو.(Mark E. Manyin, ۲۰۱۷)

دسیسه گر قوتونه د اسیا په لویه وچه کې خپلې منګولې نړیوال
خښې کړي.
خو ولې نشو کولای چې خپل هېواد پخپله جوړ کړو؟ ولې مو د خه له پاسه یوې لسیزې فرصتونه له لاسه ورکړل؟ او ولې هغه باور چې حکومتونه یې په هېوادونو کې تر لاسه کوي، افغان حکومت نکړل تر لاسه؟
د سیاست له ګڼو تعریفونو څخه یو منل شوی تعریف له فرصتونو معقولې استفادې ته وایي، له بده مرغه زموږ سیاستوال او په ځانګړې توګه د واک په ګدۍ ناست واکمنې ډلې ونشوای کولای چې له شتو او تېرو فرصتونو معقوله ګټه واخلي.
هر هغه فرصت چې د هېواد دننه د پرمختګ، سوکالۍ او ثبات لپاره راغلی، هغه د واکمنې ډلې د غیر ملي مصلحت ښکار شوی، مالي شتمني او مرستې لوټ، تالان شوې او کارونه (مسولیتونه او صلاحیتونه) نا اهله کسانو ته وسپارل شول.
د افغان نا امنۍ ستر لاملونه کېدای شي په دوو برخو ووېشو، لومړی کورني او دویم بهرني لاملونه دي. د کورنیو لاملونو لوی سبب همدا واکمنه دله او د سیاست په ډګر کې تش په نامه سیاستوال دي چې په لوی لاس یې افغان ملت د ګړنګ پر غاړه ودراوه.
په تېره یوه لسیزه کې افغان حکومت د نړیوال ملاتړ په پایله کې ګڼې لاسته راوړنې لرلې او لا هم کېدای شي د واک په سالم لېږد سره دا بهیر دوام پیداکړي خو دا چې ولې افغانان پرې بې باوره دي؟ ځواب یې په لاندې توګه دی:

د افغان حکومت لپاره د پرمختګ او ښکلا د منطق مسخه کېدنه ـ فکر وکړئ چې یوه ډېره ښکلې پېغله چې ښایسته افغاني کالي اغوستي، لوړې زده کړې یې کړې، د خپل صورت د هرې برخې د ښکلا خیال یې ساتلی، په یوه اداره کې کار کوي، ښه لوړ معاش اخلي، کورنۍ یې په زده کړو، ښکلا، پوهې، دندې او لوړ معاش نازېږي!!

خو! په دا وروستیو کې د دې پېغلې د ګډېدا او همدارنګه له ګڼو کسانو سره د اخلاقي فساد ویډیوګانې په فیسبوک او یوټیوب خپرې شوې!! اوس به نو د نجلۍ د ښکلا، لوړو زده کړو، پوهې، ښې دندې او لوړ معاش خیال په افغاني ټولنه کې څوک وساتي ـ د دې کورنۍ به ملګري؟؟

څوک به پیدا شي چې له دې پېغلې سره واده وکړي او پاتې ژوند ورسره تېر کړي!! ایا دا نجلۍ افغان ورور یا کورنۍ به د دې د وژنې هڅه ونکړي؟؟ د افغان حکومت د تېرې یوې لسیزې لاسته راوړنې او سمې کړنې د اداري فساد، نا اهله اداري جوړښت، بدې حکومتولۍ، د ټوپکسالارانو برلاسي او د قانون په سپکولو سره د بې باورۍ تر سیورې لاندې راغلي دي.

کله چې افغانان او ان نړیوال افغان حکومت ته په خیر، خیر ګوري نو پرته له اداري فساده، د نشه یي توکو قاچاق، د ځمکو مافیا او د ټوپکمارو له واکمنتیا پرته نور څه نه تر سترګو کېږي. د ښو کړنو د خپراوي او عامه پوهاوي اړتیا شته، حکومت دنده لري چې دا ترسره کړي، خو د بدو کړنو لپاره بیا د خپراوي اړتیا نشته، ځکه هغه د خپلې بدۍ له امله لکه د اور د لمبو په څېر په ټولنه کې خپرېږي.

د افغان حکومت په وجود کې د قاچاق وړونکو، درغلګرو، مفسدينو شتون لکه د لمر په شان هر چاته روښانه دی، حکومت له تېرې يوې لسيزې راهيسې هيڅوک په اداري فساد، قاچاق، افغان وژنه او د ځمکو په غصب محکوم نکړل، په کومه ټولنه کې چې د مجازاتو او مکافاتو سمه اجرا نه تر سترګو کېږي، هلته خپلسري او د ټولنې يا ملت د وګړو تر منځ بې باوري راځي، هلته ملت نشي کولای د حکومت تر شا ودرېږي.

د ثبات او امنيت تر منځ د توپير ارزښت په همدې کې دی چې امنيت د امنيتي ارګانونو په واسطه راځي، مګر ثبات د ملت او حکومت تر منځ د باور د فضا له مخې راځي. موږ له بده مرغه نه امنيت لرو او نه هم ثبات. زموږ پانګوال ورځ تر بلې په هېواد کې دننه د موجودو ګواښونو له امله خپله پانګه او کورنۍ له هېواده بهر باسي. ځوانان مو د بې باورۍ او بې روزګارۍ له امله په سختو لارو د استراليا او اروپا په لوري تښتي.

د ياد شوي متل له مخې همغه څوک چې د داسې حکومت لپاره د ښکلا انځور وړاندې کوي، لکه پورته ياده شوې بد اخلاقه پېغله چې د هغې د ښو اخلاقو له امله نمانځغونډه نيسي، او يا يې د بد اخلاقۍ د پاره دلالي کوي!! د ولس سترګو ته د خاورو شيندلو پر ځای بايد له افغان حکومت او افغان ملت سره مرسته وشي، څو له اداري او اخلاقي فساد، نااهلي او بدې حکومتولۍ سره په کلکه مبارزه وشي او د ټوپکسالارانو سيوری له افغان حکومت او مظلوم ملت پورته کړای شي. همدا يې د حللاره ده کنه خدای دې مل شي د وطن او د ملګرو...

افغانستان د امنيتي رژيم په لومه کې[۳۹]

د حکومت په ځانګړنو کې د واک انحصار په سر کې راځي، چېرته چې حکومت موجود وي هلته صحرايي محکمې، زورواکي، درغلي او د قانون سپکاوی نشي تر سترګو کېدل.

کله چې درغلګر، زورواکي او مافيايي ډلې وغواړي چې خپلو کړنو ته د قانون پوښ ور واغوندي، نو بيا دوی ټول په يوه خوله د حکومت د واک وېشلو ته زړه ښه کوي، هغه مشهور متل دی چې د کلي د سپو کور، په کور بدي وي، خو ملنګ ته يې يوه وي. د زورواکو، قانون ماتوونکو او درغلګرو بېلګه همداسې در واخلئ، دوی ټول د حکومت کمزوري کولو او ماتولو ته يوه خوله په اتفاق وي.

د ګران افغانستان د کورني سياست تجربې په افريقا کې د اوږد مهال لپاره عملي شوې تجربې دي. هلته هم د واک په سر د زورواکو، غلو، داړه مارو او درغلګرو ګډ بريد د دې سبب شوی چې د افريقا وچه يې له تېرې نيمې پېړۍ را هيسې د بې ثباتۍ او مافيايي جګړه په ستر مرکز بدله کړې ده چې د هغه ناوړه سناريو په وروستيو امنيتي مطالعاتو د Regime Security په نامه نومول شوې ده.(BEASLEY, ۲۰۰۹)

---

[۳۹] August ۱۶, ۲۰۱۴

د رژیم ساتنې تیوري هغه سناریو ته ویل کېږي چې جګړه ماران، زورواکي او مافیایي ډلې د مرکزي حکومت په وجود کې ځانونه له قانون پورته، معاف او خوندي ګڼي، هغوی په ډېر مهارت سره د ژبې، قوم، نژاد یا مذهب تر نامه لاندې د خلکو ورېې کتلې په ځان را غونډوي او په دې توګه د مرکزي حکومت د واک انحصار تر برید لاندې نیسي.

دوی په دې لاره کې د مرکزي حکومت په چوکاټ کې نظامي ارګانونه، پولیس او د قانون د څار تولې اداري تر خپل اغېز لاندې راولي، په دې سناریو کې کانونه، لوړ بیه ډبرې، د کوکنارو کرکیله، قاچاق او مافیا له دوی سره د سیمې او نړۍ په کچه د مرستندویو وسایلو یا اغېزمنو فکتورونو په توګه همکاري کوي.

د یاد شوو وسایلو له لارې دوی په نړیوال سیاست یا هم په سیمه ییز سیاست کې ځان ته سیاسي خوندیتوب پیدا کوي، له بده مرغه، د افریقا د لویې وچې دا بدمرغه سناریو دلته په افغانستان کې له تېرې یوې لسیزې راهیسې عملي کېږي.

د ولسمشر- کرزي د مصلحتي سیاست په پایله کې د امنیتي رژیم سناریو د زورواکو، جګړه مارانو او درغلګرو د ساتنې لپاره تر ټولو اغېزمنه لار ګڼل کېده، خو ولسمشر- کرزي تر خپله وسه له دې ډلو، ټپلو سره د مقابلې لارې چارې په کار واچولې چې کومه ځانګړې او د یادولو وړ پایله یې تر لاسه نه کړه.

له دې امله د تېرې یوې لسیزې په پای کې، افغانان د حکومت په منځ کې د وړو، وړو حکومتونو له شتون څخه په تنګ راغلل. د ۱۳۹۳ کال د ټاکنو له پیل سره سم خلکو په بدلون سترګې

هڅې کړې، له امنیتي رژیم څخه تر ټولو زیات اغېزمن کېدونکي خلک د هېواد پښتنې او ډېرزله طبقه خلک وې.

له دې امله دې دوارو ډلګیو په ټاکنو کې د پراخ ګډون له مخې رایه ګړه چې دوی د زور، جبر او ظلم په وړاندې په یو حماسه یي انقلاب سره د مقابلې مبلا ګرلي. دې حالت، د همه ناقانوني ډلې ونګولي او په پای کې ټول په یو ټغر سر راغونډ شول، دوی ګواښ وکړ چې موازي حکومت به جوړوي او په دې توګه به د مرکزي حکومت مشروعیت تر پوښتنې لاندې راولي.

تر ډېره داسې برېښي چې دا هر څه پخوانیو تجربو ته په کتو سازمان شوي خوځښتونه وو چې ملت یې ننګاوه او د خپل قوت اظهار ته یې لار پرانیستله، د دې ټول قوت او زور پر وړاندې د بدلون شعار ګاواکه او کمزوری شو، د ملي یووالي تر نامه لاندې د والسمشر کرزي ملي مصلحت ته د قانوني چوکاټ پلمه جوړه شوه، دا پلمه په پټو سترګو اشرف غني له عبدالله سره لاسلیک کړه.

پوښتنه دا را ولاړېږي چې که عبدالله موازي حکومت ته زړه ښه ګاوه، نو ایا په حکومت کې له شاملېدو وروسته به دوی د حکومتي واک له موازي استعمال څخه لاس په سر شي؟ ایا د عبدالله او د هغه د ډلې کې قانون تېښتي کسان به د امنیتي رژیم سناریو تکرار ته مخه نه کړي؟ پوښتنه دا را ولاړېږي چې د ملت د خوښې په خلاف د جوړ ایتلاف ته زړه ښه کول به د راتلونکي حکومت مشروعیت ټیټ او کمزوری نه کړي؟ پوښتنه دا را ولاړېږي چې د امنیتي ارګانونو په وېش سره د امنیتي رژیم حالت ته د بیاورتیا پلمې نه برابرېږي؟

که د پوړنه پوښتنو ځوابونه لا هم روښانه نه وي، بیا په بله مانا چې زړه نازړه ثبوت یې په خواب ویلو کې وجود ولري، دا نو بیا پر دې دلالت کوي چې موږ د ناکام دولت جوړېدو ته نږدې یو، موږ په حکومت کې د موازي حکومتونو جوړښت ته قانوني لار برابره، موږ په تیاره کې خپله د لاس ډیوه هم مړه کړه، موږ له تیارې سره یو ځای د توپان پر وړاندې د کمزورۍ ډېوې د بلېدو کوښښ کوو.

په اخره کې، ایا دا به ښه وي چې د ولس تر ځنګ ودرېږو او که د څو درغلګرو، قاچاق وړونکو او غلو ګواښونو ته سر ښکته کړو، تر ټولو ستر قاضي د انسان خپل وجدان بلل کېږي، دا هم ستاسې او دا هم ستاسې وجدان.

پوتین د غچ په لټه!

Why Nations Go To War کتاب د شلمې پېړۍ تولې جګړې تر شننې لاندې نیولي دي. پایله یې دا شوې چې د جګړو اصلي لامل اقتصادي ګټې، ایډیالوژي یا مذاهب نه دي، بلکې د رهبرانو د شخصیت ډول د دې لامل کېږي چې هېوادونه په وسله والو جګړو کې ښکېل کړي، له دې امله دا کتاب سپارښتنه کوي چې که په نړۍ کې جګړې ختمېدل غواړئ، نو د رهبرانو په روزنه زیار وباسئ، ښه رهبران د تولنې په مخ کې ودروئ، تر څو نړۍ د ارام او سولې سا واخلي.

روسانو د شوروي له ماتې وروسته د ګورباچوف په مشرۍ وکولای شول، د ځان په راټولېدا او له ګڼو جغرافیو څخه د شاتګ د نګلارې په خپلولو د بیا ځلې لپاره د نوې روسیې تعریف ته تیاری ونیسي. د روسانو دا خوب هغه وخت په حقیقت بدل شو چې په ۱۹۹۹ مېلادي کال یې د لومړي وزیر په توګه ویلادمیر پوتین د چارو واګې په لاس کې واخیستې او دا دی له تېرو شپاړسو کلونو راهیسې د روسیې د حکومت په مشرۍ کې په یو ډول نه یو ډول پاتې دی. (Stoessinger, ۲۰۰٤)

د ۲۰۰۱ مېلادي کال د سپتمبر ۱۱ مې پېښې امریکا ته پلمه په لاس ورکړه چې افغانستان ته لښکرې راولي، پوتین له درنګ پرته

د جورج بوش د پرېکړې هرکلی وکړ، روسیه پوهېده چې د امریکا نظامي یرغل به د ناټو اتکا په روسیې زیاته کړي.

په دې توګه به روسیه وکولای شي لالهانده لوېدیځ د خپل سیاسي اغېز لاندې راولي. همداسې وشول، د پاکستان دوه مخې سیاست، له ایران سره د لوېدیځ کړکېچ لوېدیځ دې ته اړ کړ چې د روسیې د ګاونډ او اغېز لاندې سیمو له لارې خپل لوجستکي اکمالات وکړي.

روسیې په دې برخه کې د ناټو د نظامي عملیاتو څارنه او په دې برخه کې د هغوی پرمختګونه له نږدې څارل. د روسیې موخه د ازبک، ترکمن او چېچن جنګیالیو ځپل وو. د ناټو د عملیاتو په ترڅ کې دې ډلو ته سخت زیان ورسېد، خو د روسیې دویمه ستره اندېښنه د نشه یي توکو د کرکیلې او قاچاق مخه ډب کول وو، تر دې دمه درې میلیونه روسان په نشه یې توکو روږدي دي چې دا چاره د روسیې ملي امنیت ته لوی ګواښ ګڼل کېږي.

روسیې په ناټو او امریکا په وار، وار فشار راووړ چې د نشه یي توکو له کرکیلې او قاچاق سره باید خپله مبارزه غښتلې کړي، خو لکه څنګه چې فکر کېده لوېدیځ په دې چاره کې پاتې راغی. روسیې د ناټو او امریکا له مصروفیت څخه چې په افغانستان او عراق کې یې لاره ښه ګټه واخیسته، د لوېدیځ د سرګردانۍ لپاره یې په جورجیا د ۲۰۰۸ مېلادي کال د اګست په اوومه برید وکړ.

پوتین د یو کریزماتیک مشر په توګه د روسیې بېلابېل سیاسي چارواکي، ګوندونه او ولس دې ته اړ کړي دي چې د پوتین د پرېکړو تر شا ودرېږي، د جورجیا له برید څخه یې نړۍ ته پیغام

ورکم چې د پخواني شوروي تر اغېز لاندې جغرافیه یې بېرته خپل بیا
د خپل سیاسي قلمرو تر اغېز لاندې راوسته.

لوېدیځ ورو، ورو په دې پوهېده چې د پوتین پلانونه د ناټو او امریکا د ښکېلتیا په اړه خطرناک دي، له همدې امله داسې انګېرل کېده چې د اوباما په راتګ سره به د روسیې پر وړاندې د لوېدیځ سیاستونه پیاوړي شي او روسیه به پېرې ته ټېلولی شي چې د ناټو او امریکا د ستراتیژیکو موخو پر وړاندې خنډونه جوړ کړي.

داسې ښکاري چې اوباما هم د بوش تېروتنه تکرار کړه. اوباما په عربي هېوادونو کې د عربي پسرلي ملاتړ ته اوږه ورکړه. لیبیا، مصر، تونس کې بدلونونو امریکا وهڅوله چې د بشارالاسد په وړاندې مبارزې ته زړه ښه کړي. د سوریې جګړې د لوېدیځ د پراخو لاسوهنو پایله دا شوه چې روسیې له ایران سره په ګډه د سوریې د دولت ملاتړ ته را ودانګل. لوېدیځ یې تر دې دمه په سوریه کې ښکېل او سرګردانه ساتلی دی. د سوریې د جګړې بد اغېز د ناټو د غړي هېواد (ترکیې) په سیاسي ټیکاو، ناټو په د ننه کې له ستونزو سره مخ کړه.

داسې ښکاري چې روسیه په خپلو سیاستونو کې له هر بل هېواده ډېره غښتلې ښکاري او د دې پیاوړتیا ټول امتیاز د پوتین په ښه مدیریت کې نغښتی دی. روسیه په سوریه او افغانستان کې له ناټو او امریکا څخه د غچ په تکل کې ده. روسیې وکولای شول د افغانستان په ستونزه کې د لوېدیځ د پرمختګ تګلاره (فارورډ پالیسي) د شانګهای د تړون له لارې او همدارنګه له ایران

او ان پاکستان سره د خپلو ډیپلماتیکو اړیکو په ملاتړ حیرانه کړي.
روسیه په افغانستان کې د سترې امریکا او مخ په خوړ روانې ناټو ځخه لوبه وګټي. په وروستیو کې روسیې له طالبانو سره د اړیکو د ټینګولو هڅې وکړې. په دې برخه کې ډېره بریالۍ ځکه ښکاري چې روسیې د پاکستان، ایران، چین ملاتړ ترلاسه کړ.
د مسکو د لومړنۍ غونډې (۲۷ ډسمبر ۲۰۱۶) سیاسي پېښه د افغان حکومت پر مخ درنه څپېړه وه چې په سیمه کې یې ځنګ ته کړ، په لومړۍ غونډه کې روس او چین اعلان وکړ چې سوله د افغان کړکېچ یوازینی حل دی. سره له دې چې په امریکا کې د ټرمپ په راتګ سره د افغان جګړې د ګټلو، په جګړه کې د امریکایي پوځیانو د زیاتوالي ډنډورې په زیاتېدو داسې انګېرنې را ولاړېږي چې امریکا به افغان جګړه وغزوي، خو په سیمه کې د روسیې په ملاتړ د سولې د غږ پورته کېدل به د امریکا هر ډول نظامي خوځښت له سختې ناکامۍ سره مخ کړي چې دا به د روسیې یا پوتین د غچ د پای په مانا وي.
که افغان سیاسیون، روڼ اندي، مدني فعالان د روس او امریکا له وروستیو سیالیو څخه بې خبره پاتې شي، په قومي، ژبني، سمتي سیاستونو کې بند پاتې شي، لرې نه ده چې افغانستان به په لوی لاس د سړې جګړې د دویم پړاو جنګونو ډګر وګرځي. سوله د افغان ولس لومړیتوب دی، په داسې حال کې چې د سیمې د

استخباراتو ، امریکا او ناټو لومړیتوب بیا جګړه ده. هر څوک چې د سولې غږ پورته کوي، باید ملاتړ یې وشي، که نه تاریخ به یو ځل بیا په ګران وطن تکرار شي.

یا ربه توفیق!

سمه لار، ملي ویښتیا[۴۰]

ویښ ملتونـه د حکومتونـو ټـاکونکي او هغـوی تـه لـوری ورکـوونکي ګڼـل کېـږي، خـو کلـه چـې ملتونـه ویـده شي، بیـا نـو یـوازې دوه اختیـاره لـري. لـومړی اختیـار چـې ویـده ملـت بـه د ظـالم، جابر او زورواکـي پاچـا لاس تـه ورغـورځي. ملـت بـه خپـل اختیـار او خوښـه ظـالم پاچـا او د هغـه کـورنۍ او د ملګـرو رحـم او کـرم تـه پرېـږدي او یا دویـم اختیـار چـې یـو بامسـولیته حکومـت او د هغـه مشرـ (ولسمشرـ) بـه ویده ملت لـه خوبـه را بیداروي، ملـت تـه بـه لـوری ورکـوي او د یـو ولسواک حکومت جوړولو ته به لاره اواروي.

نـوی اسـتعمار د ملتونـو د اېـل کولـو او د هغـوی د غلامولـو لپـاره لـومړی اختیـار خپلـوي، د ملتونـو لـه بېبـاکۍ او بـې مسـولیتۍ پـه استفادې پـه هغـوی د خپلـې خوښـي زورواکـی او ظـالم پاچـا د مشرـ پـه توګـه ټـاکي. د ملـت شـته او مـلي شـتمني د هغـوی پـه مرسـته زبېښـي او همدارنګـه ملـت پرتـه لـه دې چـې لـه خپلـې غلامـۍ خـبر شي، وار د مخه د استعمار په ولکه کې ګیر او بند پاتې کېږي.

د نـوي اسـتعمار لارې ګـودرې ډېـرې پراخـې او پرمختللـې دي، د پراختیـا، پرمختـګ او بیـارغونې پـه پلمـه د هېوادونـو ټـولې ټـولنیزې، سـیاسي او اقتصـادي زېرمـې تـر خپـل اغېـز لانـدې راولي او لـه دې

---

[۴۰] March ۳۱, ۲۰۱٤

لارې غـوارې د خپلـې خوښـې کلتـور، فرهنـګ، اقتصـاد او ټـولنیزو جوړښـتونو تـه لاره پیـداکړي چـې دیـو هېـواد بنسـټ او اسـاس پـرې ودانېږي او ورانېږي.

افغانسـتان لـه تېـرې څـه لـه پاسـه یـوې لسـیزې راهیسـې د نـوي اسـتعمار پـه پنجـو کـې لـوبېږي. د ګاونـډیو هېوادونـو د کلتـوري او فرهنګـي یرغـل ترڅنـګ د لوېـدیځ تـر نېغـه پـه نېغـه اسـتعمار لانـدې ژونـد کـوي. د دوولـس کلنـو مرسـتو او بسـپنو تـر څنـګ لا هـم مـونږ د لوېدیځ په رحم او کرم ژوند کوو.

د پرمختـګ، هوسـا ژونـد او دې لپـاره چـې لـه نـړۍ سره ځـان سـیال کـړ، څـه لـه پاسـه یـوه لسـیزه مـو د نـړۍ مرسـتې ترلاسـه کـړې، خـو لا هـم هـره ورځ پـه دې اندېښـنه کـې یـو چـې کـه د نـړۍ مرسـتې او بسپنې کمې او یا ورکې شي، نو بیا به څه خورو او څه به کوو؟

د ویـده ملتونـو تـر ټولـو سـتره ځانګړنـه هغـه پـه ځـان د نـه بـاور لـرل دي، کلـه چـې ملتونـه پـه خپلـو متـو او طاقـت بـې بـاوره شي، نـو نېغ پـه نېغـه د اسـتعمار لمنـې تـه لـوېږي او د ملـت د وېشـلو او ورکېـدو پړاو لارې پرانیـزي. لـه دې املـه ملـي ویښـتیا یـوازې دنـده نـه بلکـې د ملـت د سـاتلو او ژونـدي پـاتې کېـدو یـوازینۍ عملـي لار ده. ملـي مشرـان، ولـس مشرـ، حکـومتي چـارواکي، مـدني ټـولنې او دینـي عالمـان دنـده او مسـولیت لـري چـې د ملـت د ویښـتیا او سـوکالۍ لپـاره لاسـونه یـو کـړي، خـو ملـت نـه یـوازې لـه فکـري او سیاسي غلامـۍ وژغـوري بلکـې بیـداره یـې کـړي خـو خپـل تـاریخي مسـولیت وپېژني او حکومت ته لورى ورکړي.

د ملي ويښتيا تر ټولو اسانه او سمه لار هغه ملت ته په دولتي واک او اختيار کې برخه ورکول دي چې په دا وروستيو کې په ګران هېواد کې د تاکتيزو مبارزو په اوږدو کې دا حرکت تر سترګو کېږي چې په زرګونه خلک د افغانستان په تاريخ کې په لومړي ځل د ولسمشرۍ د نوماندانو په مبارزو کې ونډه اخلي او خپل زور او توان د حکومتي چوکۍ دعوه لرونکو ته ور په ګوته کوي.

که ملت ويښ وي کولای شي د استعمار دسيسې شنډې کړي او واک له ځانه سره وساتي او د واک د عملي کولو لپاره د ملت خادمانو ته اقتدار وسپاري، څو ملت تل د حکومت په سر کې پاتې شي، همدا د ملي ويښتيا سمه لار ده.

سعودي د ترکستان په لار

سعودي عربستان ورځ تر بلې د خپلو ناسمو سیاستونو له امله په سیمه او نړۍ کې د انزوا او کاواکۍ لور ته روان دی، د خپلو بهرنیو سیاستونو د بیارغونې او تعریف په لټه کې دی.

سعودي چې ویې نه شوای کولای د لیبیا، سوریې، عراق او مصر په بدلونونو کې رغنده کردار ولوبوي، د خپلو ناسمو اټکلونو له مخې په سیمه کې ورځ تر بلې یوازې کېږي. په وړاندې یې ایران د سوریې، یمن، عراق او ان د مصر له کاواکۍ د ځان په ګټه لازمه استفاده کوي. له دې امله سعودی هڅه پیل کړې چې د ایران د سیمه ییز سیاست د مهارولو (Terror and Power Balance[٤١]) د ترهګرۍ او قدرت د توازن له تیوري څخه په ګټې اخیستنې په افغانستان کې نوي ایتلاف ته لاره اواره کړي.

سعودي د افغان جهاد او سړې جګړې په اوږدو کې د امریکا او پاکستان د ناسمو سیاستونو کلک ملګری هېواد و چې د پیترو ډالرو په مټ یې خپل ګڼ سیمه ییز سیاستونه د افغان مجاهدینو په مټ ترسره کړل، د خلیج په لومړۍ جګړه کې یې د مجاهدینو له ځواک څخه د عراق په ضد استفاده وکړه.

[٤١] د هغو هېوادونو تر منځ دځواک توازون او ډار ته وايې چې اتومي يا هستوي وسلې لري، دوی يو له بل څخه د احتمالي برید وېره لري، تل يو بل ته په کمين کې وي.

د اذربایجان او همدارنګه د بالکان د سیمې د بدلونونو په لړ کې یې د مجاهدینو ګڼ جوړښتونه د ځان په ګټه تمام کړل.
همدارنګه یې د اسامه په لټه کې د مجاهدینو له ګڼو مشرانو څخه د ځان په ګټه استفاده وکړه، د طالب د واکمنۍ په دوره کې یې له طالب ځواک څخه د ایران په ضد استفاده وکړه.
د ایران د پان شیعه ییزم په ضد یې د پان وهابیزم نظریه پیاوړې کړه، خو په وروستیو کې د سیمې او نړۍ په بدلونونو کې څنګ ته پاتې شو، له دې په وېره کې چې د عربو پسرلي سعودي ته لار پیدا نه کړي او په دې توګه د سعود د کورنۍ پاچاهي له واک څخه کوزه نه کړي، له دې امله د سیمې تحولات او خپل لومړیتوبونه ترې په سیمه کې د ایران په لمن کې وغورځېدل.
ایران په افغانستان کې د شمالي ټلوالې نژدې ملاتړی هېواد دی، سره له دې چې شمالي ټلواله سني مذهبه مشران او کشران لري، خو د طالب د واکمنۍ په ضد او سعودي عربستان له اغېز څخه د تېښتې لپاره ایران دا اور سکروټه په ورغوي کې پټه نیولې ده.
سعودي چې د امریکا په راتګ افغانستان ته د طالب له ملاتړ او همکارۍ لاس واخیست. طالبان هم مجبوره شول چې د سعودي لومړیتوبونو ته شا کړي، د خپلو جګړه ییزو او سیاسي هلو ځلو لپاره نوي محورونه او ملاتړي په سیمه کې پیداکړي، په دې وتوانېد چې له ایران سره خپله اوږده تربګنې هېره کړي او د نویو ستراتیژیکو هدفونو لپاره ګډ کار وکړي.
ایران ته په سیمه کې تر ټولو ستر ګواښ د داعش خوځښت دی، ایران وکولای شول چې د عراق، یمن، سوریې او مصر- د بدلونونو

په ملاتړ په داعش کړی راتنګه کړي. داعش پرې نه ږدي چې ایران ته په ستر سر خوږي بدل شي.

له دې امله ایران اوس په دې اندېښنه کې دی چې داعش کېدای شي افغانستان کې ځای پیداکړي، د داعش وروستي حرکتونه د ایران لپاره د سور ځراغ په مانا دي. له دې امله ایران په دې لټه کې دی چې د داعش د مخنیوي لپاره نه یوازې له طالب سره ګډه همکاري پیل کړي بلکې د هزاره او تاجک افغان مشرتابه په ډول کې بدلون راولي.

د روښنایي حرکت تر شا د ایران لاس له همدې امله مهم دی چې ایران نور په محقق او خلیلي له پانګونې په تنګ شوی، ځکه هغوی په سیمه کې د افغان حکومت (چې د امریکا ستراتیژیک ملاتړی دی) ملاتړ کوي او ایران غواړي چې ولسي- ځواک جوړ کړی چې وکولای شي د داعش د پرمختګ او د افغانستان - امریکا د ستراتیژیک ملاتړ پر خلاف وي.

د ایران د همدې نوو پرمختګونو له امله سعودي دا ښه وګڼله چې د جمعیت اسلامي (د شمال د ټلوالې) مخکښانو - عبدالله، عطامحمدنور او ګڼو نورو وړو او لویو استازو ته بلنه ورکړي. په سعودي کې د عبدالله او عطا تود هرکلی یوازې د سعودي د نوې سیاسي لوبې بېلګه ګڼلی شو.

کنه سعودي له افغان حکومت سره وار د مخه ګڼو غونډو کې د همکارۍ او ګډو اهدافو د پاللو ژمنې کړې دي، ډاکټر غني سعودي ته په تېرو دوو کلونو کې درې سفرونه کړي چې کومه ځانګړې لاسته راوړنه یې نه لرله.

د سعودي اغېز په افغان سوله کې له هغه وخته را کم شوی چې طالبانو خپل سیاسي دفتر په دوحه - قطر کې پرانیست، قطر له سعودي سره د عربو د مشرتابه پر سر نوې سیالۍ ته رادانګلې چې تر ډېره بریده قطر د دې مشرتابه د سم سمي لپاره سنجیده ګامونه پورته کړي، له طالب چارواکو سره یې ښې او دوستانه اړیکې د دې لامل شوې چې طالبان له سعودي څخه زیاته په قطر اتکاء وکړي او په دې توګه په سوله او د طالبانو د لیکو په اوږدو کې د سعودي د اغېز رنګ تت او کمرنګه شي.

سعودي له افغان سولې سره نه بلکې له یوې نوې نیابتي جګړې او بې ثباتۍ سره مرسته کولای شي، له افغان خاورې څخه د ایران په خلاف د استفادې وړتیا ترلاسه کولای شي. که شمالي ټلواله د سعودي لازمه مرسته ترلاسه کړي کېدای شي د نوي ایتلاف له مخې پاکستان - سعودي او شمال ټلواله په افغانستان او سیمه کې د نوو جنګونو، ګډوډیو او بې ثباتیو سبب وګرځي. سعودي دا ځل لار غلطه کړي، سفر یې د ترکستان په لور پیل کړی.

ولسي- جرګه او افغان روڼ اندي باید د ملي یووالي د سهامي شرکت د مشرانو ټولو هغو هلو ځلو ته پام وکړي چې کولای شي د افغانستان ثبات د سیمې د نوو بدلونونو او لوبو ښکار کړي او د دې مخه باید ډب کړای شي.

سیاسي نقد[۴۲]

زمونږ هر څه له پلان او مقدمې پرته سرته رسېږي. هوښیاران وایي چې د ستر توپ اچولو لپاره انسان باید څو گامه شاته لاړ شي، خو دا پرېکړه بیا زمونږ له ورځنۍ ژوند سره اړخ نه لگوي، ځکه مونږ هر څه د سلیقې او خپلو شخصي گټو په محور ترسره کوو.

تل کارونه ناوخته را خطه کېږي، د ناوخته کېدو لپاره کافي زیات عذرونه لرو، د موټرو گڼه گوڼه، د بېي غونډې غزېدا، ناوخته او بې وخته مېلمانه او داسې گڼې نورې پلمې چې ستاسې ټولو ښې ډېرې زده دي، خو دا مو تل هېر وي چې عذر بدتر له گناه دی.

بله دا چې مونږ خپله هره بدبختي د تېرو دریو لسیزو په ناخوالو، جگړو او بدمرغیو ورغورځوو. یو وخت مې په یو بهرني دفتر کې کار کاوه. یوه ورځ مې له یو تن بهرني سره بحث ته ادامه ورکړه. بهرني د بحث شرط دا کېښود چې تېرې درې لسیزې به نه یادوم.

کله چې بحث پیل شو، ما د بهرني د خبرو په وړاندې د ویلو هېڅ نه لرل او ورته مات شوم. زمونږ د بدمرغیو، بدبختیو مقدمه له تېرو دریو لسیزو پیلېږي. دا په دې مانا چې مونږ له تېرو دریو لسیزو هېڅ سم کار نه دی کړی، نه مو پیل کړی، نه مو د سم کار د کولو تکل کړی، بس د شکایت ستر اړمونه یو.

---

[۴۲] June ۷, ۲۰۱٤

په هر صورت، په تېره یوه لسیزه کې چې افغانانو ځومره قرباني ورکړې، بدمرغۍ یې لیدلې او له ستونزو سره مخ شوي. یوه ستره ګټه یې دا تر لاسه کړې چې د بیان ازادي یې په نصیب شوې، د رسنیو فعالیت، د مدني ټولنو راتګ او په پای کې د سیاسي ګوندونو جوړښت افغانان دې ته متوجه کړل چې دوی کولای شي له سنتي او پخوانیو جوړښتونو را ووځي او په ځواکمنه توګه د نوي پېر له نوي چلند سره په خپله ټولنه کې مثبت او رغنده کردار ولوبوي.

که د تېرې یوې لسیزې نقد په بې پرې توګه وشي، داسې ښکاري چې دا ټولنیز ارزښتونه هم مونږ تر ښو لاندې کړي دي، ګوندونه مو د ګوندونو شکل نه لري، مدني ټولنې مو د انجوګانو برخه وګرځېدې. رسنۍ د پردي کلتور، فرهنګ او سیاسي لوبو هېنداره وګرځېدې او په پای کې، افغان ځوانانو ونشوای کولای لکه څنګه چې تړې تمه کېده، د خپل ژوند دا مهمه لسیزه مدیریت کړي.

په دې لسیزه کې مونږ د افغان ځوانانو، په تېره بیا د پښتنو ځوانانو ګڼې ناکامې هڅې وینو چې یوه بېلګه یې هم د ودان ګوند وېشلی او بې رهبره جوړښت دی. ویل کېږي چې دا سم دم، رسمي سیاسي حزب دی، که دا خبره رښتیا وي، نو کېدای شي د یوویشتمې پېړۍ د افغان ځوان د استعداد، سیاسي فعالیتونو او فکري وړتیاوو په وړاندې یوه لویه سوالیه وي؟؟ د ودان ګوند تېرو دریو میاشتو سیاسي فعالیتونو ته ځغلنده نظر په لاندې توګه وړاندې کوم:

ځوان سیاسي ګوند دی، ښه تکړه ځوانان په کې راغونډ شوي (له بده مرغه ټول پښتانه دي) پنځه کاله وروسته ورته په ګران افغانستان کې د سیاسي فعالیت زمینه په لاس ورغله، د ګوند غړي په دوه لارې کې هک پک ودرېدل ـ شخصي- ګټې وپالو که ملي ګټو ته اړم شو.

ګوند مجبوره شو د ټاکنو د لومړي پړاو له پیل سره سم یوه غیر سیاسي اعلامیه خپره کړي، اعلامیې ټاکنې د سیاسي بهیر مهمه کړۍ وبللې او خپلو غړو ته یې اجازه ورکړه چې هر چا پسې ځي خپل کار، خپل کردار، د ګوند اغېز او فکري جوړښت دړې وړې شو.

ګوند په سیاسي لوبه کې بې ګټې او بې اغېزه پاتې شو، ګوند په سیاست کې ماتې وخوړه، هغه د چا خبره عقل یې وروستی شو، هغه چاره پرې وشوه، پرون د ودان ګوند له تحول او تداوم څخه ملاتړ وکړ، غړو یې د ګوندي سیاست د عملي کېدو خوښي ونمانځله. خپل زور ورته تر خپله ځانه ستر ښکاره شو (چې دا نو بیا پر خپل ځان د نه باور لویه نښه ګڼل کېږي) اوس چې ټاکنو ته د ګوتو په شمېر ورځې پاتې دي، لازمه ده چې ګوند د پنځو کلونو سیاست په پنځو ورځو کې وکړي!!

د سیاست ګڼ تعریفونه کېږي، خو تر ټولو مهم تعریف یې دا دی چې له فرصتونو معقولي استفادې ته سیاست وایي، په دې مانا چې سیاست له عقلانیت سره نښتی دی، کله چې مونږ سیاست

کوو باید هر څه په تول برابر ترسره کړو، کنه، فرصتونه به را پورې وخاندي.[43]
زمونږ نوی سیاسي بهیر او ګوندي سیاست همداسې دی، له زړو ګرګو څه ګیله - اسمان په کاڼو ویشتل دي. د سیاست تر ټولو ارزښتناکه تیوري دا وایي - چې سیاست وکړئ، کنه سیاست در باندې کیږي، خو چې مو د شخصي- ګټو او ملي ګټو توپیر نه وي کړی، نکریزې به مو تل له اختر وروسته په دېواله پرتې وي او سیاست به د لنډغرو انډوخر وي.
د ودان افغانستان په هیله

[43] Political Opportunity Theory د لا زیات پوهاوی دپاره دا تیوري ولولئ -

ټولواله د قومي سیاست په لومه کې

هېوادونه په ملي هویت خپله واکمني، ځمکنۍ بشپړتیا او په لویه کې نړیوال حیثیت ساتي. چېرته چې ملي ارزښتونه، قومي شي، ملي بهیرونه د سیاسیونو تر شخصي- ګټو پورې خوندي شي، حکومتونه په قوم، ژبه، سمت پورې محدود پاتې شي، هلته د جغرافیو وېش، د ملتونو ماتېدل او د ولسونو تباهۍ ته لار اوارېږي.

د ګران افغانستان دښمنانو له تېرو څلورو لسیزو راهیسې کوښښ کړی چې افغانان په داسې یوه جګړه کې راښکېل کړي چې د جګړې ټوکي یواځې افغانان وي، جګړه تر افغان خاورې پورې محدوده وي، جګړه په افغانانو تپل شوې وي خو د جګړې موخې هم د دوی وي او ګټې یې هم تر دوی پورې تړلې وي.

افغانان چې له پېړیو، پېړیو راهیسې د ګډ ژوند، ګډې مبارزې، ګډو جګړو او ګډو جشنونو ویاړلی تاریخ لري. تل د دې شومو دسیسو په وړاندې په کلکه درېدلي دي، تل یې د قومي وېش او ژبنیو تربګنیو په وړاندې مقاومت کړی دی، خو کله چې په دولتونو کې مرکزیت له منځه لاړ شي، د قدرت جزیرې په کې رامنځته شي، د قدرت جزیرې په کې د قدرت مرکزیت (حکومت)

ونګوي. هلته بیا ولسي- قرباني کمزورې کېږي، هلته بیا وېش او ملي نفاق حتمي کېږي.

د ګران وطن دښمنان په دې تیورۍ له افغانانو ښه پوهېږي، له همدې کبله یې د پخواني شوروي یرغل له ماتې سره سم د شمالي ټلوالې ترنامه لاندې جوړښت ته لاره اواره کړه. په لوی لاس یې د افغانستان جغرافیوي وېش ته چې په خپله اډانه کې یې قومي استبداد ته لاره اواره کړه، رامنځته کړ.

د شمال ټلوالې تر ټولو لومړی کار، د شوروي له وتلو وروسته د شوروي د غچ اخیستلو، د ولس د ځورولو، وژلو، قومي کولو، ژبني او سمتي وېش ته د لارې اوارولو مسولیت و. د شمالي ټلوالې په اډانه کې د افغان جهاد ټول ارزښتونه سپک شول، هلته جهاد قومي شو، د کابل چور، د کابل ښار د وېش او په کابل کې د افشارو، چنداولو د جګړو او دارالامان د مانۍ د تباهۍ پېښو ته جګړه ماران په دندو وګومارل شول.

که د علت او معلول تیوري مطالعه شي (Rational Theory) نو د دې تیورۍ له مخې د هرې بدمرغۍ د له منځه وړلو لپاره د بدمرغیو د علت له منځه وړل لازمي دي، نو د شمالي ټلوالې د ځان غوښتنې، سیمه ییزې استخباراتي جګړې او د قومي تعصباتو پایله وه چې طالب راپیداشو.(Milgrom, ۲۰۰٤)

طالب د ټوپکمارو، چورواکو، زورواکو، پاټکسالارانو په خلاف ولسي- غبرګون و چې د څو اونیو په پایله کې یې د شمال ټلوالې ګڼ جګړه مار تر کولابه ورسول.

د همدې بدبختیو پایله دا شوه چې افغانستان له نوي یمې لسیزې راهیسې ورځ تر بلې په قومي، ژبني او سمتي وېش کې بند پاتې دی. ورځ تر بلې افغان ځوانان په قومي بحثونو کې را ښکېلېږي، ګڼ ملي بهیرونه، ملي ارزښتونه او ملي پلانونه د قومي تپکه دارانو تر برید لاندې راځي او په لوی لاس قومي تعصباتو ته لمن وهل کېږي.

د ټلوالې د ګڼو سپین سترګو مشرانو په ملاتړ په وروستیو کې د افغان هویت په خلاف د غبرګ پورته کول وو، ان په ځینو بحثونو کې یې د افغانستان په نوم بحثونو ته لار اواره کړه. په ملي ترمنیالوژۍ باندې یې ملنډو وهلو ته زړه ښه کړ، په ځینو مواردو کې یې بدلون ته چنې ووهلې، ملي اردو، ملي پولیس او ملي امنیت یې قومي کړل. ګڼ لنډغر، نالوستي کسان، ماشیني جنرالان یې د دې بنسټونو د سپکولو لپاره په ډېرو مهمو تشکیلاتو کې په دندو وګومارل.

له دې امله، که افغان ځوانان په ځیرکۍ سره دې بحثونو ته پام ونه کړي، له قومي، ژبني او سیمه ییزو بحثونو ملي بحثونو ته مخه نه کړي، دا به د ټلوالې ګڼو مزدورو، جاسوسو او پردیپالو کسانو ته زمینه برابره کړي چې دوی لا نور ځواکمن او غوښن شي او د خپلو بادارانو د مرحمت وړ وګرځي.

د کابل وروستۍ پېښې، د تېرې یوې لسیزې نامعلومې جګړې په لوی لاس د ټلوالې ګڼ کسان قومي کوي، دوی پوهېږي چې د دوی شته، ځواک او کاذب جوړښتونه نور تر برید لاندې دي او نړۍ نورو د دوی مخکې والي ته د پای ټکی ږدي. دوی نور په

نړیوالـو، سـیمه ییـزو تعـاملاتو کـې ځـای نـه لـري، دوی یـو ځـل بیـا قومي سیاسـتونو تـه مخـه کـړې، هـر څـه تـه د تاجـک، هـزاره او نـورو تـر عنیکو لاندې ګوري.

پـه تېـره یـوه لسـیزه کـې چـې هلمنـد هـره ورځ پـه اور کـې سـوزېده، کونړونـه چـور کېـدل، پکتیکـا رژېـده، کنـدهار ژړل، یـوه ورځ هـم د ټلـوالې ټوپکیـانو خپلـه اندېښـنه راغبرګـه نـه کـړه. یـوه ورځ یـې هـم نـړۍ پـه دې تورنـه نـه کـړه چـې پـه هملنـد کـې ولـې بېګنـاه افغانـان وژل کـېږي، خـو نـن چـې پـه کابـل کـې بریـد کېـږي، پـه بدخشـان کـې جګـړه کېـږي، پـه بلـخ کـې بریـد کېـږي، دا ټوپکیـان د دې پـر ځـای چـې لـه ملـت سره غمـرازي وکـړي، ملـت تـه ډاډ ورکـړي، د جګـړې خـلاف غـږ پورتـه کـړي، دوی د شـمال د سـاتلو، د خپلـو سـیاسي تشـکیلاتو د پړسـولو او پـه لویـه کـې د شخصـي- ګټـو پـاللو تـه کـار ویـل دي.

ځوانـان، روڼ انـدي او رسـنۍ بایـد د دې بلواکـو اصـلي څېـرې را برسـېره کـړي، دوی وننګـوي او د دوی لـه شـومو پلانونـو پـرده پورتـه کـړي، د ملـي یـووالي، د جګـړې خـلاف او د سـولې، ټیکـاو د حتمـي کېدو لپاره پـه ګډه مبارزه وکړي، همدا مو د خلاصون لار ده.

یا رب توفیق!

د ټلوالې په خېټه درد دی

د جمعیت اسلامي اساس په قومي سیاستونو ولاړ دی. د دې ګوند پخوانی مشر- سره له دې چې دیني عالم و، د تعصب، قومي سیاست او توکمي چلند په بدو پایلو ښه پوهېده، خو د خپلو ټیټ رتبه جګړه ماراو تر فشار لاندې، دې ته اړ شو چې د کمونیستي رژیم په وړاندې د قومي سیاست په خپلو د کابل په سقوط او قومي جګړې په پیل لاس پورې کړي.

د نویمې لسیزې تر ټولو خونړیو جګړو مخکښ جګړه ماران د جمعیت له ډلې څخه وو. دوی د کابل ښار په ځانګړې توګه له هزاره توکمو سره په جګړه کې اوسني افشار، خوشال خان، دهمزنګ، څلورمه او دربیمه کارته، لوټه، لوټه کړل. د دارالامان ړنګه ماڼۍ د همدوی د خپلمنځیو جګړو له شرمه ډک ژوندی تاریخ دی.

د ټلوالې په ګېډه کې هغه وخت درد پیدا شو چې طالبانو یې په وړاندې په کابل ۱۹۹۵ کې جګړه وکړه، سره له دې چې د ایران، روس او ګڼو نورو سیمه ییزو قوتونو لخوا تمویلېدل ویې نشوای کړی چې ځانونه په کابل کې تم کړي.

د کابل له پرېښودو وروسته تر کولابه وځغلول شول. د نویمې لسیزې د ګېډې درد یې د بي دوه پنځوس الوتکو د بمبار په

ګولیو ورک شو. د امریکا او ناټو راتګ د جمعیت ګوند په ګېډه کې نوې هوا وچلوله. دوی یو ځل بیا د خپلو قومي تعصباتو له مخې په زرګونه پښتانه د باګرام، ګوانتانامو او خپلو پټو بندیخانو خوراک کړل. دوی د امریکا دې غوښتنې ته چې د افغانستان نوی مشر- باید پښتون وي، له ځواب ویلو ډډه کوله، خو کله چې پوه شول چې چاره نه لري، په حامد کرزي یې لاس کېښود.

د جیمز ډبیزن کتاب (له طالبانو وروسته دولت جوړونه)[٤٤] د حامد کرزي په انتخاب د ټلوالې او د ایران له هوکړې وروسته د ګومارنې مهر وهي. ټلوالې د همدې کتاب پر بنسټ فکر کاوه چې حامد کرزی یو بې ارادې پښتون دی چې قومي ملاتړ یې کمزوری، په جګړه کې مهارت نه لري، له مزاجه ډارن او غلی دی، نو دوی به وکولای شي په اسانۍ سره خپلې ټولې دسیسې- په افغان خاوره عملي کړي.(Dobbins, ۲۰۰۸)

د حامد کرزي په اړه د ټلوالې وړاندوېینه سمه وخته، دوی د کرزي په دوره کې وکولای شول چې ولسوالۍ په ولایت بدله کړي، بېسواده مارشال کړي، خرکار میلیونر کړي او خپل تر ټولو احمق کسان د ګران افغانستان د سفارتونو بې پوښتنې واکداران

[٤٤] After The Taliban: Nation Building د جیمز ډبین کتاب دی چې ما (ځلاند) پښتو ته را ژباړلی دی، دا کتاب خورا مهم دی، ځکه چې کتاب د امریکا د دیپلماتیکو فعالیتونو کرونولوژي وړاندې کوي، په دې مانا چې امریکا د یولسم سپتامبر له پېښې وروسته همزمانه د افغانستان له ګاونډیو او کور دننه له د طالبانو له مخالفینو سره د نظامي او ملکي مرستو دیپلماتیکه هڅه پیل کړه، چې ددې هڅو مخکښ مسول کس جیمز ډبیزن وو. په کتاب کې د بون د پروسې د پیل او ترسره کیدو کره معلومات وړاندې شوي دي چې څنګه د سیمې هېوادونو په ځانګړې توګه ایران د شما لي ټلوالۍ مرستې ته را ودانګل او امریکا له ایران سره څنګه د افغانسان د یرغل نقشه عملي کړه.(Dobbins, ۲۰۰۸)

کړي، خو دا چې هر څه خپل اصل ته را گرځي، نو دوی هم سره له دې چې اوږدې ږيرې يې را لنډې کړو، پکول يې په پيک داره خولۍ بدل کړ، سپين کالي يې په لوکسو دريشيو وپسولل، خو خپل خوی، عادت او ځان يې بدل نشواى کړى، د دوی د لنډغرۍ خوی همداسې لنډغر پاتې شو.

په شپاړسو کلونو کې يې، د افغان ولس زړه او دماغ خپل نه کړ، ان پخپلو منځو کې په ډالرو، مالي، اداري او اخلاقي فساد، چوړواکۍ، استخباراتي لوبو کې يو دبل پر وړاندې ودرېدل. دوی د تاجکستان هغه کوڅې چې يو وخت د دوی پټنځايونه وو، د خپل هوس ښکار کړې.

دوی د لوېديځ له هرې مرستې، لاسنيوی د ځان په گټه استفاده وکړه، وطن ترې پاتې شو. گيري شيرون (First In[٤٥]) په خپل کتاب کې د پنجشير د اوسني والي عارف سروري (سروري د کرزي په دوره کې د ملي امنيت لومړنی رئيس وگومارل شو) په اړه ليکي چې زموږ هليکوپټر تېلو ته اړتيا لرله، موږ ۲۰۰۰۰ ډالره سروري ته ورکړل چې له تاجکستان څخه موږ ته تيل وپېري، خو هغه له ډالرو سره ورک شو.(Scheron, ۲۰۰٦)

---

٤٥ First In: An insider's Account of How The CIA Spearhead the War on Terror in Afghanistan دا کتاب هم پښتو ژباړل شوی دی، چې په پښتو کې نوم سي ای اې په پنجشير کې ورکړل شوی دی. دا کتاب د نيويارک د سپتامبر يولسم دوزره لومړي کال وروسته د امريکا د نظامي يرغل کيسه کوي چې څنگه يې په پنجشير او شمال کې د ټلوالې له قومندانانو سره پټه معامله وکړه، هغوی ته يې ډالر ورکړل، وسلې يې ورکړې او د نظامي يرغل کيسه يې عملي کړه. ددې کتاب لوستل څوانانو ته حتمي دي.

گیـري شـیرون وایـي چې پـه ۲۰۰٦ کـې افغانسـتان تـه پـه چکـر راغلـم، خـبر شـوم چې سروري د مـلي امنیـت رئـیس شـوی، سـخت خپـه شـوم، وایـي مـوږ یـوه سـتره پېچلـې جګـړه د دې لپـاره وکـړه چې په یو ولس، غل چورواکي حاکم کړو.

د ګیـري شـیرون کتـاب پښـتو تـه ژبـاړل شـوی (سـی ای اې پـه پنجشـیر کـې)، دا کتـاب د لـس میلیونـه نغـدي ډالـرو د وېش راز هـم را سپړي چې فهـیم، بسـم الله خـان، عطامحمـد نـور، عبـدالله تـه یـې نغـدي ورکـړې دي. پـه دې کتـاب کـې د ټلـوالې پـه اړه دا هـم لیکـل شـوي چـې دوی لـه امریکـا سره د تـړون خـلاف چـې کابـل ښـار تـه بـه نه ننـوزي، ننوتـل، پـه دې توګـه یـې پـه کابـل ښـار کـې چـور، فساد تـه لاره اواره کړه.(Scheron, ۲۰۰٦)

د ټلـوالې پـه اړه یـو بـل بحـث د Militery Technical Agreement (MTA) د بدمرغــه تــړون لاســلیک کــول دي، دا تــړون د یــونس قــانوني چــې د کورینــو چــارو وزیــر و او عبــدالله چــې د بهرنیــو چــارو وزیــر و لاســلیک کــړ. د دې تــړون پــه اســاس دې تــش پــه نــوم مجاهـدینو امریکـا، نـاټو او بهرنیـو پوځیـانو تـه رسـمي اجـازه ورکـړه چې دوی کــولای شي د افغانــانو کورونــو تــه ننــوځي، تــلاشي وکــړي، افغانـان پرتـه لـه محـاکمې، خـارنوالۍ بنـدیان کـړي، پټـې بنـدیخانې ولـري، افغانـان ګوانتانـامو کـې بنـدیان کـړي، پـه دې توګـه یـې پـه رسـمي توګـه د ځـان د غلامـۍ تـړون لاسـلیک کـړ، یـو سـتر هېـواد، یـو ویاړلی ملت یې په تاریخي شرم کې را ښکېل کړ.

د ټلـوالې پـه ګېـډه کـې درد لـومړی ځـل نـه دی، تـل چـې د مـلي پروسـو بحـث راغلـی، د دې ډلـې پـه ګېـډه کـې د نـامعلوم بـاد لـه شـته

والي کړیکه وتې ده. د تاکنو په لومړي پړاو کې د قانوني په ګډه کې درد پیدا شو، د ۲۰۰۹ په تاکنو کې د ډاکتر عبدالله ګیډې باد ونیو چې د امریکا تر سفارته خبر ورسېده، د رابرټ ګیټس کتاب (Duty[٤٦]) یې کیسه ښه په زور او زېر لیکلې چې ځنګه عبدالله له ایکنبېري وغوښتل څو کرزی اړ کړي چې له عبدالله سره ګډ حکومت جوړ کړي، خو کرزي دا ځل د تېرو سهوو په څېر د ګناه له تکرار څخه لاس په سر شو.

کرزي مقاومت وکړ، پنځه کاله د عبدالله په ګېډه کې باد بند پاتې شو، ټلواله په سخت عذاب اخته شوه، خو دا چې حامد کرزي له ملي مصلحت کار اخیست. تل یې د ټلوالي ناز په سر وړی او په دې توګه یې دوی خوشاله وساتل. (Gates, ۲۰۱٤)

د ولسمشرۍ درېیم ځل ټاکنو کې یو ځل بیا د چور، زور او پردیپالنې کربښې را کارېلي. په دې توګه یې بې ارادې، ځانخوښې، ورځچارې ډاکتر غني اړ کړ چې د ملي یووالي تر نامه لاندې د ملي نفاق حکومت جوړ کړي. د دې حکومت په راتلو د ټلوالي ګڼ ورک کسان له خپل غارونو را ووتل او د هېواد په سیاسي لوبو کې یې چور ته کار ووایه.

دا ځل د ټلوالې د ګېډې د درد ستر لامل د ګلبدین حکمتیار راتګ و. حزب اسلامي چې له کلونو راهیسې له حکومت سره د معاملې تمه لرله، کوښښ یې کاوه چې له اوارو غرونو د ښار ماڼیو ته لار پیدا کړي، د ګران وطن په سیاسي هلو، ځلو کې د خپلو سیالیو جهادي ګوندونو غونډې برخه واخلي، پرته له دې چې د

---
[٤٦] (Gates, ۲۰۱٤)

ملي یووالي حکومت ورته شین څراغ ورکړي، په لغمان کې یې ظهور وکړ.
د حکمتیار ظهور د جمعیت د غروب دلیل وګرځېده. عطامحمد نور وکوڼچیده، صلاح الدین رباني شور جوړ کړ، امرالله صالح په ناصالحو کارونو لاس پورې کړ، او په دې توګه د ټلوالې د ګېډې درد په چیغو بدل شو.
د جمعیت اسلامي وروستی دریځ د همدې سولې، د حزب اسلامي د ځواکمن ظهور او په لویه کې د ملي یووالي د حکومت کمزوري جوړښت، د غني د نا اتکله سیاسي هلو ځلو، وچ طبیعت دې ته اړ ویستل چې دوی نور تصمیم ونیسي- چې یا به کولاب ته ځي او یا به هر څه چې د افغان ولس غوښتنه وي هغه به مني.
جمعیت اسلامي په دې پوهېږي چې نور نړۍ له ګران وطن څخه د جنګ ټغر را ټولوي، سوله به کېږي، غله چوروا کي او پردیپال به د ولس په محکمه کې ځواب وایي او په دې توګه به حق، حقدار ته رسېږي. له همدې ازموینې څخه په وېره کې، د ټلوالې ګڼ کسان د ګېډې په شدید درد اخته ګرځي.
که افغان ولس بیداره نه شي، که ځوانان یو بل ته لاس ور نکړي، د ملي یووالي د حکومت بدیل ته لار اواره نه کړي، لري نه ده چې تاریخ دا ځل یوازې په ټلوالې نه بلکې په ټول افغان ولس تکرار شي.
یا ربه توفیق

ټرمپ، نړۍ او افغانستان

د ټرمپ بریا ټوله نړۍ حیرانه کړه، د یوویشتمې پېړۍ د پیل سیاستونه لکه چې د شلمې پېړۍ د پیل په څېر په ملتپالو باورونو ولاړ دي. د نرېندرا مودي بریالیتوب په هندوستان، د ویلادي میر پوتین محبوبیت په روسیه کې او د ډېویډ کیمرون ماته په انګلېستان کې ټول د ملتپالو سیاستونو د را ټوکېدو پیل بلل کېږي.

د ټرمپ بریالیتوب ګڼ دلایل لرل چې تر ټولو مهم یې د امریکا د ملتپالنې (نشنلېستي[٤٧]) شعارونو له مخې ګڼل کېږي. د امریکا ګڼې ستونزې لکه کور د ننه د لږکیو ځواکمنېدل د سپین پوستو امریکایانو په پرتله، د کورني اقتصادي ځوړ، له امریکا بهر د امریکا د ناکامو پوځي ماموریتونو زیاتوالی او همدارنګه د اوباما د ناکامو سیاستونو پایله ګڼلی شو.

ټرمپ په اخلاقي لحاظ د امریکا د غالب اخلاقي نظر (د برېنډوالي د ملاتړ، د همجنسبازانو د ملاتړ، له ښځو څخه د لولکو او د هوس لپاره د استفادې د کلتور د عامولو) استازیتوب کوي، د ټرمپ نظریات د ښځو په هکله نړۍ او ګڼ امریکایان حیران کړل

---

[٤٧] نشنلیزم (Nationalism) د ګوګل ژباړن له مخې : خپلو هېوادنیو ګټو ته د افراط تر حده ژمن پاتې کېدلو ته وايي.

کله يې چې په يوه وينا کې د ښځو په اړه خپل نظريات وړاندې کړي وو، داسې برېښېده چې نور نو ټرمپ په امريکايي ټولنه کې ځای نلري.
د امريکا د نيم نفوس (ښځو رايه) ترې واخيستل شوه او په دې توګه به ټرمپ ټاکنې وبايلي، خو اوس د ټرمپ بريالیتوب په دې مانا دی چې د امريکا نيم نفوس (ښځو) هم د ټرمپ د شهوت او بربنډوالي ملاتړ کړی دی.

په نړیوال سیاست د ټرمپ اغېز!

د ټرمپ پـه راتـګ سره پـه نړیوالـو سیاسـتونو کـې ګڼـو بـدلونونو تـه لار اوارېـدی شي، دا ځکـه چـې ټرمـپ د جمهـوري غوښـتونکو د نومانـد پـه توګـه سـپینه مـاڼۍ تـر خپلـې ولکـې لانـدې راوسـته، خـو د دې تـر څنـګ جمهـوري غوښـتونکو د سـنا او کـانګرېس دواړو خونـو اکثریـت چـوکۍ هـم ګټلـې دي چـې پـه دې توګـه بـه د ټرمـپ حکومـت د تګـلارو د بـدلون او د نـوو تګـلارو د جوړېـدو غښـتلی او ځـواکمن ملاتړ له ځان سره ولري.

د کـانګرېس او سـنا کـردار د امریکـا پـه کورنیـو او بهرنیـو سیاسـتونو کـې ډېـر روښـان دی چـې د دې دواړو خونـو ملاتـړ بـه د ټرمـپ د بـدلون راوسـتلو لـه تګـلارې سره غښـتلې مرسـته وکـړي. لـه ولادي مـیر پـوتین سره د ټرمـپ نـژدې اړیکـې کـولای شي، د امریکـا او اروپـا پـه اړیکـو اغېـز ولـري، د سـوریې جګـړې پـه پـای تـه رسـولو کـې مرسـته وکـړي او د داعـش پـه خـلاف د امریکـا او روسـیې د ګـډو هلـو ځلـو پـه نژدېوالي کې همکاري وکړي.

ټرمـپ وار د مخـه پـه خپلـو ټـاکنیزو مبـارزو کـې ویـلي وو چـې دی بـه لـه روسـیې سره د داعـش پـه ځپلـو کـې لاس پـه کـار شي. دا نژدېوالی به د اروپـا او امریکـا پـه اړیکـو هـم نېـغ پـه نېغـه اغېـز ولـري. د ټرمـپ د دې نظـر لـه مخـې بایـد د نـاټو غـړي هېوادونـه د نـاټو د

جوړښت، تینګښت او غړیتوب لپاره فیس (مالیه) ورکړي وار د مخه یې اروپا په اندېښنه کې اچولې چې د ټرمپ راتګ به د اروپا او د ناټو د غړو هېوادونو یا تر ډېره بریده د اروپا تر منځ اړیکې خړې پړې کړي.

ټرمپ ایران ته هم ګواښ کړی چې هېڅکله به اجازه ورنه کړي چې د اتومي وسلو خاونده شي. همدارنګه له ایران سره د اوباما د اداري د اړیکو د نژدیوالي خلاف دی، کېدای شي د ټرمپ په راتګ سره په ایران بندیزونه سخت شي، د ایران او امریکا تر منځ اړیکې ترینګلې او د متخاصمي (جګړېیزې ډیپلماسۍ[48]) ډیپلماسۍ ډول خپل کړي.

ټرمپ د خپلې ملتپالې تګلارې له امله له نرېندرا مودي سره ورته سیاستوال پرتله کېږي. له هندوستان سره د ټرمپ اړیکې کېدای شي له هر بل وخت نژدې او دوستانه پاتې شي، دا به د چین او امریکا او همدارنګه د امریکا او پاکستان په اړیکو نېغ په نېغه اغېز ولري. د دې اړیکو له لارې کېدای شي د هندوستان د اقتصادي پرمختګ، په سیمه کې د سیاسي تګلارو د پیاوړتیا او برلاسۍ لوري ته لار اوار کړي.

ټرمپ او پاکستان!

د ټرمپ راتګ له هر بل هېواد پاکستان ته ډېر خطرناک ثابتېدای شي، د افغانانو لپاره دا ښه زېری دی چې ټرمپ غواړي پاکستان

---

[48] په بهرني سیاست کې چې کله سیاسیون د ریالیزم تیوري ته ژمن پاتې شي نو دوی بیا په نړیوال ډګر کې د زور او ځواک له لارې خپلې ملي ګټې خوندي کوي، د ټرمپ بهرنۍ تګلاره د همدې تیوري پر چورلیز را څرخي.

رښتیني سیاست ته اړ کړي. وار د مخه ټرمپ ویلي چې دی به پر پاکستان نظامي مرستې بندې کړي.

له پاکستان څخه به له دې کبله اتومي وسلې واخلي چې د ساتلو وړتیا یې نه لري. همدارنګه یې پاکستان د ترهګرۍ په ملاتړ تورن کړی چې پاکستان باید له خپل دوه رنګه منافقانه سیاست څخه را وګرځي کنه د ترهګرۍ د ملاتړو هېوادونو په نوملړ کې به یې شامل کړي او بندیزونه به پرې ولګوي.

په پاکستان کې یې د ترهګرو پر خلاف د بریدونو ګواښ هم کړی چې که له پورته یاد شوو ګواښونو څخه یو هم د پاکستان په وړاندې عملي کېږي دا به د پاکستان په کورني او سیمه ییز سیاست بد اغېز وښندي.

پاکستان به سر له اوسه د خپلو تګلارو په اړه د بیاکتنې کمېټې کېنولي وي، څو د امریکا غوښتنو ته مثبت ځوابونه پیداکړي. پر پاکستان د ټرمپ فشار کولای شي، افغان لورې سولې او سلا ته اړ کړي. د ټرمپ د وینا له مخې افغانستان کې دولت جوړونه د امریکا دنده او لومړیتوب نه دی.

له دې امله که ټرمپ د افغانستان د پرېښودو پرېکړه کوي کېدای شي د سولې د بریالیو هلو ځلو هڅو ته اوږه ورکړي چې دا به تر ډېره د افغان سیاسیونو، په ځانګړې توګه په جګړه کې د ښکېلو خواو ترمنځ د مثبتو اړیکو او د سولې د ولسي- هلو ځلو په پایله کې امکان منونکې وي.

ټرمپ له سوداګرۍ څخه سیاست ته اوښتی دی، ځکه خو تمه کېږي چې تر ډېره به یې سیاستونه په ګټې او تاوان ولاړ وي، د

عقدو پالل، د تاوان د قبمار سیاست او له ګډوډیو څخه د ځان په ګټه د استفادې د هلو ځلو تمه ترې نه کېږي.

د ټرمپ په راتګ سره ویل کېږي چې د جمهوري غوښتونکو په ګوند کې هم د تګلارې لوی بدلون ته اشاره کېږي. جمهوري غوښتونکی ګوند تر ډېره په کورني سیاست کې ناکام او کمزوری پېژندل کېږي، خو اوس داسې ویل کېږي چې کېدای شي د ټرمپ راتګ د دې ګوند تاریخي کلتو وربدل کړي.

له بهرني سیاست څخه کېدای شي جمهوري غوښتونکي سیاستوال په لومړي ځل په کور د ننه د اقتصادي پیاوړتیا، د ټولنیزو بدلونونو، د مالیاتو او د بیمې د سېستمونو د پیاوړتیا خواته خپل کاري تمرکز زیات کړي چې دا تګلاره به د نړۍ له ارامۍ، سوکالۍ او پرمختګ سره هم لویه مرسته وکړي.

ټرمپ او افغانستان!

د ټرمپ د سیاسي تګلارو د بدلونونو لومړنۍ بڅرکې کېدای شي د ۲۰۱۷ کال له منځ څخه را برسېره شي، څو د یوې هر اړخیزې څېړنې او کاري ډلې په راتګ سره د دې بدلونونو د سم سمي لپاره لاس په کار شي، خو که د ملي یووالي په حکومت کې د غني او عبدالله تر منځ د اختلاف یا کړکېچ کومې لویې بېلګې را وړاندې شي.

د دوی اختلاف دې ته اړتیا پیدا کړې چې امریکا دې په کې منځګړیتوب وکړي، کېدای شي د ټرمپ د ادارې له سخت او غوسه ناک غبرګون سره مخ شي. د حکومت د بدلون، د مخکې له وخته ټاکنو د ترسره کولو، د لویې جرګې د رابللو او د سولې په

پایله کې د لنډمهالي حکومت د جوړولو غوښتنو ته مثبت ځواب ووایي.

هغه کسان چې غواړي په افغانستان کې د ملي یووالي د حکومت د ړنګولو بریالی هڅه وکړي باید د واشنګټن په لوري ژر تر ژره مخه کړي، د لابي پیل یې لا اوس لازمي دی. ټرمپ په خپلو سیاسي تګلارو کې د بدلونونو په اړه مثبت او جدي ښکاري چې له دې فرصت څخه ګټه اخیستنه به لازمي پایلې ولري.

د رهبرۍ په لور[49]

لیډرشپ یا رهبري په تیوریکه توګه په دري ډوله کېږي. لومړۍ د کومې لویې حادثې (Great Event Leadership) په ترځ کې ملت ځان ته مشرتابه ټاکي.

دویم د ملت د ساتنې لپاره د ملت خواخوږۍ کس ځان کې ځانګړنې یا ښکارندې روزي (Leadership Transformational) چې له مخې یې د ملت د یووالي او پرمختګ لپاره د مشرتابه تشه پرې ډکېږي او په دریمه تیوري کې ځینې کسان د مشرتابه د دندې لپاره خدای ورکړې ځانګړنې لري (Charismatic Leadership) چې د هغو له روزلو څخه په پای کې د یو اړین ملت د پیاوړتیا او سوکالۍ لپاره کار اخیستل کېږي.[50] (ځلاند، ۲۰۱۴)

اوس پوښتنه دا ده چې ایا افغان ملت (کم او زیات دېرش میلیونه کسان) هېڅ داسې کومه تاریخي پېښه په خپل معاصر تاریخ کې نه لرله چې له مخې یې ځان ته د باور وړ کس د مشر په توګه ګومارلی وای او یا دا چې په افغانانو کې داسې هېڅوک نشته

---

[49] ۰۵ Feb ۲۰۱٤

[50] Bass ۱۹۸۵ باس د رهبرۍ په برخه کې پورته ذکر شوي درې تیوریاني معرفي کړي چې په نړیواله کچه یې شهرت پیدا کړ، تر ډېره د همدې تیوریو له مخې د لیډرشپ بحثونه مطالعه کېږي. د همدې تیوري په محور زما چاپ کتاب لیډرشپ لوستلی شي.

چې له افغان روان ناورین څخه د وتلو لپاره په رښتینې توګه هلې ځلې وکړي او د مشر دنده ولري.

کېدای شي د ډېرو ملګرو ځواب منفي وي. موږ د سیمې او نړۍ په کچه تر ټولو له سترو ناورینونو څخه تېر شوي یو. په تېرو دریو لسیزو کې ګاونډیانو او د وخت ستر ځبر ځواکونو په بیا بیا پر موږ یرغل وکړ، سوپر طاقت (پخوانی شوروي) یې مات کړای شو.

ګاونډیان پخپلو طرحو او پلانونو کې په ګونډو شول. بل لور ته، ملت مو لا اوس هم له سختو کړاوونو، وچکالۍ، قحطۍ، ناروغیو، بې وزلۍ، نا امنۍ او بې کورۍ څخه ځوریږي. دا ټول حالات د لیډرشپ (رهبرۍ) د ټوکېدا او روزنې لپاره ډېر ارزښتناک ګڼل کېږي خو تر اوسه پورې موږ کې د باور وړ کوم کس پیدا نشو چې دا ملت له ورپېښو ستونزو څخه په بریالیتوب وباسي.

یرغلونه، جګړې، طبیعي افتونه (وچکالۍ، قحطي، زلزلې، توپانونه، سېلابونه او ساري ناروغۍ)، د ملي ارزښتونو په وړاندې ګواښ لکه اسلام چې د افغانانو ملي ارزښت دی. ملي یووالی او داسې ډېر نور عوامل دي چې ملت د یو کس تر مشرتوب لاندې را یو ځای کوي او په دې توګه ملت د نوموړې جګړې، یرغل، طبیعي افت او نورو کړکېچونو څخه ځان پرې باسي.

موږ افغانانو ولې ونشوای کولای چې یو ملي مشر- ولرو؟ ایران د خپل ملي ارزښت د شیعه یېزم پر وړاندې د شاه د منفي افراطي دریځ په خپله دې ته مجبور کړل چې د ایت الله خامنه یې تر چپنې لاندې سره راغونډ شي. هندوستان د انګلېستان د استعمار او د خپل هېواد د ملي ارزښتونو - ملي زېرمو او اقتصاد ساتنې

لپاره د یو ډېر خوار ځواکي او کمزوري کس لوی گاندي تر سیوري لاندې یو ځای شول او خپل ملت یې د نړۍ د سترو سیالانو په ډله کې ودراوه.

پاکستان د انگرېز خوښې محمدعلی جناح تر نامه لاندې چې د اسلام د مذهب تر شعار لاندې یې لس گونه میلیونه پنجابیان یو ځای کړل او له نه موجوده هېواد څخه یې یو نوی هېواد په یوه ملي روحیه سمبال جوړ کړ، نو ولې مونږ افغانان ونشو کولای چې د یو مشر په توگه خپل تاریخي ټاټوبی یوگونی او سیال وساتو؟

لاملونه به یې ډېر وي، خو تر ټولو ستر لامل یې په ملت او د گاونډیانو په لاس وهنو پورې تړلی دی. زمونږ تش په نامه مشرانو په لوی لاس پاکستان او ایران او نورو گاونډیو هېوادونو ته زمینه برابره کړه چې د ملت دا لویه اړتیا پخپلو استخباراتي لابراتوارونو کې د ځان په گټه جوړه او تمامه کړي. ملت پرې بې باوره کړي او د همدې بې باورۍ او د مشرتابه د وېشنې له مخې یې نه یوازې زمونږ تر منځ مشران ووېشل بلکې ملت یې هم په قومونو، سمتونو، ژبو او مذهبونو ووېشه.

د مشرتوب لپاره تر ټولو ستره ځانگړنه رښتینولي گڼل کېږي چې دا بیا خپله د ملت باور په مشر-را ټوکوي. داسې ښکاري چې په تېرو څو لسیزو کې مونږ نه داسې کوم مشر-پیدا کړ چې باور پرې وکړو او نه داسې مشر-پیدا شو چې رښتینی وي. د پیغمبر علیه السلام او د هغه د صحابه کرامو په ژوند او اخلاقو کې د لیډرشپ یا مشرتابه تر ټولو سترې او مهمې ځانگړنې ډېرې جوتې وي.

هغه علیه السلام مخکې له دې چې په پیغمبرۍ مبعوث شي په خلکو کې د امین او رښتینې په توګه پېژندل کېده، همدا ځانګړنه وه چې د هغه په خبرو او کړنو د هر چا باور راته او له هغه څخه یې ملاتړ کاوه او بیا وروسته یې د همدې باور له مخې په هغه ایمان راووړ او د هغه په وړاندې یې د هر ډول قربانۍ او امر منلو ته حاضر وو.

دا یو منل شوی حقیقت دی کوم ملت چې مشر نه لري، هغه ملت وېشل کېږي، له ماتې او ستونزو سره مخ کېږي.

زموږ د تېرو درېیو لسیزو ماتې یو ستر لامل د مشر نه موجودیت دی. افغانانو چې هر بدلون ته لبیک او خوښي ښکاره کړې ده، لامل یې همدا دی چې کېدای شي دا بدلون د افغانانو همدا ارمان ور پوره کړي او له تېرو جنایتکارانو څخه ورته خلاصون ورکړي.

خو له بده مرغه چې نه نوي مشر خپل مسولیتونه پېژندلي او نه هم ملت دې اړتیا ته د خپلې ارزښتناکې او مهمې اړتیا په سترګه کتلي څو یې خپل مشر د ملي ګټو او واکمنۍ د ساتلو لپاره اړ کړی وي.

نن افغانان هر څه لري، د ولسمشر کرزي په قول شپږ زره میلیونه ډالره ملي نغده پانګه، د امریکا د کانونو پېژندنې د ادارې او څېړنې له مخې د شاوخوا درېیو تریلیونو ډالرو په بیه طبیعي زېرمې، د سیاستوالو په اند تېرې، ورې او مجبور ملت او همدارنګه د نړیوالو ملاتړ، خو یو شی چې نلري او هغه باید افغانان خپله را پیدا کړي هغه د مشر موجودیت دی.

تـر هغـې چـې دا اړتیـا مـونږ افغانـان پخپلـه حـل نـه کـړو، هېڅـوک او هـېڅ شـی نـه شي کـولای زمـونږ شـته سـتونزې اوارې کـړي او مـونږ لـه روان نـاورین څخـه بریـالی وبـاسي. کـه اوسـنی حاکمـه ډلـه غـواړي خپـل تـاریخي مسـولیت اداء کـړي نـو بایـد افغـان ملـت د مشر۔تابه تشـه د یـو رښـتینې افغـان پـه واسـطه ډکـه کـړي او د دې کـار لپـاره رښتینولي شرط ګڼل کېږي څو د خلکو باور په ځان پیدا کړي.

مـونږ لا هـم د دې کـار د تـرسره کولـو لپـاره وخـت لـرو ، کـه خـدای مـه کـړه دا ځـل مـو د مشر۔ د ټـاکلو او پیـداکولو اړتیـا تـه پـه کمـه سـترګه وکتـل او د دې سـتونزې د اوارې لپـاره مـو جـدي کـار ونکـړ، کېـدای شي پـه یـو دایمـي وېشـلي ملـت بانـدې بـدل شـو چـې را ټولـول بـه یـې بیا ډېر سخت کار وي.

د افغانستان پر سر د امریکا او ایران پټې خبرې[۵۱]

په نړۍ کې هر هېواد د خپلو ملي ګټو د ساتلو لپاره له خپلو سرحدونو څخه د تېرېدو او د نورو د سرحدونو تر ړنګولو مزل وهي.

د همدې تګلارې له مخې امریکا او د ناټو غړي هېوادونه هم له خپلو سرحدونو زرګونه کیلومتره لرې افغانستان ته راغلل چې وکولای شي خپلې ملي ګټې او ملي سالمیت خوندي کړي. هغه جګړه چې القاعدې غوښته د اروپا او امریکا په وچو کې یې ترسره کړي، د امریکا او ناټو د غړو هېوادونو د ستراتیژیستانو د هوښیارانه پلانونو له مخې د افغانستان تر پولو پورې محدوده پاتې شوه.

افغان ملت چې ځانته یې خپلې ملي ګټې نه دي تعریف کړې او نه هم په تېرو درېو لسیزو کې په دې توانېدلی، داسې مشر- یا مشران پیدا کړي چې د هېواد ملي ګټې او سالمیت ورته وساتي د امریکا او د هغه د ملګرو هېوادونو لپاره د جګړې او ستراتیژیکې لوبې تر ټولو ښه ډګر ګڼل کېږي.

له همدې تشې څخه په ګټه اخیستنې ایران، پاکستان، روسیې، چین، هندوستان او د منځنۍ اسیا هېوادونه په لوی لاس د افغانستان د سیاسي جوړښت تر ټولو غښتلي لوبغاړي وګڼل شول

---

[۵۱] January 8th, ۲۰۱۳

او د بُـن پـه لـومړنۍ غونـډه کـې د همـدې هېوادونـو پـه غوښـتنه یـو کاواکه سیاسي جوړښت برابر شو.

سیاسي جوړښـت (یـا سـهامي شرکـت بربرېـدلو) ګټـې یـوازې او یـوازې امریکـا او د هغـه ملاتـړو هېوادونـو تـه وې چـې د سـیمې لـه ډلـې یـې زیـاتې هغـه بیـا ایـران او پاکسـتان تـه ورسـېدې. دا چـې پاکسـتان څنګـه لـه دې تګـلارې څخـه مـخ واړاوه او ولـې د نـوي افغـان حکومـت پـه خـلاف را پورتـه شـو، بېـل بحث دی چې په راتلونکی کې به وشي. (Dobbins, ۲۰۰۸)

د ایران کړنې

د سـپټمبر لـه یوولسـمې پېښـې وروسـته د افغانسـتان پـه سـیاسي برخلیـک کـې د ایـران ښـکېلتیا د امریکـا لپـاره لـه لومړیتوبونـو ګڼـل کېـده، ځکـه امریکـا پـه دې بـاور ده چـې ایـران د افغانسـتان پـه سـیاسي او امنیتـي ټیکـاو کـې لکـه د پاکسـتان پـه څېـر ډېـر سـتر کردار لوبوي.

د سـپټمبر د یوولسـمې لـه پېښـې وروسـته، امریکـا د افغانسـتان او د سـیمې د هېوادونـو مطالعـه او څېړنـه پیـل کـړه، چـې د خپلـې راتلـونکې لـوبې لپـاره ملګـري او دښـمنان پـه ګوتـه کـړي. د همـدې څېړنـې پـه پایلـه کـې امریکـا دې پـایلې تـه ورسـېده چـې ایـران د طالبـانو د رژیـم سـخت مخـالف دی، نـو ځکـه د ترهګـرۍ پـر وړانـدې پـه جګـړه کـې ایـران د امریکـا د یـو نـږدې ملاتـړي پـه توګـه استعمالېدای شي.

دواړو د طالبـانو او القاعـده مخالفـت کـاوه او د شـمالي ټـلوالې ملاتـړ یـې کـاوه. لـه طالبـانو سره د ایـران اختلافـات ډېـري ریښـې لـري.

طالبان او القاعده سني مذهب تـه گروهمن وو او ایران دوله شیعه ګان د سنیانو سخت مخالف دي. شیعه ګان د مذهبي تړاو له مخې له ایران څخه مرستې تر لاسه کوي.

کم ترکمه د افغانستان ټولو دري ژبو جنګسالارانو له ایران څخه مرستې تر لاسه کولې. د لومړي بُن له غونډې د مخه په نیویارک کې د امریکا د وخت د بهرنیو چارو وزیر کولن پاول او د ایران د بهرنیو چارو وزیر کمال خرازي سره ولیدل.

د نوموړي د لیدلو لپاره د ایران د بهرنیو چارو وزیر ته یوه لیکل شوې بیانیه ورکړل شوه چې په نوموړې وینا پانه کې دغه وزیر پخپله خوښه ځینې کلمات ور اضافه کړي. په دې اړه جېمز ډوبین پخپل کتاب (له طالبانو وروسته - د افغانستان ملت جوړونه) کې لیکي، خرازي د غونډې په پیل کې خپل قلم ور واخیست او د خپلو خبرو په پانه کې یې دا جمله زیاته کړه چې ایران له امریکا سره د ترهګرۍ ضد جګړې پر وړاندې ملاتړی دی او په تېره بیا ښه خپله غمرازي اعلانوي.

هغه دا جملې په خپلو خبرو کې هم یادې کړې. دې حقیقتونو ته په کتو د ایران او امریکا کومه دښمني چې په نړیوال سیاسي ډګر کې پرې شوخند وهل کیږي هسې د نړۍ سترګو ته د خاورو د شیندلو په معنا ده (کم تر کمه د افغانستان په موضوع کې) چې افغانان باید پرې تېر نه وزي. (Dobbins, ۲۰۰۸)

امریکا د خپلو ستراتیژیکو ګټو د تر لاسه کولو لپاره له پاکستان او ایران سره هر ډول تړون ته تیاره ده. هغه که د افغانستان د ملي ګټو او ملي سالمیت تر پښو لاندې کولو په معنا هم وي. په اوس

مهال کې د ایران او امریکا ترمنځ د غونډو بېلابېل راپورونه چې په هرات کې ترسره شوي او یا دا چې د امریکا د بهرنیو چارو وزیره ایران ته په پټ سفر تللې وه او هلته یې له ایراني چارواکو سره د افغانستان په اړه خپله اوږد مهاله ستراتیژي شریکه کړې د پام وړ خبرې دي چې باید افغان دولت ورته متوجه و اوسي.

ایران په افغان سوله او د افغانستان په راتلونکي کې د پاکستان په ډېر اغېز لکه د هندوستان په څېر اندېښمنه دی، ځکه ایران فکر کوي چې پاکستان به د سنی مذهبه طالبانو په ملاتړ د افغانستان په راتلونکي سیاسي جوړښت کې شیعه لږکي له نظره وغورځوي.

بل لوري ته ایران د شمالي ټلوالې د ملاتړي هېواد په توګه غواړي لکه د بُن په لومړنۍ غونډه کې چې د همدې ټلوالې غوښنه برخه یې په افغان حکومت کې ثابته کړه یو ځل بیا د همدې ډلې لپاره لابینګ کوي او د دې تر څنګ ایران په ځان کې دا زورویني چې که د دوی شرایط په افغان راتلونکي کې په نظر کې ونه نیول شي کولای شي د تورن اسماعیل خان، عطام محمد نور، بسم الله محمدي، قسیم فهیم او د ټلوالې د نورو ورته جنګسالارانو په مرسته جګړه او د مقاومت محاذ جوړ کړي. د ایران دا ټول ګواښونه د امریکا د ستراتیژیکو موخو سره په ټکر کې دي، له دې امله امریکا غواړي له ایران سره په یو جوړ جاړي کې پاتې شي او په دې توګه په افغانستان کې خپلې ملي ګټې لا هم خوندي کړي. (Scheron, ۲۰۰٦)

په تاسف سره چې په کور د ننه افغان حکومت کوم مصلحت خپل کړی، له مخې یې ونشوای کولای په بهرني سیاست کې هم ملي و اوسي او د مصلحت پر ځای ملي ګټو او ملي سالمیت ته لومړیتوب ورکړي، نو ځکه د افغانستان او سیمې په راتلونکي کې نشي- کولای د افغان ملت په ګټه برلاسې او بریالی سیاسي لوبه وکړي، چې ډېره د اندېښنې وړ خبره ده. د افغانستان په برخلیک داسې جوړ جاړی کولای شي د افغانستان ملي هویت له ګواښ سره مخ کړي.

حلاره

لکه څنګه چې افغان حکومت په دې وروستیو کې په طالبانو د بهرنیو غونډو بندیز لګولی، داسې باید له امریکا سره په نظامي تړون کې د ورته غونډو او پټو خبرو اترو بندیز هم ولګوي، که دا کار نشي- کولای دومره خو باید وکړي چې افغان حکومت هم باید د ورته غونډو برخه او ګډونوال و اوسېږي.

له دې پرته افغان حکومت باید له مصلحتي سیاست څخه پخپلې بهرنۍ او سیمه ییزې کړنلارې کې کار وانخلي، بلکې د ملي ګټو او ملي سالمیت پر بنسټ دې داسې بهرنۍ او سیمه ییز سیاست خپل کړي چې وکولای شي په کور دننه او بهر د افغان ملت ګټې خوندي کړي.

افغان حکومت باید د کابینې په اوسني جوړښت له سره غور وکړي -زورواکان او ټوپکیان باید له ۲۰۱۴ مېلادي کال څخه د مخه کمزوري او له دندو ګوښه کړای شي چې د دوی سیاسي حیثیت کمزوری کړای شي او په ورته حالت کې افغان حکومت

باید افغان سیاسي ډلې او لوړ پوړي چارواکي او زور واکان د سیمې د هیوادونو له اغیز او پټو معاملو څخه منعه کړي او هغوی تر جنایي او امنیتي څار لاندې ونیسي.

د افغانستان په بې ثباتۍ کې د امریکا کردار[۵۲]

امریکا د افغانستان په جیو ستراتیژیک موقعیت باندې له تېرو څلورو لسیزو راهیسې زړه بایللی. (Kleveman, ۲۰۰٤)

امریکا چې د افغانانو په مټ او وینو خپل تاریخي دښمن پخوانی شوروي (کمونېزم) ته ماتې ورکړه، نو د سیمې ټولې واګې (ښه او بد) یې د پاکستان په واک کې پرېښودل او خپله د عراق ماتولو او د منځني ختیځ د اېل کولو پر لوري ولاړه.

د پاکستان نظامي حاکم او د وخت دیکتاتور مشر- ضیاالحق د امریکا زړه په ځان رامات کړ او له هغوی سره یې د امریکا د ستراتیژیکو موخو د ترلاسه کولو لپاره له زړه هلې ځلې وکړې. د همدې خواخوږۍ او باور په تمه امریکا په ۱۹۹۲میلادي کال له عراق سره په جګړه کې کېووت.

د عراق په جګړه کې هم د پاکستان پوځ او همدارنګه د مجاهدینو تر عنوان لاندې ځینو افغان ډلو امریکا سره ښه له زړه مرسته وکړه، کله چې امریکا د اذربایجان او ارمینیا (د قفقاز د سیمو) د بې ثباته کولو تکل وکړ نو یو ځل بیا یې د مجاهدینو له ډلو (په ځانګړي ډول د حکمتیار تر مشرۍ لاندې د اسلامي حزب له ډلې) څخه مرسته واخیسته او افغانان یې د اذربایجان په ګټه

۵۲ January ٦th, ۲۰۱۳

د کرباغ په جګړه له ارمنیا سره ښکېل کړل، خو زرمې لسیزې او په ځانګړي توګه د سپټمبر یوولسمې پېښې د نړۍ او په ځانګړې توګه د امریکا د ستراتیژیکو موخو د ټاکلو په برخه کې یو نوی بدلون راووست.

د دې بدلون له مخې امریکا یو ځل بیا سویلي اسیا او منځنۍ اسیا پر لوري مخه کړه، لکه د پخوا په څېر یې تر ټولو اسانه هېواد چې امریکا کولای شوای د ځان په ګټه ولوبوي هغه پاکستان و، د پاکستان په مشوره او خوښه یې د طالبانو د امارت د راپرځولو تکل وکړ.

د ورځو په شمېر یې د طالبانو ځواکمن او یوه خوله امارت له پښو وغورځاوه او هر څه یې د ځان په ګټه برابر کړل. په افغانستان کې د امریکا فزیکي وجود د دې سبب وګرځېد چې د پاکستان کردار د افغانستان په کورنیو چارو کې کم رنګه کړي او په دې توګه د افغانستان د کورنیو ستونزو (جګړو او بې ثباتیو په برخه کې) نوي لوبغاړي را وټوکوي.

د افغانستان په بې ثباتۍ کې اوس د دې هېواد په تاریخ کې تر ټولو ډېر کردارونه (هېوادونه) لاس لري، ایران، پاکستان، هندوستان، چین، د منځنۍ اسیا هېوادونه، امریکا، سعودي عرب او همدارنګه په کوردننه ټولې جهادي او غیرجهادي ډلې ټپلې -د افغانستان په بې ثباتۍ کې په خبره او ناخبره توګه رول لوبوي.

امریکا د افغانستان د بې ثباتۍ تر ټولو ستر فرش اوار کړی. امریکا ده چې د پاکستان دوه مخې تګلاره او د طالبانو او نورو جګړه مارو ډلو په ملاتړ یې سترګې پټې کړې. امریکا ده چې د

ایران پر مټ یې پر افغانانو سخت دریځه شیعه ګان او لوټماره شمالي ټلواله مسلطه کړې. امریکا ده چې په افغانستان کې یې یوه نامتوازن سیاسي او نظامي خوځښت ته زمینه برابره کړې. د امریکا په شتون کې د افغان حکومت په منځ کې د ملي ګټو خلاف د چوکیو وېش کېږي.

اداري فساد اوج ته رسېدلی، انسان وژنه او افغان وژنه تر هر بل وخته اسانه شوې ده. امریکا ده چې د میلیونونو ډالرو په پانګونه یې په افغانانو پخوانۍ جګړه ماري ډلې په سیاسي او اقتصادي برخه کې واکمنې کړې دي، د افغانستان د ټاکلي پرمختګ لپاره د ډېرو بنسټیزو پروژو نه عملي کېدل خپله د افغانستان د بې ثباتۍ لپاره د بستر برابرول دي.

امریکا د افغانستان د ټیکاو او پرمختګ لپاره ونشوای کولای چې مارشال پلان برابر کړي چې له مخې یې وکولای شي د افغانانو د ژوند او د افغانستان د ټیکاو لپاره لومړیتوبونه برابر او عملي کړي.

حللاره

امریکا چې د ټاکنو په درشل کې ده، له ټاکنو څخه وروسته د خپلې بهرنۍ تګلارې او همدارنګه د افغانستان د ټیکاو او پرمختګ د تګلارو د بدلون لپاره ښه زمینه په واک کې لري چې باید ګټه ترې واخیستل شي.

د افغانستان بې ثباتي په هېڅ مانا د امریکا او سیمې په ګټه نه ده. افغان حکومت باید سر له ننه د یو پیاوړي دیپلماتیک کمپاین له مخې د امریکا نوی حکومت دې ته راضي کړي چې له افغان

حکومـــت او افغانـــانو سره د افغانســـتان پـــه ټیکـــاو کـــې کـــوټلي پروګرامونه او پروژې عملي کړي.

افغـان حکومـت بایـد د افغانـــانو ډېـرې اړینــې لـومړنۍ اړتیـاوې د امریکـا نـوې ادارې تـه پـه ګوتـه کـړي چـې وکـولای شي د امریکـا مـالي او نظـامي مرسـتې د همـدې اړتیـاوو پـه برابرولـو ولګـول شي. امریکـا بایـد افغـان حکومـت د پراخــو اداري، سـیاسي، اقتصـادي او ټـولنیزو اصـلاحاتو د راوسـتلو لپـاره اړ کـړي. امریکـا بایـد پـه دې وپـوهېږي چـې د افغانسـتان نـا ارامـي او نـا امنـي کېـدای شي منځنـۍ اسـیا او د سـیمې نـورو هېوادونـو تـه پـه ډېـرې چټکـۍ سره خپـره شي چـې کنټرول او ارامول به یې بیا د امریکا له وسه هم بهر وي.

د افغانستان په شمال کې ویروونکې جګړه[۵۳]

جګړې تـل لـه ځـان سره بـدمرغي او ویجـاړی لـري. کـوم ملتونـه چـې په اټکل شـوي، منظمـه، هـدف لرونکـې او رهـبري شـوې جګـړه کـې د خپلواکۍ او سـوکالۍ لپـاره جګـړه نـه کـوي، هغـوی تـل د دښـمن پـه لومـه کـې بنـد پـاتې کـېږي. د ملـت ماهیـت لـه منځـه ځـي، ځمکنـۍ بشـپړتیا لـه لاسـه ورکـوي او د هېـواد د اسـاسي جوړښـت فارمولـه لـه ماتې سره مخ کـېږي.

افغانـان لـه بـده مرغـه د شـوروي پـه خـلاف د همداسـې یـوې جګـړې ښکار شـول. پخـواني شـوروي تـه یـې ماتـه کـړه، خـو لـه بـده مرغـه، خپلـه افغانـان هـم مـات شـول. د افغانسـتان جغرافیـوي جوړښـت پـه شمال او سویل وویشل شو.

که څـه هـم د افغانسـتان لـه شـمال څخـه پرتـه کـوم لـوري کـوم ښېـل نـوم نـه دی خپـل کـړی، خـو دا هـم د پخـواني شـوروي (اوسـنۍ روسـیې) د دسیسـې برخـه وه او هـم د سـیمې د اسـتخباراتو چـالاکي وه چـې د شـمال تېلـوالې، نظـار شـورا، جنـبش او جمعیـت تـر نامـه لانـدې جوړښـتونه یـې د افغـان هېـواد تـر شـمال پـورې محـدود وساتل، څو تل ترې د ځان په ګټه استفاده وکړي.

---

[۵۳] June ۲۳, ۲۰۱۵

د افغانستان ماتېدل تر ډېره بریده ناشونی کار ښکاري، خو د نړۍ تاریخ موږ ته عبرتناک درسونه لري. چېرته چې په ملتونو کې تجانس (ورته والی) لیدل کېده، ډېری ملتونه د پردیو په لمسون او زور بېل شوي لکه کوریا چې په شمالي او سویلي وېشل شوې، سوډان په شمالي او سویلي یا المان چې په ختیځ او لوېدیځ وېشل شوی و، خو کوم ملتونه چې د افغانستان په څېر غیرمتجانس دي هغه خو په ډېره اسانۍ په څو ټوټو وېشل کېږي، لکه پخوانۍ بوسنیا چې په بوسنیا، هیرزګوینا او سربیا یې ووېشله، یا پاکستان چې په بنګله دېش او پاکستان یې ووېشه.

له دې امله د شمال جګړه ډېره د اندېښنې وړ خبره ده چې که افغانستان خدای مه کړه همداسې په نامنظمه، نا تعریف شوې او بې هدفه جګړه کې ښکېل پاتې شي، په افغانانو به په زور یا رضا د ګران هېواد د بېلوالي او ماتېدو تجربه وشي. (Stoessinger, ۲۰۰٤)

د شمال حالت له تېرو څو لسیزو را په دې خوا د اندېښنې وړ دی. په شمال کې د پخواني شوروي د ماتېدو راهیسې ژبنۍ، قومي او مذهبي جګړې تېل شوې دي. په نوې یمو لسیزو کې د حزب اسلامي قوت شمال تجزیه او ماتېدا ته پرې نه ښود، ځکه چې په حزب اسلامي کې ګڼ تاجک، ازبک، ترکمن او هزاره افغانان شامل وو، د جمعیت او جنبش د قوت پر وړاندې د حزب اسلامي د قوتونو بیلانس یا توازن دوی په پښتنو زور زیاتي ته نه پرېښودل.

خو کله چې طالبانو په شمال کې په ځانګړي توګه په مزار او کندز کې ماته وخوړه، د طالبانو د زور زياتي او جګړو پر وړاندې په شمال کې د پښتنو د ژوند او ځواک په اړه د جنبش (ازبک)، جمعيت (تاجک) او وحدت (هزاره) يو ځانګړی ايتلاف جوړ شو.

په تېرو څوارلسو کلونو کې د شمال پښتانه د خپل تاريخ په سختو شپو ورځو کې ژوند کوي. په لومړي ځل په تخار کې پښتانه له کورونو وشړل شول، د طالب په نامه بنديان شول، ځمکې يې د تاجک او ازبکو زورواکانو له لوري غصب شوې. په جوزجان او سرپل کې د پښتنو ځمکې چې اکثره يې د سړک په غاړه، اوارې او ښې حاصل ورکوونکې ځمکې ګڼل کېږي، د دوستم د ملېشو (ازبکو) له خوا په زور غصب شوې دي.

د پخواني ولسمشر- کرزي له خوا جمعه خان همدرد د همدې ستونزې د اوارې په پار د جوزجان د والي په توګه وګومارل شو، خو د هغه په وړاندې د دوستم سخت غبرګون د وسله والې جګړې په ترسره کولو تمام شو. همدرد په زور له ولايت څخه لرې کړل شو. په مزار کې د عطامحمد نور له خوا د پښتنو په خلاف ورته يو سېستماتيک ظلم، جګړه او زياتي ته لاره اواره شوې ده.

د مزار ښار په منځ کې زياته ځمکه د پښتنو سوداګرو ملکيت وه، اوس ترې په زور اخيستل شوې ده، له ښار څخه پښتانه په ځنګ کړل شول، په پښتون مېشتو ولسواليو کې د عطامحمد نور په مټ ناامنۍ ته لاره اواره شوه، پښتانه چې د مزار شريف شاوخوا پنځوس سلنه جوړوي، کله يې هم ولسي- جرګې ته کوم استازي لا ر پيدا نکړه او نه يې هم کوم مشر- په مزار کې په ښه زړه پاتې

شو. پښتانه مشران په مزار کې په نښه شول، ګڼ يې ووژل شول او نور يې په کابل (پخپل هېواد کې د جلا وطنۍ) ژوند کوي.
په کندز کې د پښتنو پر وړاندې تر ټولو بد او ناوړه چلند کېږي. د قومندان میرعلم تر نامه لاندې تاجک ملېشه له تېرو څوارلسو کلونو راهیسې پښتانه په سیستماتیکه توګه وژني، د کندوز د ښار له منځه د پښتنو هستوګنځایونه غصب شوي، ځمکې يې په زور ترې نیول کېږي، مشران يې ور وژني، ځوانان يې بېکاره کړي او په لوی لاس يې د طالب تر نامه لاندې داسې شومه سناریو پیل کړې چې تاجک او ازبک ملېشه په کې غوښن او چور تالان ته تیار ناست دي.
په دې وروستیو کې چې کومه جګړه د افغانستان په شمال کې روانه ده، دا له طالبانو ډېره د ځايي پښتنو د ځان ساتنې او ژوندي پاتې کېدا جګړه ده. په شمال کې تاجک، ازبک او ان هزاره د هر ډول ثقیله او خفیفه وسلو د ساتلو او ګرځولو اجازه لري، خو پښتون بیا په برچه هم د طالب په نامه په بندیخانو کې اچول کېږي او یا هم په نامعلومه توګه وژل کېږي. که یو بې طرفه لوری د شمال د ټولو ولایتونو په بندیخانې تحقیق وکړي، سل په سلو کې پښتانه په کې بندیان دي.
د دې خطرناکې سناریو تر ټولو بد او ویجاړوونکی تصویر دا دی چې د عطامحمد نور او دوستم تر منځ ګډ ایتلاف جوړ شو چې دا ایتلاف د طالب په خلاف نه دی، دا یوازې په شمال کې د پښتون په خلاف دی، هغه پښتون چې په شمال کې د غم، درد او کړاو

شپې ورځې سبا کوي. د دې ایتلاف دنده او مسولیت د پښتون وژل، رټل او شړل دي.

طالب له تېرو څوارلسو کلونو راهیسې د ګران هېواد په لوېدیځ او ختیځ کې جګړه روانه کړې، یوه ورځ هم د عطامحمدنور زړه ته دا ونه درېدل چې خپله نظامي دریشي- واغوندي، پکتیا، هلمند یا کنړ ته لاړ شي او هلته د طالب په خلاف جګړې ته زړه ښه کړي او نه هم دوستم له ازبکو څخه را ښکته فکر وکړ، خو نن چې د دوی له ظلم او وحشت څخه په تنګ راغلی پښتون له جګړې پرته په شمال کې کومه بله لار نلري، دوی د اور د ګرمولو، د ځان د پړسولو او خپلو ستراتیژیکو موخو ته د رسېدلو لپاره د هر پښتون دروازه په لغته وهي.

افغان مشران، سیاسیون، نړیواله ټولنه او روڼ اندي باید د شمال د اوسنیو پېښو بې پلوه جاج واخلي. روان کړکېچ وارزوي او حللار ورته وړاندې کړي، که نه د شمال اور به دا ځل ګران هېواد له یو نه جبرانېدونکي حالت سره مخ کړي. په جګړه کې مو د یو ملت په توګه او هم د قوم او سمت په توګه تاوان دی.

یا ربه توفیق!

جګړه په پښتون - افغان ټپل شوې ده[۵۴]

د سپتمبر له یوولسم څخه چې نړۍ د امریکا په مشرۍ افغانستان ته را کوچېدلې، د پښتون - افغان له وژنې پرته یې د ترهګرۍ په ځانګړې توګه د نړیوالې ترهګرۍ په وړاندې کوم کوټلی پرمختګ نه دی کړی. نړۍ د ۲۰۱۷ مېلادي کال له ۲۰۰۱ مېلادي څخه ډېره نا امنه ده. د ترهګرو ډلو شمېر له هر بل وخت زیات شوی دی. د ترهګرو شمېر په نړۍ کې ډېر شوی، د ترهګرۍ د پېښو بېچلتیا زیاته شوې، همدارنګه د ترهګرۍ د پېښو د جلب او جذب ساحه پراخه شوې ده.

موږ وکتل چې په تېرو څو کلونو کې په امریکا، اروپا او ګڼو نورو سیمو کې د ترهګرۍ پېچلې پېښې شوې دي چې ډېری یې د همدې هېوادونو په د ننه کې، د خپلو اتباعو له لوري د عامو وګړو د وژنو لامل شوې دي. پوښتنه دا ده چې نړۍ - امریکا او ملاتړي یې د دې پېښو د مخنیوي لپاره څه کوي؟ ایا د ترهګرۍ اصلي ځالې، روزنځایونه، د تمویل کړۍ او پټنځایونه په نښه کېږي که نه؟

د دې پوښتنو ځوابول حتمي دي، ځکه دا پوښتنې د پښتون - افغان له ژوند سره تړلې دي. موږ ګورو د امریکا تر ټولو اوږده

---

[۵۴] د ۲۰۱۷ مېلادي کال د فبروري ۲۱مه

ځګړه په داسې سیمو کې کېږي چېرته چې هیڅ انسان د امریکا ـ لوېدیځ ګټې، اوسېدونکي او خاوره تر ګواښ لاندې نه ده راوستې.

پښتون افغان په تېر ټول انساني تاریخ کې په چا یرغل نه دی کړی، د هغه د کور د ورانولو او وژلو تکل یې نه دی کړی، خو نن په لوی لاس په پښتون افغان نړیواله جګړه تپل شوې ده.

له هوا او ځمکې پښتون افغان په بېرحمانه توګه په نښه کېږي، وژل کېږي. کډوالۍ ته اړ ویستل کېږي او په لوی لاس دې ته اړ کېږي چې د ځان د دفاع لپاره وسلې ته لاس کړي.

د دې ټولو ناخوالو تر څنګ، حکومتونو، په ځانګړې توګه د کابل حکومت چې په وروستیو کې د ناقانونه جوړښت له مخې د ملي یووالي د حکومت په نامه په کابل وتپل شو، له پښتون ـ افغان سره له تعصب ډک چلند کوي.

د دې ناکردو ښه بېلګه د ۱۳۹۶ لمریز کال په بودیجه کې را برسېره کېږي. د افغانستان اساسي قانون حکم کوي چې متوازن انکشاف د حکومت دنده ده، متوازن انکشاف د تناسب له مخې جوړېږي. په دې مانا چې د چا شومره نفوس وي، د کوم ولایت، ولسوالۍ چې شومره نفوس وي، په همغه کچه به حکومت ورته انکشافي بودیجه تخصیصوي، په همغه اندازه به ورته د پرمختګ چارې برابروي، خو موږ ګورو چې د راتلونکي کال بودیجې زابل ته هیڅ ښوونځی په نظر کې نه دی نیولی، ولې تخار ته یې شپاړس ښوونځي ورکړي، سویلي ولایتونو (کندهار، هلمند، اروزګان او

زابل) تـه یـې پـه بودیجـه کـې شـاوخوا پنځـه ښـوونځي پـه نظـر کـې نیولي دي.

هـیڅ لویـه بودیجـه د دې سـیمې د خلکـو د اسـاسي سـتونزو د حـل او د ژونـد د سـتونزو د کمولـو لپـاره پـه نظـر کـې نـه ده نیـول شـوې. همدارنګـه پکتیکـا تـه هـیڅ ښـوونځی پـه بودجـه کـې نـه دی نیـول شـوی، پکتیـا، خوسـت، لـوګر تـه شـاوخوا پنځـه ښـوونځي پـه پـام کـې نیول شوي.

د دې ولایتونـو د روغتیـایي سـتونزو د حـل لپـاره هـیڅ کومـه نـوې پـروژه پـه لېسـت کـې نـه ښـکاري. د ننګرهـار، لغـمان او کـونړ لـه ولایتونـو سره ورتـه چلنـد تـه لار اواره شـوې ده، خـو د بدخشـان، تخـار، باميـان، دایکنـډي سـیمو تـه یـې لـه ښـوونځیو نیـولې تـر روغتونونـو، سرکونـو او ګـڼـو نـورو پـروژو پـورې پـوره پـه پـام کـې نیـولې دي.

دا په څه مانا؟

د پښـتنو سـیمو تـه د نـه پـام دلیـل دوی د دې سـیمو نـا امنـی پـه ګوتـه کـوي، خـو مـوږ پـوهېږي چـې نـا امنـي او پرمختـګ یـو لـه بـل سره تړلـې چـارې دي، چېرتـه چـې اقتصـادي ټیکـاو نـه وي، چېرتـه چـې د پرمختـګ چـارې نـه وي، هلتـه بـه نـا امنـي وي، هلتـه بـه خلـک د حکومـت او چورواکـو پـه خـلاف غبرګـون تـه لار اواروي، هلتـه بـه د حکومت مشروعیت تت او کمرنګه وي.

پـه سـویل، سـویل ختـیځ او ختـیځ کـې پـه لـوی لاس همـدا زمینـه برابـره شـوې ده. پـه دې سـیمو کـې د ښـوونځیو نـه شـتون، یـا د خیـالي ښـوونځیو شـتون، لـه ښـوونځیو څخـه د پولیسـو او اردو د

پوستو کار اخیستنه په همدې مانا دي چې دا خلک جګړې ته وهڅول شي، بمبار شي، کورونه یې تلاشي شي، ځوانان یې پلچرخي او باګرام ته ولېږدول شي او کورنۍ یې کډوالۍ ته اړ شي.

د ملي یووالي د حکومت ګڼې چارې تر پوښتنې لاندې دي، خو د راتلونکي کال د بودیجې د نامتوازن وېش، پایله به دا شي چې راتلونکی کال به جګړه لا زیاته شي، جګړه به لا پښتون - افغان وژنې ته لار اواره کړي، پښتون افغان به لا زیات د راتلونکو نسلونو لپاره د قلم پر ځای ټوپک ته اسانه لاس رسی ولري چې دا چاره به سیمه او نړۍ لا زیاته ناامنه کړي.

موږ په ټولو رسنیو، مدني ټولنو، ځوانانو، مشرانو، قومي سپین ږیرو غړو کوو چې د متوازن انکشاف د حق غوښتنې ناره راسره بدرګه کړي، پرې نږدي چې د ملي یووالي د حکومت ترنامه لاندې د افغانستان د قومونو، پرګنو ترمنځ قومي وېش او جګړې ته لاره برابره کړي، د پښتون ـــ افغان انسان لومړني، اساسي حقوق تر پښو لاندې کړي، جګړې ته لمن ووهي او افغان وژنه پراخه کړي.

د افغانستان راتلونکی
او افغان (ملت) جوړونې ته اړتیا[۵۵]

د افغانستان له ناورینه ډک تاریخ داسې یوه پړاو ته رسېدلی دی چې د ملت جوړونې ځیرکی او عملي بهیر ته په کې له هربل وخته ډېره اړتیا ده. که دا کار په سمه توگه ونشي،، وېره شته چې د افغانانو د ملي بشپړتیا له پاره ډېرې ستونزې را ولاړې شي. په دې وروستیو کې د امریکایي دیپلومات رابرټ بلک ویل (Robert Blackwell) چې په هند کې د متحده ایالاتو سفیر پاتې شوی د افغانستان د خاورې د وېش په هکله نظر بابېزه گڼل به بې ځایه وي.

د افغانستان د لانجې په حل کې د ناټو د غړو هېوادونو زړه نا زړه کېدنه، د افغانانو خپلمنځي توپیرونه او ستونزې، په جگړه کې د ښکېلو ډلو تر منځ قومي نا انډولتیا او بهرنۍ لاس وهنې ټولې داسې مسلې دي کومې چې کېدای شي د افغانانو د غوښتنو په خلاف د افغانانو د ملي هویت او بشپړتیا له پاره ستونزې را ولاړې کړي.

---

۵۵ ۲۱,۱۱,۲۰۱۰-۱۱:۰۸

له دې امله دا ډېره مهمه ده چې د ملي مسایلو په هکله افغانان خپله پرېکړه وکړي، هغه که د کرزي حکومت دي او که د حکومت مخالفې ډلې طالبان یا هم اسلامي حزب دي. افغانستان لا هم د خاورې د بشپړتیا په وړاندې د ډیورند کرښه چې د ملت او حکومت جوړونې له پاره اړینه ګڼل کېږي یوه لویه ستونزه په مخ کې لري، کومه چې د افغانستان د ځکمنۍ پولې د ټاکنې او سیاسي هویت له پاره حیاتي ارزښت لري.

له پاکستان سره د ډیورند د کرښې ستونزه او همدارنګه له ایران سره د اوبو ستونزه لکه د سلما، بخش اباد، کمال خان د بندونو حیاتي پروژې داسې ستونزې دي چې د افغانستان د روانې شخړې د اسبابو له لېسته نه شي ویستل کېدای. افغان مشران که له سیاسي بصیرت کار وا نخلي او د ملي هویت د ثابتولو او څرګندولو له پاره خپلې متې راونه نغاړي کېدای شي د روسانو د وتلو ترخه تجربه چې د افغانانو خپلمنځي وژنه وه، یو ځل بیا تکرار شي.

د اسلامي حزب د مشر ـ څرګندونې د افغانستان د نږدې راتلونکي په هکله باید جدي وګڼل شي ځکه دا ډله په تېره کورنۍ جګړه کې ښکېله وه، اوس که له دوی سره داسې وېره بیا راپیدا شوې وي، دا په دې مانا ده چې د جګړې په دواړو خواوو کې داسې فکتورنه موجود دي کوم چې د افغانانو د خپلمنځي وژنې او ملي بشپړتیا د ګواښ وړاندوېینه تړې کېدای شي او تېرې ترخې تجربې یو ځل بیا په افغانانو تکرار کېدای شي.

د ملت جوړونې په برخه کې له نړیوالې ټولنې څخه ډېره تمه کېدای شي ځکه چې نړیوال له دې وروسته د افغانستان په لانجو کې بې طرفه نه شي پاتې کېدای، دوی به د خپلو ګټو د خوندي ساتلو له پاره له هرې وسیلې کار واخلي هغه که د افغانستان وېش او که د افغانانو خپلمنځي وژنې وي، نو ځکه په روانه غمیزه کې باید له ښکېلو ډلو څخه داسې طرحې چې نه یوازې د افغانستان د سیاسي ثبات له پاره لاره اواره کړي وړاندې شي. بلکې د نړیوالو ستونزو په ځانګړې توګه د سیمې له هېوادونو سره د افغانستان ستونزه او بیا سیمه ییزو ستونزو ته هم د اواري لارې چارې په ګوته کړي. د دې له پاره چې خبره اوږده نه شي مونږ به یوازې د نوموړیو مسلو په افغاني اړخ خبرې وکړو.

ولې ملت جوړونه ارزښتناکه ده؛ ملت څه ته وايي؟

د ملت جوړونې اصطلاح په ۱۹۵۰ او ۱۹٦۰ لسیزو کې د سیاسي علومو د پوهانو ترمنځ چې تاریخي لیدلوري یې لرل دود وه او مهم مینه وال یې د امریکا د پوهنتون چارواکي لکه کارل دویچ، چارلزتیلي او رینهاردبندیکس وو . د ملت جوړونې نظریه په لومړیو کې د ملي پیوستون او برابرښتونو په سر را څرخېده چې د پرمختللي حکومت د پایښت چې د حکومت له نورو دودیزو ډولونو لکه فیوډالي، شاهي، کلیسایي او امپراتوریو څخه یې توپیر درلود کارېدل.

ملت څه ته ویل کېږي؟ چېرته چې اوسېدونکي د یوې ځانګړې جغرافیې دننه د یو واحد دولت تر اداري لاندې په یوه داسې

سیاسي ټولنه کې ژوند کوي چې په ګټو او زیان کې ګډ وي او شریک ارزښتونه ولري او ویې پالي د یو ملت په نوم یادېږي.

ملت جوړونه (Nation Building) د معماري یوه استعاره ده چې د دې پروسې لاندې ولسونه، دولتونه او خلک سره یو ځای کېږي چې په پایله کې یو ملت تري جوړېږي، کوم چې د نوموړي ملت د سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ثبات له پاره پراخه زمینه برابروي.

د ملت جوړونې د پروسې د پیل له پاره افغانستان مېشت ټول ټبرونه باید په دې پروسه کې فعاله ونډه واخلي، هغه که په سیاسي ډګر، ټولنیزو هلو ځلو او که په ا قتصادي ډګر کې وي او باید دا هلې ځلې یو له بل سره همغږې شي. همدارنګه د روانې غمیزې د اواري له پاره ټولې لارې چارې باید په جګړه کې د ښکېلو خواوو له لوري همغږې شي، له اسلامي هېوادونو څخه باید په جدي توګه د افغانانو د مشرانو له لوري غوښتنه وشي چې له افغانانو سره د روانې ستونزې په حل کې جدي مرستې وکړي.

نړیواله ټولنه باید د افغانانو د سیاسي هویت د پیاوړتیا له پاره په ګاونډیو هېوادونو فشار وارد کړي څو د افغانستان په کورنیو چارو کې لاس وهنه بنده کړي. په سیمه کې د سیمې د برلاسي له پاره هند او پاکستان، د هند او چین اقتصادي سیالي د ناټو او روسیې ګټې ټولې داسې مهمې ستونزې دي چې د افغانانو په وژنې او د ټوپک په زور ازمایل کېږي له دې امله باید د سیمه ییزو ستونزو نړیوال او کورني شنونکي دا مسایل روښانه او بحث ته وړاندې

کړي، څو د افغانستان په ثبات کې د سیمې د هېوادونو ګټې هم وساتل شي چې دا کار به په خپله د افغانانو د سیاسي او اقتصادي پیاوړتیا له پاره زمینه برابره کړي چې د افغانانو د ښې راتلونکې په معنی تمثیل کېدای شي.

د ملت جوړونې بهیر د سولې د پروسې (Peace Building Process) د رامنځته کېدو له پاره لازمي او لومړنی قدم ګڼل کېږي، کوم هېوادونه چې له جګړې وروسته د ملت جوړونې بهیر په بریالیتوب سره ترسره کوي د ثبات او پرمختګ په لوري قدم اخلي. د ملت جوړونې له پاره بنسټیز عناصر د یوې واحدې جغرافیې تر څنګ یو واحد دولت، یوه ملي عقیده او ګډې اقتصادي ګټې برابرول دي.

له بده مرغه په روان سیاسي بحران کې افغانان له دې درې واړو په پراخه کچه بې برخې دي، د افغانستان نیمګړې جغرافیه، کمزوری دولت او نا انډوله اقتصادي پرمختګ د افغانانو د ملت جوړونې له پاره اساسي ستونزې ګڼل کېږي. که څه هم افغانان د اسلام تر سپېڅلي دین لاندې د یو ملت په توګه را غونډېدای شي خو په روانو کړکېچنو سیاسي او جګړه ییزو حالاتو کې دې برخې ته هم لږ پاملرنه شوې ده.

په جګړه کې د ښکېلو خواوو له لوري د ملکي افغانانو وژنې د اسلامي ایډیالوژۍ پر وړاندې په افغانانو کې ګنې پوښتنې را ولاړې کړې دي، چې باید ځواب شي.

د ملت جوړونې د بهیر په اوږدو کې د ملي ارزښتونو درناوی کولای شي چې افغانان دې ته تم کړي چې د خپل ملي هویت په هکله جدي فکر وکړي، لکه د ملي اتلانو نمانځل، د ملي ورځو درناوی، د ملي سمبولونو درناوی، له افغاني کلتور څخه دفاع او په ورځني ژوند کې یې عملي کول، هغه که په جګړه او که د سولې په راوستلو کې وي، باید دې ارزښتونو ته جدي پام او درناوی وشي.

د ملت جوړونې په لاره کې لاندې ټکي په نظر کې نیول د پام وړ دي:

- د یو پراخ بنسټه او کاري دولت جوړول؛

- د افغانانو د ژوند د اړتیاوو د پوره کولو له پاره یو فعال اقتصادي چوکاټ جوړول؛

- له ګاونډیو سره ځینې تاریخي ستونزې لکه د پولو او اوبو وېش په هکله رغنده خبرې کول او په نړیوالو نورمونو سره د دې مسایلو اوارول؛

د کلتوري ارزښتونو او ملي هویت په هکله د خلکو پوهاوی څو افغانان خپلې ګډې ځانګړنې وپېژني او هغه په خپل ورځني ژوند کې عملا خپلې کړي.

ډاکټر اشرف غني په خپل کتاب (د عادلانه نظام لار) کې په افغانستان کې د ملي هویت او ملت جوړونې پر مخ کې پرتې ستونزې په دې ډول په نښه کړي دي: ۱) کډوالي، ۲). محرومیت، ۳). ژبنی ستونزې، ۴). قومي سیاست،۵). د قانون نشتوالی، ٦). د سیاسي ګوندونو نشتوالی او ۷). بې روزګاره ځوانان.

همدارازیې د ملت جوړولو له پاره لاندې چوکاټ وړاندې کړی چې په نهو ستنو ولاړ وي :۱) اسلام، ۲). اغېزمن دولت، ۳). د پوهنې بنسټیز کول، ۴). اغېزمنې نړیوالې اړیکې، ۵ .(نړیوالې اقتصادي مرستې، ٦). بشري پانګه، ۷). مارکېټ جوړونه، ۸). سیمه ییزه همکاري او ۹). د سیمه ییزې همکارۍ مخکې شرط چې هماغه اغېزمن دولت دی.

افغانان کولای شي په ډېرو اساسي مشترکاتو راټول او خپل ملي هویت پیاوړی او د ملت جوړولو پروسه چټکه کړي . لوی مشترکات په دې ډول دي:

اسلام، ګډ تاریخ، ټولنیز عدالت، د فرصتونه توازن برابرول یا وېش، کلتوري وده او پرمختګ، متوازن انکشاف او د اقتصادي زېربناوو پیاوړي کول کولای شي د افغانانو له هغو ځانګړنو څخه وشمېرل شي چې د ملت جوړونې په پروسه کې ورسره ښه مرسته کولای شي.

ملت جوړونه د سولي په راوستلو کې هم لازمي عنصر- ګڼل کېږي، سوله نه یوازې د جنګ نشتوالي ته وايي بلکې سوله په حقیقت کې د یوې ټولنې د وګړو تر منځ د توازن او تفاهم داسې یو حالت ته ویل کېږي چې د وګړو ترمنځ متقابل درناوی، د دوی تر منځ د توپیرونو په منلو او یو بل ته په قناعت ورکولو رامنځته کېږي.

د یو او بل پر وړاندې باید زغم ولري، شخړې د ټوپک د مرمۍ په ځای د خبرو اترو له لارې حل کېږي، د وګړو ټول حقونه خوندي وي، غوښتنې یې اورېدل کېږي او ستونزې یې د قانون په رڼا کې بې له تاوتریخوالي او ټولنیزې ګډوډۍ او نا ارامۍ څخه اوارېږي.

په دې توګه ټول وګړي د عزت څښتن وي او د هېواد د اتباعو په توګه هر وګړی د کور شریک او رښتیني څښتن ګڼل کېږي. سوله د هرې ټولنې د مادي او معنوي پرمختګ لامل ګرځي او د ملت جوړونې په بهیر کې مرسته کوي.

دغه راز په نړیواله کچه سوله د هېوادونو تر منځ داسې همکارۍ ته ویل کېږي چې په ازادۍ، خپلواکۍ، ملي واکمنۍ، برابرۍ، بشري حقونو ته په درناوي او د امکاناتو په روڼ او وړ وېش ولاړه وي.

په جګړه کې ښکېلو خواوو کولای شي په لاندې توګه د ملت جوړونې د بهیر په لارو چارو لاس پورې کړي:

۱. ټول افغانان پرته له کوم سیاسي، مذهبي، ژبني او قومي توپیر څخه باید د ملت جوړونې په بهیر کې د ننه شي؛
۲. د یوه پیاوړي سیاسي دولت د جوړښت له پاره باید خپل سیاسي نظریاتي واټنونه کم کړي، څو د یو بل پر وړاندې له سیاسي زغم څخه کار واخیستل شي او له سیاسي کړکیچ څخه خپل هېواد ته نجات ورکړي؛
۳. د یوه متوازن اقتصادي پرمختګ پر وړاندې باید په یوه ملي او نړیواله پروسه کې ځان شریک کړي، څو بېکاره ځوانانو ته د کار او تعلیم زمینه برابره شي او د افغانستان ځورېدل ملت په چټکۍ سره په خپلو پښو ودرېږي؛
٤. خپل ملي ارزښتونه، ملي کلتور او ملي اتلان باید ونمانځل شي، ملت باید په خپل پیاوړي تاریخ یو موټی کړي؛
٥. هره ډله باید د افغانستان ابادۍ ته په صادقانه ډول د خدمت تکل وکړي او د پردیو له منګولو خپل خوار ملت ازاد کړي، څو افغانان هم په نړیواله کچه د ژوندانه په هره چاره کې سیالي وکړي؛
٦. ملي ګټې او مصلحتونه باید له خپلو شخصي- او ډله ییزو ګټو پورته وګڼي، څو یوه ملي تفاهم ته لاره اواره شي.

بودا له بامیانو کډه کېږي[56]

د بـودا د بوتـانو د نړېـدو غمیـزه د افغانسـتان پـه معـاصر تـاریخ کـې یـوه نـه هېرېـدونکې پېښـه ده، هـر ځـل چـې بامیـانو تـه تللـی یـم، د بـودا د نړېـدلو مجسـمو جوړښـت او د ځـای انتخـاب حیـران کـړی یـم. د بـودا د مجسـمو عـاجزي، بـې وسي، انسـان دوسـتي او بلاخـره د انسـان د کرکې یو هیبتناک تصویر راته تر سترګو درېدلی دی.

د بـودا مجسـمې شـاوخوا جـوړې شـوې سـمڅې لا هـم د انسـانانو د اوسـېدو ځـای دی، هلتـه لا هـم د بامیـانو اوسـېدونکي کورونـه لـري او د پخـوا پـر خـلاف، پرتـه د بـودا لـه عبادتـه د خپـل ژونـد شـپې ورځـې سـبا کـوي. تېـره یـوه لسـیزه د افغانسـتان پـه ګـوټ ګـوټ کـې د یاددښـت وړ بدلونونـه راغلـل. ځینـو ولایتونـو د خپلـو اوسـېدونکو پـه مـټ پرمختـګ وکـړ، ځینـو د نړیوالـو مرسـتو لـه برکتـه، خـو ځینـې بیـا پخپـل ځـای وروسـته پـاتې شـول او یـوازې اوسـېدونکي یـې پـرمخ لاړل.

بامیـان د وروسـتیو ولایتونـو پـه سر کـې راځـي. د بامیـانو اوسـېدونکو (هـزاره افغـان ورونـو) حیرانـوونکې پرمختـګ وکـړ، څـوک د وزارت،

---

[56] November ۲٤, ۲۰۱۳

ولایت او لوی ریاست څوکیو ته ورسېدل، چا بیا لوړې زده کړې په امریکا او اروپا کې وکړې او څوک هم له دې ولایت څخه لویو ولایتونو (کابل، مزار، هرات او غزني) ته کډه شول، خو یوازې د بامیانو یو کس لا هم پخپل ځای پاتې شو، هغه معیوب او مظلوم بودا دی.

د بودا له مجسمې څخه په درې سوه مترۍ کې ښکلي هوټلونه جوړ شوي چې د بامیانو د بوتانو او تاریخي ځایونو د لیدونکو له پاره په کې د ژوند ټولې اسانتیاوې برابرې شوې دي. په دې هوټلونو کې تر ډېره بریده مېلمانه د کال په اوړدو کې بهرنیان وي او کله، کله کوم افغان مېلمه هم پرې ورپېښ شي. د یوې شپې نرخ یې له ۵۵ ډالرو څخه نیولي تر ۲۵۰ ډالرو پورې رسېږي. بامیان نور څه نلري، د کچالو وړې وړې کروندې، د کروندو په څنډو کې د سپیدارو ونې او بیا د بامیانو له مرکز څخه په څه له پاسه یوسل او پنځوس کیلومترۍ کې د اوبو ښکلي بندونه دي.

د بودا بوتانو ته مخامخ په یوه غونډۍ کې لا هم د نړۍ یو تاریخي ښار په خوب ویده دی، د غور غوري ښار، د دې ښار په ټولو لارو او کوڅو کې لا هم داسې ماینونه خښ دي چې کېدای شي لامل یې همدا وي چې د دې ښار د ړنګو کورونو تر څنګ لاندې پراته شته لا هم له چور تالان څخه ژغورل شوي پاتې وي، خو څوک پوهېږي چې هلته هر څه تالان شوي او بیا یې په لارو کې ماینونه ځای پر ځای شوي وي؟

د بامیانو لـه اوسـېدونکو څخـه یـو کـس چـې پـه دې وروسـتیو کـې نـابېره د ارګ د واکـدار بـاور پـر ځـان پیـداکړ، هغـه صـادق مـدبر دی. صـادق مـدبر د هـزاره ورونـو پـه مـنځ کـې بـې تـوپکـه جنګسـالار دی، هغـه ځانتـه خپـل تنظـیم جـوړ کـړی، ګـڼ هـزاره روڼ انـدي یـې پـر ځـان را ټـول کـړي. د راتلونکـو ټـاکنو لـه پـاره یـې د کـریم خلـیلي او محمـد محقـق خـلاف خپـل نومانـد وړانـدې کـړی چـې بلاخـره د همـدې تـوان او قـدرت لـه مخـې یـې د ولسمشر- کـرزي پـه واسـطه د راغوښـتل شـوې مشـورتي جرګـې د تـدویر او جوړېـدو د کمیسـیون مشرـي پـه غـاړه واخیسـته. صـادق مـدبر پـوهېږي چـې کـه امریکـا لـه افغانسـتان څخـه پښـې سـپکې کـړي نـو لـه ده سره بـه کـریم خلـیلي او محمـد محقـق پـه سـخت زړه حسـاب کتـاب وکـړي. ولسمشر- کـرزی د خپلـې اداري د هـر چـارواکي پـه کمزوریـو ښـه پوهېـده او لـه هـر داسـې کمـزوري چـارواکي څخـه یـې د خپلـې واکمنـۍ پـه اوږدو کـې د ځـان پـه ګټـه پـه زړه پـورې اسـتفاده کـړې ده. صـادق مـدبر د خپـل مدبرانـه فکـر پـه مـټ دا دی وشـوای کـولای چـې د پنځوسـو کمېټـو د مشرانو پـه دنـدو کـم ترکمـه شپاړس خپـل اسـتازي (هـزاره پـه ځـانګړې توګه د بامیانو اوسېدونکي) د کمېټو د مشرانو په دنده وګوماري.

د هغـه شپاړسـو مشرـانو بلاخـره د امریکـا ـ افغانسـتان د امنیتـي تـړون د تایید تـر څنـګ پـه بامیـانو کـې د امریکـا د اډو غوښـتنه ښـه پـه کلکـه او زغـرده وکـړه چـې دا کـار بـه د مـدبر د راتلونکـو پلانونـو لـه عمـلي کېدو سره ډېره مرسته وکړي.

د یونسکو نړیوالې اداري او همدارنګه د افغانستان له تاریخي اثارو څخه د ملاتړ بنسټونو په وروستیو کې ویلي چې د بودا یوه لویه مجسمه لا هم د بامیانو په غرو، رغو کې ویده پرته ده. په بامیانو کې د امریکا او نیوزیلنډ نظامي اډه کېدای شي بودا له خوبه را پاڅوي. د یونیسکو نړیوالې اداري په دا وروستیو کې په وار، وار د امریکایي او افغان چورلکو له الوتنو څخه شکایت کړی، چې د بودا د مجسمو په سر ډېرې ټیټې الوزي. ددې الوتنو په ترڅ کې په دا وروستي لسیزه کې د بودا د مجسمو معیوبو بنسټونو ته لا ډېر زیان رسېدلی دی.

که د امریکا نظامي اډه په بامیانو کې جوړېږي، بودا ته یې درې تاوانه رسېږي. یو دا چې د دوی ټیټ پروازونه به لا ادامه پیدا کوي چې د مجسمو اوسني جوړښتونه به لا ورسره زیانمن شي او دویم دا چې دا جګړه ماره اډه به د بودا د ارشاداتو او لارښوونو خلاف د بامیانو د ولایت په اوړدو کې جګړې ته لاره اواره کړي. دریم دا چې په پای کې به، ویده بودا به هم له خوبه را پاڅوي او په دې توګه به د بودا ټول تاریخي اثار له بامیانو کډه شي.

له پاکستان سره څه کول په کار دي؟؟[۵۷]

لــه پاکســتان سره زمــوږ ګاونــډيتوب د کــاپلين د کتــاب (د جغرافيــې غــچ) لــه مخــې د نــاروغې جغرافيــې د غــچ پــه مانــا دی (Kaplan, ۲۰۱۲).

د افغانســتان او پاکســتان تــر مــنځ د اړيکــو ســوړوالی يــا د اړيکــو نشــتوالی د دواړو هېوادونــو لپــاره يــو ناشــونی او لــه ګوانښــه ډک کــار دی. لــه بــلا چــې دې خلاصــی نــه وي، غــاړه غــړې ورسره ګرځــه. لــه دې املــه ټــولې هغــه هلــې ځلــې چــې د دواړو هېوادونــو د حکومتونــو تــر مــنځ د ډيپلماتيکــو اړيکــو د پياوړتيــا او پرمختــګ پــه برخــه کــې کېږي. بايد ملاتړ يې وشي.

پــه نړيوالــو اړيکــو کــې د هېوادونــو تــر مــنځ د معــاملو، ډيپلماســۍ او جــوړ جــاړيو معيــار هېــوادنۍ ګټــې دي. بــل معيــار دا چــې پــه بهــرني سياســت کــې د بلمثــل عمــل تــرسره کــول د بهــرني سياســت د خپلواکۍ او غښتلتيا په مانا دي.

پاکســتان لــه تېــرو شــپږو لسيزو راهيســې لــه ســختو لــوړو ژورو څخــه تېــر شــوی هېــواد دی. پاکســتان لــه تېــرې يــوې لســيزې راهيســې د ګړنــګ پرغــاړه ولاړ دی، خــو د دې ســختيو پــه اوږدو کــې يــې خپلــې

---

[۵۷] May ۱۲th, ۲۰۱۵

ملي گټې ښې شاربلي، د سیمې لـه هېوادونـو سره پـه دیپلماتیکـو هلو ځلو کې ډېر فعال او غښتلی دی.

پـه کوردننــه د اســتخباراتو او پــوځ پـه مـټ د هېــواد د ســتونزو د کنټرول پـه اړه نسـبت افغـان حکومتونـو تـه ډېـر غښـتلی دی، خـو پـه دا وروسـتیو کـې پاکسـتان ځینـې سـتونزې، ځینـې نـاخوالې پـه کوردننـه او بهـر کـې تـر سـترګو کـړې چـې د دې هېـواد پـوځ، استخبارات او حکومت یې په ملا مات کړی دی.

حامـد کـرزي لـه زړه لـه پاکسـتان سره دښـمنې وکـړه. د کـرزي پـه څوارلس کلنـه پاچـاهۍ کـې پاکسـتان تـر سـختو کورنیـو نـا امنیـو، اقتصـادي ځـوړ، سـیاسي فشـارونو او بلاخـره د سـیمې او نـړۍ پـه کچه په سیاسي انزوا کې را ښکېل هېواد بلل کېده.

په تېرو دیارلسـو کلونـو کـې (د حامـد کـرزي پـه پاچـاهۍ کـې) کـه یـو کـار سـم شـوی وي، هغـه د پاکسـتان سره ښـکاره دښـمني وه. د نـوي حکومـت پـه راتـګ سره، پاکسـتان غـواړي د افغانسـتان د دښـمنۍ ځـواک کاواکـه کـړي، کومـه نیـابتي جګـړه چـې پاکسـتان د خپلـو موخو د ترلاسـه کولـو لپـاره پـه ګـران وطـن (افغانسـتان) کـې پیـل کـړې ده، پاکستان غواړي افغانان د ورته عمل له کولو لاس واخلي.

پاکسـتان غــواړي مــوږ د بلوچسـتان د خپلـواکۍ اخلاقـي ملاتـړ ونکړو، د پاکسـتاني طالبـانو خـو بایـد نـوم هـم پـه خولـه وانخلـو؟؟؟ لـه هندوسـتان سره د نـږدې اړیکـو څخـه لاس پـه سر شـو؟؟ د ډیورنـد کرغېړنــــه کرښـــــه بایـــــد هېـــــره کـــــړو؟؟

د ګـډو عملیـاتو، د اسـتخباراتي معلومـاتو د شریکولـو، د ډیورنـد د کرښې پـه اوږدو کـې د ځـانګړو عملیـاتو د کولـو تـر دسیسـو لانـدې

پاکستان غواړي افغان حکومت د ډیورند په سر خبرو اترو ته را ټیټ کړي، پاکستان غواړي د افغاني سولې تر عنوان لاندې پاکستانی معامله وکړي.

د پاکستان پورته یاده شوې هره غوښتنه د افغانستان د خپلواکی، ملي ګټو، ځمکنی بشپړتیا او خپلواک بهرني سیاست د نفې په مانا ده.

له دې امله، که پاکستان له ترهګرۍ لاس نه اخلي، دوه مخی سیاست کوي، د ملي یووالي! حکومت ته په کار دي چې د بلمثل سیاست په خپلولو سره پاکستان ته غابښ ماتوونکی ځواب ورکړي.

د ملي یووالي! حکومت باید د پاکستان پر وړاندې د تضرع، عاجزۍ او ملامتۍ له سیاست څخه لاس واخلي.

په ښکاره له پاکستان څخه غوښتنه وکړي چې په افغان سوله او جګړه کې لاسوهنه بس کړي. د غني او عبدالله حکومت باید د پاکستان پر وړاندې د حامد کرزي د سیاست د دوام، د تدریجي لېږد او په پای کې د مشروط بدلون په اړه تصمیم ونیسي.

د پخواني حکومت له تهاجمي سیاست څخه لاس په سر کېدل به افغانان د اوږده مهال لپاره له پاکستان سره په نیابتي جګړه او سیاست کې وساتي، د حکومت سیمه ییزه کمزورۍ تګلاره به لا حالات ترینګلي کړي، افغان سوله به په پاکستانی معاملې بدله شي.

په تېرو څوارلس کلونو کې د جګړې ټول قربانیان یوازې افغانان وو. دا جګړه باید پنجابیان نارامه کړي. د پنجاب نا ارامي د کابل د سولې او ټیکاو کیلي ده. موږ باید پاکستان په دې پوه کړو چې د

نیابتې جګړې لـه لارې پـه افغانسـتان کـې د موخـو د ترلاسـه کولـو تجربـه نـوره زړه شـوې ده. پاکسـتان بایـد لـه افغانسـتان سره د یـو خپلواک هېواد پـه توګـه چلنـد وکـړي، نـه دا چـې د پاکسـتان پـه رحـم او کـرم بـه افغانـان د تضرـع، بلـواکۍ او کمځـواکۍ ژونـد تـه زړه ښـه کـوي. کـه حکومـت د پاکسـتان پـر وړانـدې خپـل روان کمـزوری دریـځ بدل نـه کـړي، ژر دی چـې افغانسـتان پـه یـوې بلـې نیـابتي جګـړې یـا معاملې کې ښکېل پاتې شي.

یا ربه توفیق

ډیورند لا ژوندی دی

په ۱۸۹۳ مېلادي کال کې د امیر عبدالرحمان خان د پاچاهۍ په وړاندې د نړیوال ښکېلاکګر (انګرېز) دسیسه داسې طرحه شوه چې تر ننه یې د اسیا د وچې پرمختګ، سوکالي او په ځان بسیاینې شارګونه غوټه کړې دي. عبدالرحمان خان چې د افغانستان د پاچاهۍ خوب یې له سره په رښا او تیاره کې نه ښکته کېده، له انګرېز سره د داسې شومې دسیسې په هوکړه سر وخوځاوه چې تر ننه د افغان ملت په وینو خړوبېږي.

د باچا په کور کې د غازي امان‌الله خان را وړاندې کېدل د انګرېز د طرحو، غچ او پلان په وړاندې یو ستر ډال ثابت شو، د غازي امان‌الله خان د خپلواکۍ د اعلان انداز چې ځنګه تاریخونه را اخلي دومره له دبدبې، ملي غرور او ویاړ څخه ډک و چې د انګرېز سفیر پر مخ په سره ورځ ګرمه خوله جاري شوه، انګرېز سفیر د خپل هېواد له دسیسه ګرو مشرانو سره د امان‌الله خان د پاچاهۍ طرز او لرلید شریک کړ، نو انګرېز په دې لټه کې شو چې د انګرېز د ماتې ناسور کوشیر، پرته له دې ناشونی دی چې دا غازي او د ده پلانونه دې په افغان ولس کې سپک نه کړای شي، د انګرېز په ملاتړ د غازي په وړاندې د ګڼو اوباشانو پاڅون د همدې شوم پلان عملي شوې بڼه وه.

له غازي امان‌الله خان څخه را پدېخوا د نادرخان راتګ افغانستان ته او بیا د ظاهرخان پاچاهي، د جمهوریت غوښتونکو حرکتونو را برسېره کېدل، د موسی شفیق په څېر د با تدبیره مشرانو را ښکاره کېدل، د داوودخان په څېر د جنوني افغان واک ته رسېدل هغه څه وو چې د وخت انګرېز یې په دې لټه کې کړ چې څنګه ډیورند ژوندی وساتي، سره له دې چې د هندوستان په خاوره کې د انګرېز په وړاندې د کانګرېس د مخالفتونو را برسېره کېدل، د بګهت سنګ وسله وال پاخون او د ګاندي د نه تاوتریخوالي غږ، د باچاخان، فخرافغان د رونتیا او اصلاح افغانیه درانه ګامونه هر څه له خطر سره مخ کړي وو، انګرېز د همدې غږونو، خوځښتونو د ناکامولو په لټه کې و چې د محمدعلي جناح په څېره کې یې د وخت ډیورند ته لار پیداکړه.

هند او افغانستان یې په داسې یو ناسور کې ګاونډیان کړل چې تر ننه د ډیورند نوم ژوندی دی. د پخواني شوروي یرغل او د افغان مجاهدینو سرښندنې، د جهادي رهبرانو بې پروایي او په لویه کې د افغان ملي تولنې د سیاسي اړخ کمزورتیا د دې سبب شوه چې افغان نشنلېزم ځای پان اسلامېزم ته پرېښود. د پخواني شوروي په وتلو، انګرېز او لوېدیځ د اسلامپالو ځپلو ته داسې لومې خورې کړې چې ټول یې په ځان حیران کړل.

داسې بلاوې یې پرې را نازلې کړې چې د بې پیلوټه الوتکو په زور پرې تر ننه مېچن چلوي. هره ورځ د یو جهادي مشر- پر وړاندې په رسنیو کې د زهرو خپراوی، د جهادي مشرانو د ناروغیو

غړونـه، د زړه درېـدا او ګـڼ نـور ناسـورونه د همـدې ډیورنـد د غـچ د پلان هغه کړې دي چې که افغانان یې په ملي روحیه له منځه یو نه سي، د افغانستان د ورکاوي، بربادي او وېش پلان به ډېر ژر عملي شي.

حامد کرزي یوویشت ځله له پاکستان څخه لیدنه وکړه، په اخره کې ورته انګرېز لومړي وزیر ډیویډ کامرون د منځګړي کردار خپل کړ. د دې منځګړتیا تر ټولو ستر دلیل د ډیورند د لیکې په رسمیت پېژندل وو. د دې تر څنګ یې د پاکستان کردار په سیمه کې ځواکمناوه، حامد کرزی په شا شو، د حامد کرزي د کمزوري کولو، سپکولو د دسیسې بحث (د کرزي کورنۍ او افغان غمیزې) په کتاب کې ولولئ.

له کرزي وروسته یې د ملي یووالي تر نامه لاندې داسې نیم ژواندی حکومت په کابل واکمن کړ چې د کابل په ښاروال یې دا ۳۰ میاشتې جنګ دی. د دوی له دې کمزوري حالت څخه د پاکستان ګټه دا شوه چې په تورخم یې دروازه جوړه کړه، په سپین بولدک یې د پاک سرزمین ناره هر سهار رسمي کړه. پاکستان د انګرېز د چل او فرېب ټول نیرنګونه خپل کړي دي، اشرف غني د نظامي ځواکونو قرارګاه ته بوت، هلته یې خپل زور، توان ورته را برسېره کړل او په دې توګه یې په پټه د امنیتي تړون تر نامه لاندې د ډیورند د شومې دسیسې وروستی مېخ د احمدشاهي افغانستان په تابوت وټومبه.

اشرف غني چې د واک تنـدې او لـوړې پسې اخيستی، د ولس لومړيتوبونه تـرې پاتې، د سيمې سياست يې هېر، ايلـه د كابل پـه ښاروالی، د تـداركاتو پـه سمبالښت او د قـرار دادونـو پـه پټولو بوخت دی. د عبـدالله پـه وړانـدې لـه هربـل پښـتون اشرف غنـي كـم راغلی دی. عبـدالله رسـنيو تـه پـه زغـرده وويـل چـې كـه غنـي د ده او د ده د ملګرو غوښتنې ونـه منـي، د فسـاد دوسيې بـه يـې رسـوا كـړي. همـدا و چې غني د عبدالله پر وړاندې لا سرټيټی ته مجبور شو.

پاكسـتان پـه افغـان اوسـېدونكو د ډيورنـد لـه كرښـې د اوښـتو را اوښتو لـه پـاره ويـزه لازمـي كـړه، اوس يـې د كرښـې پـه اوږدو كـې د اغـزن تـار د غزولـو كيسـه را برسـېره كـړه. د څلـورو نـورو دروازو د جوړولو تابيا يې ونيوله. د سركـاڼو او ګنـو نـورو ولسـواليو بمبار تـه يې كار ووايـه، خـو د ملي يـووالي حكومت يـې پـه وړانـدې غلی پاتې شو. د دريېمـي سـقاوي د بنسـټ ډېـره يـې د لـومړني سـقاو د بيـا خښـولو پـه مراسـمو پيـل كـړه، دا هـر څـه ځكـه پـه افغـان ولـس كېـږي چـې ډيورند لا ژوندی دی.

د حللارې په توګه!

افغـان روڼ انـدي، ځوانـان، سياسـيون، مـدني ټـولنې، قـومي مشـران بايـد د مـلي ټـولنې او مـلي سياسـت د ټـاكلو تكـل ګـړنـدی كـړي، د افغانسـتان د اسـاسي سـتونزو د حـل لـه پـاره دې مـلي اجـماع تـه مخـه كـړي، د مـلي حاكميـت بيـا را ژونـدي كـول د ولـس دنـده او مسـوليت دی، پـه دې توګـه مـوږ كـولای شـو چـې د ډيورنـد كرښـې هـا غـاړې

افغانانو ته لاس ورکړو، د پنجاب دسیسې شنډې کړو او د احمدشاهي افغانستان د بیا جوړېدو خوب ته تعبیر شو.

یا رب توفیق

کوکنار په ارګ کې!

که د رسنیو ارشیفونو ته سر ورښکاره کړو او یا هم هغه غونډې، مجلسونه چې ډاکتر غني او عبدالله له ګرانو هېوادوالو سره په پټه او ښکاره کړي را په یاد کړو، نو نن باید ګران وطن ګل، ګلذار وای، خو نه داسې ونه شول. نن مو ګران وطن د تاریخ په داسې یو پړاو کې دی چې د کورنیو جګړو، نیابتي جګړو، د هېواد د جغرافیوي وېش، د اشغال د دوام، د افغان وژنې د سیمه ییزې او نړیوالې دسیسې له ژوربدا سره مخامخ دی، نن به موږ په داسې یو حالت کې قرار لرو چې د بدیل د نشتوالي پلمه د ځان او خپل وجدان د ارامولو له پاره کاروو.

تور بازار (Black Market) یوازې د نشه یي توکو له راکړې ورکړې څخه نه رامنځته کېږي، بلکې د وسلو له قاچاق څخه نیولې تر مالي او اداري فساد پورې ټول د تور بازار او تور اقتصاد برخه ګڼلی شو، ډاکتر غني چې ولس یې په اقتصادي بحثونو اېل کړ، نن د نړۍ په کچه د ستر تور بازار او تور اقتصاد مشر ګڼل کېږي.

د ملګرو ملتونو وروستی راپور چې د نشه یي توکو د کرکیلې او قاچاق د زیاتوالي په اړه په کې اندېښنې را ولاړې شوې، ډېر زیات د اندېښنې وړ دی. د کابل ښار په داسې سیمو کې نن په نشه

یي توکو روږدي ځوانان لیدل کېږي چې په تېرو څوارلسو کلونو کې هلته د داسې کسانو لیدل عیب ګڼل کېده، د بېلګې په توګه طلایي ښار (شهرک طلایي) ته په غزېدلې لار، د پل محمودخان سیمه او د ارتن پله شاوخوا سیمه کې تنکي ځوانان چې اکثره یې پښتانه دي، له ایران څخه راغلي هزاره ورونه نه دي، ډله ډله ټوله ورځ پوډر څکوي.

جلال اباد ښار ته تللی وم، مانښام د ښار په لوري قدم وهلو ته ملګرو سره ووتم، د ښاره هره سیمه چې ویالې او یا یې هم لږ څه پټ او ګوښه څنډه بللی شو، د تنکیو ځوانانو غوښې په کې د پوډرو په دودونو کې پټې وي.

د ملګرو ملتونو د راپور له مخې په تېر یو کال کې د نشه یي توکو په تولید کې ۴۳سلنه زیاتوالی راغلی، د کوکنارو کرکیله لس په سلو کې ډېره شوې ده چې دا د دوه سوه زره هکتاره ځمکې د کرکیلې له زیاتوالی سره برابر دی، په دې مانا چې په ۲۰۱۵ مېلادي کال په دوه سوه زره هکتاره نوې ځمکه کوکنار کښت شوي دي چې په تېرو پنځه لسو کلونو کې په دې ځمکو نورې غلې، دانې کرل کېدې.

د ملګرو ملتونو د همدې راپور له مخې په ۲۰۱٦مېلادي کال د کوکنارو په تولید کې ۹۱سلنه کموالی د کوکنارو سره د مبارزې په فعالیتونو کې راغلی دی چې دا پخپله د ملي یووالي د حکومت (ارګ) د ناپامۍ، ناکامۍ او د کوکنارو له کښت او قاچاق سره د بې باکۍ په پلان دلالت کوي. په ۲۰۱٦مېلادي کال کې

افغانستان د دې هېواد په تاریخ کې تر ټولو ډېر نشه يي توکي تولید کړي چې ۴۸۰۰۰ میتریک ټنه بلل کېږي. داسې ښکاري چې راتلونکې کار کېدی شي ارګ کې هم کوکنار وکرل شي، تر څو د ګران وطن پاتې ټوله ځمکه د کوکنارو په کښت چټله کړی شي. په نشه يي توکو روږدو وار د مخه د ارګ په ګڼو چوکیو خپټې اچولې دي او د څلوریشت ساعته خمار له مخې د هېواد په روان ناورین خپلې سترګې پټوي او وجدان پرې بیهوش ساتي.

دا چې ولې د نشه يي توکو کرکیله، قاچاق او ان استعمال په کور د ننه زیات شوی دی، ګڼ دلایل لري چې تر ټولو عمده يې له نشه يي توکو سره د مبارزې په اراده کې د کموالي، د نا امنۍ د زیاتوالي، د بهرنیانو د مرستو کمښت او بلاخره په تور بازار یا اقتصاد کې د حکومت او د حکومت د مخالفینو تر هر بل وخته زیاته دلچسپي ګڼلی شو.

د نشه يي توکو د کرکیلې او قاچاق څخه عام افغانان (کروندګر) کومه داسې ګټه نه تر لاسه کوي چې د هغه د ځان بسایني دلیل دې وګرځي، موږ ګورو چې په هلمند کې بېوزلي له هر بل ولایت ډېره ده، جګړه په کې تر ټولو نورو سیمو سخته او مرګوني ده، بحث دا دی چې د نشه يي توکو له کرکیلي او قاچاق څخه د سیمې هېوادونه، کور د ننه د مافیا کړی، په فساد کې ښکېل چارواکي په ځانګړي توګه امنیتي مسولین، د سیمې هېوادونه او نړیوال سوداګر او د مافیا غړي ګټه اخلي.

د ملي یووالي د حکومت په جوړېدو سره د غني او عبدالله د کړې ژمنې تر شا پاتې شوې او بلاخره بحث دې ته را لنډ شو چې هر څه د یو بل په وړاندې د مخالفتونو، گواښونو او پخپلمنځي اختلاف کې پټ کړي، کله هم چې د هېواد په کچه کومه ملي مهمه مسله رامخته شوې، دوی د ولایتونو د سقوط، د نا امنۍ د زیاتوالي، د یوې سترې پېښې د رامنځته کېدو او یا هم د کوم تش په نامه د بهرني سفر د دروغجنو لاسته راوړنو په ډنډوره کولو د عام ولس له ذهنه پریمنځلي دي. د هېواد ستونزې په داسې چټکۍ سره مخ په ډېرېدو دي چې که سیاسي، با نفوذ او هېوادپال مشران ورته پام ونه کړي کېدای شي د راتلونکو کړکېچونو کنټرول او اداره د افغانانو له واک او اختیار څخه ووځي.

د گران هېواد د سیاسي وېش دسیسه د غني او عبدالله د گډ حکومت په رامنځته کېدا په بریالیتوب سره په مخ روانه ده، د عبدالرشید دوستم گواښونه او څرگندونې د همدې بدبختۍ د ژورېدو یو ستر دلیل دی، خو د گران وطن د جغرافیوي وېش، د سوریې او عراق د تجربو تکرار په افغانستان کې د نشه یي توکو د کرکیلي او قاچاق د زیاتوالي، د مافیایي کړیو د غښتلتیا او د حکومت له وېشلي او کمزوري حالت سره نښتې گډل کېږي.

افغان مبارز ځوانان، روڼ اندي، سیاسي او قومي متنفذین او رسنۍ باید خپل ملي رسالت او دنده ترسره کړي، د حکومت او مخالفینو په اړه باید یو ملي دریځ ته لاره اواره شي، د جگړې

ستونزه د افغـاني سـوله ییـزو جوړښـتونو یـا میکـانیزمونو لـه لارې حـل شي او جگـړه پـرې نښـودل شي چـې د مـلي یـووالي د سـهامي شرکت د دوام، د مافیـایي کړیـو د پړسـوب او د تـور بـازار د لا پیاوړتیـا سبب وګڼلی شي.

یا رب توفیق !

رایه چاته ورکړو؟[۵۸]

مونږ د نړۍ د ویښو ملتونو په څېر د راتلونکو ټاکنو په اړه د تحریم اختیار نه لرو، ځکه مونږ لا هم په دې باوري نه یو چې بدلون راوستونکی ملت دی، ټاکنې د ملت د اختیار، واک او په قدرت کې د برخې اخیستو په مانا دي.

بل دا چې مونږ لا هم په دې نه یو توانېدلي چې د ملت له منځه یو مشر- یا یوه ډله (گوند) دې ټاکنو ته را وړاندې کړو او تر ټولو مهمه دا چې لا هم د افغان رایه د هغه د اختیار رایه نه ده چې که استعمال یې نه کړي نو کوم بدلون ته به لاره اواره شي او په پایله کې به د دوی اختیار، غوښتنو او فشارونو ته ځوک غاړه کېږدي.

د راتلونکو ټاکنو نوماندان، تر ډېره بریده هغه د زاړه ملا او زړو تراویحو په مانا دي، یوه ډله یې غرب ځپلي تکنوکراتان دي او بله ډله یې د افغان ملت د ورانیو، بدبختیو او دربدریو عاملین او په دریېمه کټګورۍ کې بیا د دواړو ګډوله را وړاندې شوي ده.

د پرمختللو او وروسته پاتې هېوادونو یو لوی توپیر په دې کې دی چې د پرمختللو هېوادونو حکومتونه له خلکو وېرېږي او د وروسته پاتې هېوادونو ملتونه بیا له حکومت وېرېږي. د همدې وېرې له امله چې افغان ملت یې د حکومت په وړاندې لري، نه غواړي

---

[۵۸] October ۱۲, ۲۰۱۳

ځانونـه د واک پـه جوړښـت او وېـش کـې ور شـامل کـړي، بلکـې د واک بې تاجـه ټېکـه درانـو تـه يـې پـراخ واک او اختيـار ورکـړی چـې څه يې زړه غواړي هغه دې وکړي.

له همېد کبلـه، خـو يـوازينی اختيـار چـې مونږ يـې لـرو هغـه پـه ټـاکنو کې د ګـډون اختيـار دی. مـونږ لا هـم د خپلـې رايـې د وزن، تـوان او قدرت د تجربې پـه لټـه کـې يـو، مـونږ لا هـم د بـد او بـدتر تـر منځ د انتخـاب د تـوپير پـه تکـل کـې يـو، مـونږ لا هـم ولسـواکی تـه جـوړ او ټولمنلی ملـت نـه يـو، نـو ځکـه مـونږ بايـد پـه راتلونکـو ټـاکنو کـې پـه پراخه کچه برخه واخلو او خپله رايه او اختيار تمرين او تجربه کړو.

پوښـتنه دا نـه ده چـې ټـاکنو کـې برخـه واخلـو او کنـه؟ بلکـې پوښـتنه دا ده چـې چاتـه رايـه ورکـړو؟ د دې پوښـتنې ځـواب نـه يـوازې سـخت دی، بلکې لا هـم معلـوم نـه دی چـې تـر پايـه بـه کومـه ډلـه، ايـتلاف او کسان د ټاکنو د پای تر پړاوه ورسېږي.

چيرتـه چـې بـې بـاوري موجـوده وي، هلتـه تصـميمونه، انتخابونـه او اختيارونـه ژر ژر بـدلېږي، لـه شـته نومانـدانو هـم دا تمـه کېـږي چـې ډېری بـه يـې د نـورو پـه ګټـه تېـر شي، ځينـې بـه لا هـم نـوي ايـتلافونـو جوړولـو تـه زړه ښـه کـړي او ان کېـدای شي ځينـې پـه ټـاکنو کـې لـه ګـډون څخـه لاس واخلـي او بېرتـه د غـرب ښـکلو هوټلونـو، پـارکونو او سړکونو ته د خپلو کارونو د سرته رسولو لپاره مخه کړي.

نـو راځـئ پـه اشخاصـو بـه نـه غږېـږو چـې کـوم کـس تـه رايـه ورکـړو، بلکې د دې پـر ځـای بـه پـه دې وغږېـږو چـې پـه کـوم معيـار بايـد خپلـه رايـه استعمال کـړو. ټـاکنې د ولسـواکۍ يـو مهـم اصـل دی چـې پـه ترڅ کې د خلکو په خوښه د واک سالم لېږد ته لاره اوارېږي.

مونږ له بده مرغه د سالم لېږد لپاره د اختیار لرونکي نه یو، نو د بدو او بدترو تر منځ باید انتخاب وکړو، هغه لوړ معیار باید ونه ټاکو چې کوم په رښتیني توګه د هر بل ملت لکه د افغان ملت په شان یې حق دی. مونږ نشو کولای دا سې نوماند یا اېتلاف پیدا کړو چې هغوي دې د قومي، ژبنیو او مذهبي جوړ جاړیو پر ځای اهلیت ته ارزښت ورکړی وي او خپل نوماند او مرستیالان دې د اهلیت پر بنسټ را وړاندې کړي.

داسې کومه ډله هم نلرو چې هغه دې د تېرو بدبختیو، دربدریو لامل نه وي، یا یې دې په کې برخه نه وي اخیستي یا یې دې هم پر وړاندې غلي نه وي پاتې شوي. داسې کوم نوماند هم نلرو چې هغه دې په ټول افغان ملت باور کړی وي چې زما رایه به له افغان ملت څخه راځي، بلکې د دې پر ځای هر نوماند جنګسالار، ټوپکمار، د مذهب ټېکه دار ته ترجیح ورکړې او یا خپله نوماند له همداسې جوړښتونو څخه را وړاندې شوی دی.

نو راځئ مخکې له دې چې د نوماندانو دوه میاشتې پوره شي او خپل ټاکنیز کمپاین پیل کړي مونږ ورته د فشار جوړښتونه برابر کړو، د مدني جوړښتونو، صنفي اتحادیو، د ځوانانو خوځښتونو په برابرولو سره کولای شو خپل فردي ځواک په ټولنیز ځواک بدل کړو او په دې توګه د فشار د ډلې په توګه نوماندان دې ته مجبور کړو چې ځینې شرایط مو ومني.

یو تر ټولو مهم شرط چې باید افغان ځوانان یې په خپلواکو نوماندانو کېږدي هغه د ګوندي سیاستونو راوړل دي. هر نوماند

چې بریالی کېږي باید په راتلونکو پنځو کلونو کې د گوندي سیاست جوړښت او پرمختګ ته لاره اواره کړي.

دویم دا چې ځوانانو ته باید په راتلونکي حکومت کې پراخ او کلیدي کردار ورکړي. دریم دا چې د ټولنیز عدالت د بنسټونو له مخې باید د مسؤلیتونو او صلاحیتونو وېش ته پام وشي، وېش باید د اهلیت او لیاقت پر بنسټ وي، پرمختګ باید په موازي توګه د هېواد په هر ګوټ کې راشي.

په پای کې، د ناکامېدو په صورت کې باید د یو پیاوړي سیاسي اپوزیسون جوړولو ته لاره اواره کړي او میدان باید د واک موجوده ټیکه دارانو ته پرې نږدي. له بده مرغه، مونږ له دې پرته نشو کولای په خیالي معیارونو د خپلې رایې لپاره کوم معیاري نوماند پیدا کړو.

د غني او عبدالله ترمنځ نانندرې

د ډاکټر غني او عبدالله ترمنځ د ټاکنیزو مبارزو له پیله ستر توپیر تر سترګو کېده. ډاکټر غني چې په تکنوکراسۍ راښرخي، تر ډېره تکنوکراسۍ ته د لوېدیځ د کلتور، د کار د ډول او د سیاسي لوبغاړو د لوبولو لېوالتیا په کې تر سترګو کېږي.

له بل لوري ډاکټر عبدالله چې په سنتي سیاست باور لري، د معاملې، د پخوانیو ښې او چپو ګوندونو او باورونو د ګډولې او په لویه کې له وخت سره سم د جوړ جاړیو او چنې وهلو په کلتور ولاړ سیاسي باور سره خپل سیاسي ژوند پر مخ بیایي. د غني او عبدالله تر منځ لوی توپیر د سیاسي تیوري په سر له اختلاف څخه سرچینه اخلي، خو د پردې تر شا ګڼې نورې معاملې هم شته چې لاندې به یې وڅېړو.

د ډاکټر غني او عبدالله تر منځ وخت ناوخته د ټاکنیزو مبارزو په اوږدو کې د تور او سپین بحثونه را ولاړېدل، خو کله چې دا دواړه د ملي یووالي د حکومت د سیاسي هوکړې په سر سلا شول، له پیله داسې برېښېده چې د دوی تر منځ به د حکومت د چارو پرمختګ ناشونی او ناکام وي. خو ډاکټر غني او عبدالله به وخت نا وخت په رسنیو کې را څرګندېدل او د خپل ګډ کار ستاینه به یې کوله او د همکارۍ ټینګار به یې واهه، خو کله چې د واک د

وېش کیسه را برسیره شوه، د وزیرانو او والیانو د گومارنې، د مالي او اداري مدیریت د چارو د وېش او په پای کې د سفیرانو د گومارنې کیسه را ورانده شوه، غني او عبدالله یو بل ته په کمین کې کېناستل، د دوو کلونو په تېرېدو دواړه جنابان په دې ونه توانېدل چې کابینه بشپړه کړي، د افغانستان ټولو ولایتونو ته والیان وگوماري او یا هم د سفیرانو د تقرر ویاړ تر لاسه کړي.

د وېش په سر نانډریو هغه وخت زور واخیست چې عبدالله په غني تور پورې کړ چې گواکي د واک انحصار، له بهرنیانو سره په پټه د قراردادونو د ترسره کېدو او د پراخ فساد شته والی په ارگ کې ورته د زغملو وړ نه دی.

د عبدالله په وړاندې د غني سلاکارانو غني ته توصیه وکړه چې غبرگون دې پخ کړي او عبدالله دې تر نیوکو لاندې نه نیسي، ځکه د غني گڼ سلاکاران چې په پخواني حکومت کې لوړپوړې چارواکي او د ارگ د سقوط، بدو اخیستو، د غلاوو او مافیایي کړیو سرداران دي، په دې ښه پوهېږي چې غني که د عبدالله په وړاندې تند غبرگون وښيي، عبدالله به د دوی دوسیو ته لاس کړي او رسوایي به جوړه کړي.

غني هم د خپلو سلاکارانو په خوښه کله یو غر، کله بل غر وویشت، خبره د بروکسل تر کانفرانسه پاتې شوه، اوازه داسې گډه شوه چې یوولس وزیران او اته والیان به له دندو گوښه، گڼ لوړ پوړي چارواکي به خارنوالۍ ته ور وپېژندل شي او د عبدالله نیوکو ته به په عمل کې غبرگون وښودل شي.

عبدالله د غني وروستۍ گومارنې بېځایه او ناکاره وګڼلې په ځانګړي توګه یې د غني د اداري اصلاحاتو د کمیسون د مشر- یادونه وکړه چې وړوکی هلک دی، په اړوندو چارو هېڅ کاري سابقه نه لري او عبدالله ته د منلو وړ نه دی.

د بروکسل د کانفرانس په تېرېدو د پراخو بدلونونو امکان احساسېده، خو له ارګ څخه د کره سرچینو په وینا چې عبدالله د غني هېڅ گومارنه نه مني، عبدالله په هره گومارنه کې د پنځوس سلنې ونډې غوښتونکی دی، په دې توګه ورځ تر بلې د گومارنو، اصلاحاتو او اړونده جوړ جاړیو پروسه مخ په ځنډېدو ده.

د غني او عبدالله تر منځ اختلاف تر هر بل چا ډېر د غني لومړی مرستیال دوستم ښه را برسېره کړ. دوستم په تېرو دوو کلونو کې څو څو ځلې د ژورو اختلافاتو چیغه پورته کړه، خو په وروستي ځل یې ډېر داسې شیان رسنیو ته وویل چې که دوام وکړي خطرناک دي.

د قومي وېش (غني لوګریان پالي او عبدالله تاجک)، د غني تر ځنګ یوه داسې کړۍ چې هر سپین تور او تور سپینولای شي. د امنیتي سکتور سیاسي کول، د پیسو د غلا، د تورو پیسو شتون او له دې پیسو څخه ناوړه استفاده، او په پای کې د ملي یووالي د حکومت د ناکامي نسخې یاد وشو.

د غني او عبدالله تر منځ اختلاف د افغانستان د معاصر سیاسي تاریخ په دریو مهمو برخو ډېرې ناوړه اغېزې لرلې دي:

لومړی دا چې امنیتي سکتور د ملي یووالي په حکومت کې بیخي سیاسي شو، د کورنیو چارو، دفاع او ملي امنیت جوړښتونه

چې باید بېخي له سیاسته لرې وساتل شي، قومي، ژبني او سمتي بحثونه په کې هېڅ ځای ونه لري.

له تېرو دوو کلونو راهیسې ډېر سیاسي شول چې د هېواد په امنیتي حالت یې ناوړه اغېز وښنده، د ملي اردو او پولیسو تلفات له هر بل وخت لوړ شول. د وسله والو ځواکونو له دندې تېښته، د دندې بدلېدل، د حکومت مخالفینو ته تسلیمدل، معلولیت په کې ان د میاشتې تر ۷۰۰۰ کسانو رسېږي چې د دې تشې د ډکېدلو په وړاندې د وسله والو ځواکونو لیکو ته د جلب او جذب په برخه کې یوازې ۱۷۰۰ ځوانان جذبېږي. د وسله والو ځواکونو د روزنې موده، د اسانتیاوو برابرېدل او د امنیتي ګواښونو د زیاتېدو له امله کېدای شي د ګران وطن په راتلونکي کال کې د ملي ځواکونو له کمښت او تشې سره مخ شي.

د دې تر څنګ د ملي یووالي په حکومت کې د شته اختلافاتو دویم ناوړه اغېز د خدمتونو په کیفیت، د حکومتولۍ په ډول او د سیمه ییزې حکومتولۍ په سم سمي ناوړه اغېز ښندلی دی. له دوو کلونو تېرېدو وروسته لاهم کابینه بشپړه شوې نه ده.

د سیمه ییزې حکومتولۍ د خپلواک ریاست مشر نه دی ګومارل شوی، د ګڼو ولایتونو والیان سرپرست پاتې دي، ان د کابل ښار چې د څه له پاسه پنځه میلیونه افغانانو د اوسېدو ځای دی له ګڼو ستونزو لکه د چاپېریال ککړتیا، د ګڼې ګوڼې له زیاتېدو، د ترافیکو له ګڼې ګوڼې او د جرمونو له ډېروالي سره مخ دی او د سرپرست ښاروال له خوا اداره کېږي. په ولایتونو کې د قضا او

محاکمو حالت له هر بل وخته ناوړه او بدرنګه شوی دی، خلک په حکومت نه بلکې د حکومت په مخالفینو خپلې ستونزې حلوي.
درېيم ناوړه اغېز يې په سيمه ييز او نړيوال ديپلماتيک ډګر کې محسوس دی، په دې مانا چې په لومړي ځل د طالبانو او ايران تر منځ ديپلماتيکو اړيکو د پياوړتيا بحثونه رسنيو ته را برسېره شول.
له چين سره د طالبانو اړيکې له هر بل وخته ژورې ښودل کېږي، روسانو د ملي يووالي له حکومت زيات په طالبانو د اتکا تابيا نيولې، په منځنۍ اسيا هېوادونو کې (ترکمنستان، ازبکستان، تاجکستان ، قزاقستان او قرغېزستان) کې د طالبانو له استازو سره ليده کاته، دا هر څه په دې مانا دي چې په سيمه کې افغان حکومت حاشيې ته ټېل وهل کېږي او د دوی پر ځای ګڼ امنيتي، د ټيکا او ثبات بحثونه د حکومت له مخالفينو سره کېږي.
د پورته ياد شوو دلايلو له مخې ويلای شو که د ملي يووالي د حکومت مشران د خپلمنځي اختلافونو اواری ژر تر ژره ونه کړي، کېدای شي ګران هېواد له ستر سياسي کړکېچ او د مديريت له تشې سره مخ شي، داعش په لومړي ځل په غور کې افغانان په نښه کړي، د داعش پراخېدو، شمال ته د جګړې غزېدل، د ولايتونو او ولسواليو د سقوط وېره کېدای شي راتلونکی کال افغانانو ته په اقتصادي، سياسي، ټولنيزو او ديپلماتيکو ساحو کې ستر ناورينونه را ولاړ کړي.

د حللارې په توګه!

د ډاکتر غني او عبدالله تر منځ هر ډول جوړ جاړی د هېواد له اوسنيو شرايطو او ګټو سره په ټکر کې دی، دوی دواړه د معاملې

او سهامي شرکت د ژوربدا په اړه فکر او غور کولای شي چې دا به په ګران وطن کې ژبنیو، قومي او سمتي توپیرونو ته لمن وهل وي او د ګڼو تعصباتو د ژوربدا سبب به وګرځي.

د ډاکتر غني اصلاحات د عبدالله په تاوان او د عبدالله د اصلاحاتو په پلمه د غني په سود نه بلل کېږي، خو د دې ناغېړیو ټول تاوان مظلوم افغان ولس ورکوي، هره ورځ په لسګونه افغان مېړني ځوانان وژل کېږي، خو په ارګ کې مېشت بېهوشه او مدهوشه مشران او کشران په دې نه دي خبر چې د هر فرد قرباني کم تر کمه پنځه افغانان د ویر پر ټغر او د غربت کندې ته ټېل وهي.

ښه به دا وي چې د ژمي له راتګ د مخه په راتلونکي کال کې د مخکې له وخت ټاکنو د ترسره کېدو مهالوېش اعلان شي، له نړیوالو مرسته وغوښتل شي چې په ګران وطن کې د مشروع حکومت د راتګ لپاره له افغانانو سره د سولې د بهیر د چټک کېدو او بریالیتوب لپاره هلې ځلې ګړندۍ کړي.

که ټاکنې ناشونې برېښي، ښه ده چې د سولې د بهیر د چټکېدا لپاره لنډمهالی حکومت جوړ شي، په دې توګه به اوربند ته زمینه برابره شي او د جنګ دواړه لوری به د نړیوال ضمانت په شتون کې د نوي حکومت جوړېدو ته زړه ښه کړي، که دا کار هم ناشونی وي، نو ښه ده چې خپل سیاسي سنت ته مخه کړو، د دودیزې لویې جرګې په رابللو روان کړکېچ ته د پای ټکی کېږدو. د غني او عبدالله تر منځ یو ولسمشر- او بل د اپوزیسون مشر- وټاکو.

د پای خبرې !

د ډاکتر فیض محمد ځلاند قلم او مبارزه

محمد نبي صلاحي[۵۹]

د افغانستان قلم ټولنې، د ګران هېواد د شعري، ادبي او فرهنګي استعدادونو د لا هڅونې په لړ کې، دا ځل، (د ډاکتر فیض محمد ځلاند قلم او مبارزه) تر سرلیک لاندې، د ځوان کول د یوه ژمن لاربښود، هڅاند ژورنالیست، لیکوال او شاعر الپاره، د دغې ادبي ټولنې د ودانۍ په چمن کې، د ۱۳۹۳ لمریز کال، د لړم میاشتې په ۲۱مه نېټه، د چهارشنبې په ورځ، په یوه نیمه بجه، یوه کامیابه ادبي غونډه جوړه کړې وه.

په نوموړې ادبي غونډه کې، د علومو اکاډمۍ او کابل پوهنتون یو شمېر څېړونکو او استادانو او په کابل سربېره، د ځینو ولایتونو، لکه پکتیا، پکتیکا، هلمند، ننګرهار او نیمروز له ولایتونو څخه هم، یو شمېر شاعرانو، لیکوالو، افغاني کلتور پالو، د مدني ټولنو استازو او د ځلاند د شعر، لیکوالۍ او څېړنو مینه والو او د ځوان کول د لومړۍ کربښې مبارزینو پکې ژوندی ګډون کړی و.

---

[۵۹] December ۲, ۲۰۱٤

غونډه، د دادمحمد ناوک له خوا، د قرآن کریم د یو څو مبارکو آیتونو په تلاوت سره پیل شوه. په سرکې، محمد نواز حقیقت (سانین) له خوا، د غونډې برخه والو ته تود هرکلی او ښه راغلاست وویل شو. بیا خالد سادات، په روانه پښتنه مبارزه کې، د ځلاند په غورزو پرزو باندې، لنډې، خو ښایسته خبرې وکړې او په خپله لنډه وینا کې یې، د هغه ځینو نوښتونو ته اشاره وکړه.

ورپسې خوشال روهي، د افغانستان قلم ټولنې دغه نوښت وستایه چې په یوه وړ او مستحق مدني فعال، څېړونکي، لارښود او شاعر باندې یې، یوه داسې پرتمینه ادبي غونډه جوړه کړې ده. ښاغلي روهي، په انټرنېټي او فیسبوکي فعالیتونو کې، د ښاغلي ځلاند په پرله پسې او نه ستړي کېدونکي کار او په مدني فعالیتونو کې د ځلاند په کردار باندې، یوه ډېره ښه معنالرونکې رڼا واچوله او په ځینو حالتونو کې یې، د زیاتې چټکی په برخه کې، د یو څه برېک نیولو سپارښتنه هم ورته وکړه.

ورپسې د کابل پوهنتون استاد پوهنوال محمد اسمعیل یون، د ښاغلي ځلاند گوتخنډونه او گوتم، دواړه وستایل او دا دواړه عکس العملونه یې، د افغانستان په کړکېچنو حالاتو کې، د یو شمېر گاونډیو هېوادونو، په ډېرې سپین سترگۍ سره د لاسوهنې او د هېوادنیو خاینینو په وړاندې، د ځلاند د قلم او مبارزې په ډگر کې، بیخي روا او جایز وبلل.

ورسره یې، په الفاظو کې، د نرمښت په برخه کې، یو نوکي(لږ) ټینگار او تاکید هم وکړ. وروسته، محمد اسمعیل اړم، یو څو طنزیه ټیپیزې او یو ډېر اوږد طنزیه شعر ولوست.

له هلمند ولایت څخه ښاغلي مېلمه لیکوال همدرد، د ښاغلي ځلاند په جوړوونکي استعداد، نیک احساس او پخه اراده باندې، په زړه پورې رڼا واچوله او هغه یې، یو خیر رسوونکی انسان او د ګران افغانستان رښتینی بچی وباله.

محبوب الله خان «زما د ماشومتوب ملګری ډاکتر ځلاند» تر عنوان لاندې، د ډاکتر ځلاند په ماشومتوب او د دوی تر منځ د دوستي او اشنایي، د ډېر نازک او باریک تار په برخه کې، خپله وینا واوروله. سعید زابلي، د ځلاند د شعر او شاعرۍ په یو شمېر اړخونو، خوبیو او ښکلاوو باندې خپله مقاله، د درنو اورېدونکو خدمت ته وړاندې کړه. عطاالله خان حیران، په خپله لنډه کې وینا کې، د ډاکتر ځلاند په باب غونډه، د خپل ځان په اړه یوه غونډه وبلله.

له مډیوتیک نه د راغلي مشر- عاطف جان، په خوږو خبرو سره، د ادبي غونډې د درنو ګډون والو د ذهنونو دروازې نورې هم خلاصې شوې. د ښاغلي حمدالله ارباب، هغه شعر چې ځلاند ته

یې له ننګرهار نه را استولی و، د ښاغلي تسکین له خوا ولوستل شو. د حمدالله ارباب، په وربښمینو ګوتو او د انځورګرۍ د ښکلیو رنګونو په نوښتګرۍ کښښې سره، د ډاکتر ځلاند انځور، د دغې ادبي غونډې د ګډونوالو، د شاعرانه ذهنونو پردې نڅولې او ټولو په یوه غږ سره، د هغه په هېوادپالنې، کلتورپالنې او پښتنې استعدادپالنې باندې، د ده په غیاب کې افرینونه ویل او ډېر شاباس یې ورکاوه.

آغامحمد قریشي-، له هلمند څخه د راوړي پیغام په پلمه، تر دریځ پورې ځان را ورساوه او د ښاغلي ځلاند په حقداره ستاینو، پېرزوینو او صفتونو باندې یې، خوله تنهاکې شوه. ډاکتر کمال سادات، په وروستۍ غونډه کې، دغه غونډه، یوه ډېره بریالۍ غونډه وبلله او د افغانستان قلم ټولنه یې، په دغه ډول کارونو سره ښه وستایله.

د غونډې د برخه والو له ویناوو څخه داسې څرګندېده چې په ښاغلي ځلاند کې، د ګڼو بشرې ځانګړتیاوو نطفه شته او د هغه په ککره کې، افغانستان د یوه اعلی کیفیت لرونکي انځور په شان، تل شین دی، نو ځکه، د غونډې مشرانو، د پښتنانه د مېړانې او پښتني کلتور د سمبول نښه (پګړۍ)، د هغه پر سر کېښوده او دغه ککره یې، د یو شمېر منل شوو او وړ ککرو له جملې نه، یوه ښه مناسبه او له جوړوونکو فکرونو څخه ډکه، ځوانه ککره وبلله او د لاسونو په ترکا او د چکچکو په بدرګه یې، د هغه پر سر کېښوده.

هغه دې چې ښاغلي ځلاند، یو وار بیا، خپلو ملي ارمانونو ته د رسېدلو په منظور، له اوسېنې څخه جوړې شوې څپلۍ، د خپل

راتلـونکي کـرلېچن مزلـه لپـاره، د يـوه روڼ او سمســور افغانســتان پـه هيله، رنګ کړي.

هغـه ده، پـه ډېـر بـاور او زمـري زړه سره، د غونـډې لـه تـالاره و ووت او پـه دې ډول، د دغـې ادبي غونـډې د ګـډون والـو د چکچکـو لاسـونه، د پروردګـار عـالم (ج) پـه لـوی دربـار کـې، د دعـا پـه منظـور، يـوه لپـه شـول او د برخـه والـو، «ځـه، پـه مخـه دې ښـه، لـه مخـې دې رڼا شـه» لفظونـو، د ډاکـتر څلانـد پـر سر، يـو اوسـپنيز چـتر جـوړ کـړ. هغـه دی روان دی، د سبا په امید!

هغه دی، روان دی!

هغه دی، مزل کوي!

هغه دی، بل ګام يې واخيست

هغه دی، هغه دی....